

5365

1931

059

1-97

WpEAd

2010

3456

5

ՏԱՐԵԳԻՐՔ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍՍԱԻՈՐԻԶ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1931

Ա Թ Է Ն Բ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ «ՆՈՐ ՕՐ»

059
U-97

059
U-97

Տ Ա Ր Ե Յ Ո Յ Ց

Ա. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԵՒՈՐԻԶ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Ա. Տ Ա Ր Ի
1931

10

†	1	Եջ.	Աձ.	ԿԱՂԱՆԴԵԻ ՏՕՆ ՏՆՅՐԷՆՈՒԹԵԱՆ Տ.Մ.Յ.Բ.
	2	Ուր.	Ակ.	Պահոց:
	3	Շբ.	Բձ.	Աբրահամու և Ծորենայ և անարձաթ բժշկացի Կոզմայի և Դամեանուսի և Աստուածաբանի վկային:
†	4	Կիր.	Բկ.	Ե. Յինակաց:
	5	Բջ.	Գձ.	Ճրագայրոյց Յայանութեան Տն. Մերոյ Յիսուսի Գրիստոսի:
†	6	Գջ.	Գկ.	ՏՕՆ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ Տ. Մ. ՅՍ.Ի ՔՍ.Ի ՀԱՅՈՑ, ԾՆՈՒՆԴ:
	7	Գջ.	Գձ.	Բ. օր յայանութեան, Մեակոյ:
	8	Եջ.	Դկ.	Գ. » »
	9	Ուր.	Աձ.	Դ. » »
	10	Շբ.	Ակ.	Ե. » »
†	11	Կիր.	Բձ.	Զ. » »
	12	Բջ.	Բկ.	Է. » »
	13	Գջ.	Գձ.	Ը. » »
	14	Գջ.	Գկ.	Պահոց:
	15	Եջ.	Դձ.	Քոլիանու Կարապետին.
	16	Ուր.	Դկ.	Պահոց:
	17	Շբ.	Աձ.	Պետրոսի Աղեքսանդրոյ հայրապետին, և Աբիսողոմայ հայրապետին, Աթանասայ, Կիւրեղի և Գրիգորի Աստուածաբանի:
†	18	Կիր.	Ակ.	Ա. Զինի ՈՒԹՕՐԷԻՑ ՅԱՅՏՆՈՒԹԵԱՆ:
	19	Բջ.	Բձ.	Անտոնի Անապատականի և Տրիփոնի վկային:
	20	Գջ.	Բկ.	Մեծին Թէոդոսի Թագաւորին և ժանկանցըն Եփեսոսի և Վանանայ Գողթնացւոյն:
	21	Գջ.	Գձ.	Պահոց:
	22	Եջ.	Գկ.	Կիրակոսի և Թոր նորա Յուզիտայ, Գորգիոսի վկային և Պօղիկոսի:

32335-Ա. հ.

Զ 15086-58

Զ Ե

23	Ուր.	Դձ.	Պահոց:
24	Շբ.	Դկ.	Վլասայ եպ.ին եւ Ոսեպիտորայ ծերոյն, Սեղբեստրոսի Հոովմայ հայրապետին եւ Մարութայի եպ.ին:
† 25	Կիր.	Աձ.	ՍՈՒՋԱՒՈՐԱՅ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ:
26	Բշ.	Ակ.	Պահոց:
27	Գշ.	Բձ.	Պահոց:
28	Դշ.	Բկ.	Պահոց:
29	Եշ.	Գձ.	Պահոց:
30	Ուր.	Գկ.	Պահոց: Յիշատակ Յովնանու մարգարէին:
31	Շբ.	Դձ.	Ս. Մարգսի զօրավարին եւ սրբւոյն նո- րա Մարտիրոսի եւ ԺԳ. զինւորացն:

Ընտանիք եւ կրօնք, ահա երկու մեծ բաներ՝ որոնցմով
անկարելի է որ մարդ առաքինի չըլլայ, որոնցմով անկա-
քելի է որ ազգ մը մեծ չըլլայ:

ԳՐ. ՕՏԵՍՆ

Նեղութիւնը համբերութիւն կ'ստեղծէ, համբերութիւ-
նը՝ փորձառութիւն, փորձառութիւնն ալ յոյս: Եւ յոյսն
ամօթով չի ձգեր:

ՊՕՂՈՍ ԱՌԱՔԵԱԼ

Ամենէն ապահով սլշրանքը անմեղութիւնն է:

ԼԱՄՍՐԹԻՆ

Ներքէլ գ'անսլու համար տառապած ըլլալու է մարդ:
ԹՈՂԱԹՈՅ

† 1	Կիր.	Դկ.	Բ. ՍՈՒՋԱՒՈՐԱՅ:
2	Բշ.	Աձ.	Ատովմանց զօրավարաց:
3	Գշ.	Ակ.	Սրբոյն Սուքիասեանց Քօշից:
4	Դշ.	Բձ.	Պահոց:
5	Եշ.	Բկ.	Ոսկեանց քահանայէց:
6	Ուր.	Գձ.	Պահոց:
7	Շբ.	Դկ.	Սահակայ Պարթեւին հայոց հայրապետին:
† 8	Կիր.	Դձ.	Գ. ՍՈՒՋԱՒՈՐԱՅ:
9	Բշ.	Դկ.	Պլոնի քահանային եւն:
10	Գշ.	Աձ.	Սրբոց Ղեւոնդեանց քահանայից եւն:
11	Դշ.	Ակ.	Պահոց:
12	Եշ.	Բձ.	ՍՐԲՈՅ ՎԱՐԳԱՆԱՆՅ:
13	Ուր.	Բկ.	Պահոց:
14	Շբ.	Գձ.	Սրբոց ձԾ հայրապետաց Կոստանդնուպոլ- սոյ Ս. Ժողովոյն: Հայոց ՏԵՍՈՂՆԴԱՌԱՋ ԲՈՒՆ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ:
† 15	Կիր.	Դկ.	Ա. օր մեծ պահոց:
16	Բշ.	Աձ.	Բ. » » »
17	Գշ.	Ակ.	Գ. » » » Մսխրոց:
18	Դշ.	Բձ.	Դ. » » »
19	Եշ.	Բկ.	Ե. » » »
20	Ուր.	Գձ.	Ե. » » »
21	Շբ.	Դկ.	Թէոտորոսի զօրավարին:
† 22	Կիր.	Դձ.	Բ. ՔԱՌԱՍՆՈՐԳԱՅ:
23	Բշ.	Դկ.	Ը. օր մեծ պահոց:
24	Գշ.	Աձ.	Թ. » » »
25	Դշ.	Ակ.	Ժ. » » »
26	Եշ.	Բձ.	ԺԱ. » » »
27	Ուր.	Բկ.	ԺԲ. » » »
28	Շբ.	Գձ.	Կիւրղի երուսաղէմայ հայրապետին:

†	1	ԿԻՐ.	ԳԿ.	Գ. ՔԱՌԱՄԵՆՈՐԴԱՅ.
	2	ԲՅ.	ԴՃ.	ԺԵ օր մեծ պահոց:
	3	ԳՅ.	ԳԿ.	ԺԶ » » »
	4	ԴՅ.	ԱՃ.	ԺԷ » » »
	5	ԵՅ.	ԱԿ.	ԺԸ » » »
	6	Ուր.	ԲՃ.	ԺԹ » » »
	7	Շբ.	ԲԿ.	Յովնանիու Երուսաղէմայ հայրապետին:
†	8	ԿԻՐ.	ԳՃ.	Գ. ՔԱՌԱՄԵՆՈՐԴԱՅ.
	9	ԲՅ.	ԳԿ.	ԻԲ օր մեծ պահոց:
	10	ԴՅ.	ԴՃ.	ԻԳ » » »
	11	ԴՅ.	ԴԿ.	ԻԴ » » »
	12	ԵՅ.	ԱՃ.	ԻԵ » » »
	13	Ուր.	ԱԿ.	ԻԶ » » »
	14	Շբ.	ԲՃ.	Քառասուն մանկանց Սերաստ'այ
†	15	ԿԻՐ.	ԲԿ.	Ե. ՔԱՌԱՄԵՆՈՐԴԱՅ.
	16	ԲՅ.	ԳՃ.	ԻԹ օր մեծ պահոց:
	17	ԳՅ.	ԳԿ.	Լ. » » »
	18	ԴՅ.	ԴՃ.	ԼԱ » » »
	19	ԵՅ.	ԴԿ.	ԼԲ » » »
	20	Ուր.	ԱՃ.	ԼԳ » » »
	21	Շբ.	ԱԿ.	Ս. Գրիգորի մերոյ Լուսաւորչայ մուան ք վարապետ:
†	22	ԿԻՐ.	ԲՃ.	Զ. ՔԱՌԱՄԵՆՈՐԴԱՅ.
	23	ԲՅ.	ԲԿ.	ԼԶ օր մեծ պահոց:
	24	ԳՅ.	ԳՃ.	ԼԷ » » »
†	25	ԴՅ.	ԳԿ.	ՍԻԵՏՈՒՐԵ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ
	26	ԵՅ.	ԳՃ.	ԼԹ օր մեծ պահոց:
	27	Ուր.	ԳԿ.	Խ. » » »
	28	Շբ.	ԱՃ.	Յիշատակ Ղազարոսի: Յարութեան:
†	29	ԿԻՐ.	ԱԿ.	ԾԱՂԾԱԶԱՐԴ:
	30	ԲՅ.	ԲՃ.	Աւագ Երկուշաբթի
	31	ԳՅ.	ԲԿ.	Աւագ Երեքշաբթի

	1	ԴՅ.	ԳՃ.	Աւագ Չորեքշաբթի
	2	ԵՅ.	ԳԿ.	Աւագ Հինգշաբթի
	3	Ուր.	ԴՃ.	Աւագ Ուրբաթ
	4	Շբ.	ԳԿ.	Աւագ Շաբաթ
†	5	ԿԻՐ.	ԱՃ.	ՏՕՆ ԶԱՏԿԻ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ Տ. Մ. Յ. Բ.
	6	ԲՅ.	ԱԿ.	Բ. օր Զատիկի Մեծերոց:
	7	ԳՅ.	ԲՃ.	Գ. » »
	8	ԴՅ.	ԲԿ.	Դ. » » Հայոց Աւետուճնի Ատուածածնայ
	9	ԵՅ.	ԳՃ.	Ե. » »
	10	Ուր.	ԳԿ.	Զ. » »
	11	Շբ.	ԴՃ.	Է. » »
†	12	ԿԻՐ.	ԴԿ.	Բ. Նոր կամ Կարմիր կիրակէ՛, Յունաց եւ հայոց ԶԱՏԿ:
	13	ԲՅ.	ԱՃ.	Թ. օր Յինանց
	14	ԳՅ.	ԱԿ.	Ժ. » »
	15	ԴՅ.	ԲՃ.	ԺԱ. » »
	16	ԵՅ.	ԲԿ.	ԺԲ » »
	17	Ուր.	ԳՃ.	ԺԳ » »
	18	Շբ.	ԳԿ.	ԺԴ » »
†	19	ԿԻՐ.	ԴՃ.	Գ. ԿԻՐԱԿԷ ԱՇԽԱՐՀԱՄԱՏՐԱՆ:
	20	ԲՅ.	ԴԿ.	ԺԶ օր Յինանց
	21	ԳՅ.	ԱՃ.	ԺԷ » »
	22	ԴՅ.	ԱԿ.	ԺԸ » »
	23	ԵՅ.	ԲՃ.	ԺԹ » »
	24	Ուր.	ԲԿ.	Ի » » Յիշատակ Ազգային Նահատակաց
	25	Շբ.	ԳՃ.	ԻԱ. » »
†	26	ԿԻՐ.	ԳԿ.	Դ. ԴԵՂԻՆ ԿԻՐԱԿԷ:
	27	ԲՅ.	ԴՃ.	ԻԳ օր Յինանց
	28	ԴՅ.	ԴԿ.	ԻԴ » »
	29	ԴՅ.	ԱՃ.	ԻԵ » »
	30	ԵՅ.	ԱԿ.	ԻԶ » »

1	Ուր.	Բձ.	Իկ օր Յինանց
2	Շբ.	Բկ.	ԻԸ » »
+	3	Կիր.	Գձ. Ե. ԿԻՐԱԿԷ ԵՒ ՏՕՆ ԵՐԵՒՄԱՆ ԽԱՉԻՆ
4	Բչ.	Գկ.	Լ օր Յինանց
5	Գչ.	Գձ.	ԼԱ » »
6	Դչ.	Դկ.	ԼԲ » »
7	Եչ.	Աձ.	ԼԳ » »
8	Ուր.	Ակ.	ԼԴ » »
9	Շբ.	Բձ.	ԼԵ » »
+	10	Կիր.	Բկ. Զ. ԿԻՐԱԿԷ
11	Բչ.	Գձ.	ԼԷ օր Յինանց
12	Գչ.	Գկ.	ԼԸ » »
13	Դչ.	Գձ.	ԼԹ » »
+	14	ԵՇ.	Դկ. ՀԱՄԲԱՐՉՈՒՄ Տ. Մ. Յ. Ք. Հայոց ԽԱՉ
15	Ուր.	Աձ.	ԽԱ օր Յինանց
16	Շբ.	Ակ.	ԽԲ » »
+	17	Կիր.	Բձ. Է ԿԻՐԱԿԷ ԵՒ ԵՐԿՐՈՐԴ ԾԱՂԿԱՉԱՐԴ
18	Բչ.	Բկ.	ԽԴ օր Յինանց
19	Գչ.	Գձ.	ԽԵ » »
20	Դչ.	Գկ.	ԽԶ » »
21	Եչ.	Գձ.	ԽԷ » » Յունաց Համբարձուժ
22	Ուր.	Դկ.	ԽԸ » »
23	Շբ.	Աձ.	ԽԹ » »
+	24	Կիր.	Ակ. ՀՈԳԵԳԱԼՈՒՍՏ
25	Բչ.	Բձ.	Բ. օր Հոգեգալստեան
26	Գչ.	Բկ.	Գ. » »
27	Դչ.	Դձ.	Դ. » »
28	Եչ.	Գկ.	Ե. » » ԺԳ տարեդարձ Հայաստանի Անկախութեան
29	Ուր.	Դձ.	Զ. օր Հոգեգալստեան
30	Շբ.	Դկ.	Է. » »
+	31	Կիր.	Ա. ԶԿՆԻ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ, ՏՕՆ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԲ ԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

1	Բչ.	Ակ.	Ս. Հոփոսիմեանց
2	Գչ.	Բձ.	Ս. Գայեանեանց
3	Դչ.	Բկ.	Պահոց
4	Եչ.	Գձ.	Յովհ. Կարապետին և Աթոնագինեայ եպ. (Լատ. Տօն Մարմնոյ և Արեան Տեան)
5	Ուր.	Գկ.	Պահոց
6	Շբ.	Դձ.	Ս. Գրիգորի Լուսաւորչայ եյն ի վերապէն
+	7	Կիր.	Դկ. ՏՕՆ ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ՀԱՍՏԱՏԵԱԼ Ի Ս. ԳՐԻԳՈՐԷ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՅ:
8	Բչ.	Աձ.	Մանկանց Բէթղէնէժի և Ակակիտոի վկային
9	Գչ.	Ակ.	Կուսանացն Նունեայ և Մանեայ:
10	Դչ.	Բձ.	Պահոց
11	Եչ.	Բկ.	Սարգսի և Բագոսի:
12	Ուր.	Գձ.	Պահոց
13	Շբ.	Գկ.	Մովկիմայ քն.ին և Կողբատիտի վկային
+	14	Կիր.	Դձ. Դ. ԶԿՆԻ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ, ԲԱՐԵԿԵՆԴՈՒՆ ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԱՅ
15	Բչ.	Դկ.	Եպիփանու Կիպրացւոյն
16	Գչ.	Աձ.	Կոստանդինոսի թագաւորին և մօրն Հեղինեայ
17	Դչ.	Ակ.	Պահոց
18	Եչ.	Բձ.	Թէոփիտոնի Գաղատացւոյն և Թալիլեայ և 7 կուսանացն
19	Ուր.	Բկ.	Պահոց
20	Շբ.	Գձ.	ԳրիԹ ՆՇԽԱՐԱՅ Ս. ՀՕՐՆ ՄԵՐՈՅ ԳՐԻԳ. ԼՈՒՍԱՒՈՐՉԻՆ
+	21	Կիր.	Գկ. Դ. ԶԿՆԻ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ
22	Բչ.	Դձ.	Ներսէսի հայրատետին և Խաթայ եպ.ին
23	Գչ.	Դկ.	Դանիէլի մարդար. և 3 մանկանցն
24	Դչ.	Աձ.	Ծնունդ Յովհ. Կարապետին
25	Եչ.	Ակ.	Թարգմանչացն Սահակայ և Մեսրոպայ
26	Ուր.	Բձ.	Պահոց
27	Շբ.	Բկ.	Զաքարիայ մարգարէին և Ոնոփրիտի Ս. Հօրն
+	28	Կիր.	Դձ. Ե. ԿԻՐԱԿԷ ԶԿՆԻ ՀՈԳԵԳԱԼՍՏԵԱՆ
29	Բչ.	Դկ.	Տրդատայ թագաւորին, Աշխէն տիկնոջ և Խոսրովիլիտայ:
30	Գչ.	Դձ.	Որդւոց և Թոռանցն Ս. Գրիգորի Լուս.

1	Դ ₂ .	Դ ₄ .	Պահոց	
2	Ե ₂ .	Ա ₃ .	Եղիաէի մարգարէին	
3	Ուր.	Ա ₄ .	Պահոց	
4	Շբ.	Բ ₃ .	ԺԲ Առաքելոցն եւ Գլխաւորացն Պետրոսի եւ Պողոսի	
†	5	Կիր.	Բ ₄ .	Զ. ԶԿՆԻ ՀՈԳԵԴԱՍՏԵԱՆ ԵՒ ԲԱՐԵԿԵՆԻԱՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ
6	Բ ₂ .	Գ ₃ .	Պահոց	
7	Գ ₂ .	Գ ₄ .	»	
8	Դ ₂ .	Դ ₃ .	»	
9	ԵՇ.	Դ ₄ .	»	
10	Ուր.	Ա ₃ .	»	
11	Շբ.	Ա ₄ .	Տօն Տապանակի	
†	12	Կիր.	Բ ₃ .	ՏՕՆ ՊԱՅԾՍԱՌԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ Տ. Մ. Յ. Բ. ՎԱՐԴԱՎԱՌ
13	Բ ₂ .	Բ ₄ .	Բ. օր վարդաւառի, Մեռելոց	
14	Գ ₂ .	Գ ₃ .	Գ. » »	
15	Դ ₂ .	Գ ₄ .	Պահոց	
16	Ե ₂ .	Դ ₃ .	Եսայիայ մարգարէին	
17	Ուր.	Դ ₄ .	Պահոց	
18	Շբ.	Ա ₃ .	Թաղէոսի առաքելոցն եւ Սանդիստոյ կուսին	
†	19	Կիր.	Ա ₄ .	Ա. ԶԿՆԻ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ
20	Բ ₂ .	Բ ₃ .	Շուշանայ դստեր Մեծին վարդանայ	
21	Դ ₂ .	Բ ₄ .	Կիսրիանոսի եպ. ին եւ Յուստինեայ կուսին, Եւզինեայ կուսին եւ հօրն նորա Փիլիպպոսի եւ մօրն նորա Կղտակայ	
22	Դ ₂ .	Գ ₃ .	Պահոց	
23	Ե ₂ .	Գ ₄ .	Սրբոց ԽՆ վկայիցն եւ Եւփիմեայ եւ Գրիստինեայ: Եւզինէոսի, Մակարիոսի, Վաղէրիոսի, Կանդիտոսի եւ Ակիւղասայ:	
24	Ուր.	Դ ₃ .	Պահոց	
25	Շբ.	Դ ₄ .	Սրբոց նախահարցն Ազամայ, Աբէլի, Սէթայ	
†	26	Կիր.	Ա ₃ .	Բ. ԶԿՆԻ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ
27	Բ ₂ .	Ա ₄ .	Սահակայ եւ Յովսէփայ որք ի կարին վկայեցան	
28	Գ ₂ .	Բ ₃ .	Սրբոց երկոտասան մարգարէից, Ովեսայ, Ամովայ ևն.:	
29	Դ ₂ .	Բ ₄ .	Պահոց	
30	Ե ₂ .	Գ ₃ .	Սրբոցն Աթանազինեայ եպ. ին եւ Ժ աշակերտաց նորին եւ հինգ վկայիցն	
31	Ուր.	Գ ₄ .	Պահոց	

1	Շբ.	Դ ₃ .	Անտոնինոսի, Թէոփիլոսի, Անիկաոսի եւ Փոտինոսի	
†	2	Կիր.	Դ ₄ .	Գ. ԶԿՆԻ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ
3	Բ ₂ .	Ա ₃ .	Ս. Մակարայեցոցն Եղիազարու քահանային, Շամուհեայ եւ Կօթն որդւոցն:	
4	Գ ₂ .	Ա ₄ .	Սօֆեայ եւ Երից դստերացն Էլպիտի, Պիատիսի եւ Ազապեայ:	
5	Դ ₂ .	Բ ₃ .	Պահոց	
6	Ե ₂ .	Բ ₄ .	Քրիստափորի վկային եւ Երկուց կանանցն Կարինիկեայ եւ Ակիւլինեայ:	
7	Ուր.	Գ ₃ .	Պահոց:	
8	Շբ.	Գ ₄ .	Ս. հայրապետացն Եփեսոսի ժողովոցն:	
†	9	Կիր.	Դ ₃ .	ԲԱՐԵԿԵՆԻԱՆ ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ
10	Բ ₂ .	Դ ₄ .	Պահոց	
11	Դ ₂ .	Ա ₃ .	»	
12	Դ ₂ .	Ա ₄ .	»	
13	Ե ₂ .	Բ ₃ .	»	
14	Ուր.	Բ ₄ .	»	
15	Շբ.	Գ ₃ .	Շողակաթ	
†	16	Կիր.	Գ ₄ .	ՎԱՐԴԱՎԱՌԻՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ
17	Բ ₂ .	Դ ₃ .	Բ. օր փոխման, Մեռելոց	
18	Գ ₂ .	Դ ₄ .	Գ. » »	
19	Դ ₂ .	Ա ₃ .	Դ. » »	
20	Ե ₂ .	Ա ₄ .	Ե. » »	
21	Ուր.	Բ ₃ .	Զ. » »	
22	Շբ.	Բ ₄ .	Է. » »	
†	23	Կիր.	Գ ₃ .	Ը. » » Ա. ԶԿՆԻ ՓՈՒՄԱՆ
24	Բ ₂ .	Գ ₄ .	Թ. » »	
25	Գ ₂ .	Դ ₃ .	Յովակիմեայ եւ Մանայի եւ կանայն Իւղաբերից	
26	Դ ₂ .	Դ ₄ .	Պահոց	
27	Ե ₂ .	Ա ₃ .	Բարիլայ հայրապետին եւ 3 աշակերտացն, Պիոթի քահանային եւ Ստեփան. Ուլնեցոցն	
28	Ուր.	Ա ₄ .	Պահոց	
29	Շբ.	Բ ₃ .	Թովմայի Առաքելոցն	
†	30	Կիր.	Բ ₄ .	Բ. ԶԿՆԻ ՓՈՒՄԱՆ
31	Բ ₂ .	Գ ₃ .	Ս. թարգմանչացն Սահակայ, Մեթուայ, Եղիշի, Մովսէսի քերթողին, Դաւթի անյայտ փոխադրային եւ Գրիգորի Նարեկացւոցն եւ Երեսօրի կրայեցոցն եւ Ներսէսի Լամբրոնացոցն:	

1	ԳՂ.	ԳԿ.	Եղեկիէլի, Երեմեայ, Եզրի, Զաքարիայ
2	ԴՂ.	ԴՃ.	հօրն Յովն. Մկրտիչին.
3	ԵՂ.	ԳԿ.	Պահոց
4	Ուր.	ԱՃ.	Յովն. Կարապետին եւ Յօրայ Արզարոյն Պահոց
5	Շր.	ԱԿ.	Նիկիոյ Ս. Ժողովոյն
†	6	ԿԻՐ.	ԲՃ. ԶԿՆԻ ՓՈՒԽՄԱՆ, ԲՍՐԵԿԵՆԴԱՆ ԽԱՉԻ
7	ԲՂ.	ԲԿ.	Պահոց
†	8	ԳՂ.	ԾՆՈՒՆԴ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ
9	ԴՂ.	ԳԿ.	Պահոց
10	ԵՂ.	ԴՃ.	»
11	Ուր.	ԴԿ.	»
12	Շր.	ԱՃ.	Նաւակատիք Խաչին
†	13	ԿԻՐ.	ԱԿ. ԽԱՉՎԵՐԱՅ
14	ԲՂ.	ԲՃ.	Բ. օր Խաչի. ՄԼՈՒԼՈՅ
15	ԳՂ.	ԲԿ.	Եկեղեցւոյ
16	ԴՂ.	ԳՃ.	»
17	ԵՂ.	ԳԿ.	»
18	Ուր.	ԴՃ.	Խաչի
19	Շր.	ԴԿ.	»
†	20	ԿԻՐ.	Բ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
21	ԲՂ.	ԱԿ.	Մամասայ, Փեղեկաբնոյնի եւ Սիմէոնի Սիւնակեցւոյն.
22	ԳՂ.	ԲՃ.	Կուսանաց Փեփրոնեայ եւ Մարեանեայ
23	ԴՂ.	ԲԿ.	Պահոց
24	ԵՂ.	ԳՃ.	Հայրապետացն Անթիմոսի եւ Երանոսի
25	Ուր.	ԳԿ.	Պահոց
26	Շր.	ԴՃ.	Գէորգայ Զօրավարին
†	27	ԿԻՐ.	Գ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ ՎԱՐՍՏԱՅ ԽԱՉ
28	ԲՂ.	ԱՃ.	Դաւթի Դունեցւոյն, Եղամբէոսի եւ Եւզամբէոսեոյն
29	ԴՂ.	ԱԿ.	Եւստաքէոսի եւ Կնոջն Երմոնեայ
30	ԴՂ.	ԲՃ.	Պահոց

1	ԵՂ.	ԲԿ.	Ս. Իշխանանցն Սահակայ եւ Համազասպայ
2	Ուր.	ԳՃ.	Պահոց
3	Շր.	ԳԿ.	72 աշակերտացն Քս. Ի
†	4	ԿԻՐ.	ԳՃ. Գ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
5	ԲՂ.	ԴԿ.	Փոկասու հայրպէին եւ Երանոսի հետեւողին առաքելոց
6	ԳՂ.	ԱՃ.	Կուսանացն Թեղիլայ եւ Վառվառեայ
7	ԴՂ.	ԱԿ.	Պահոց
8	ԵՂ.	ԲՃ.	Պանտալէոնի բժշկին եւ Երմոնեայ եւն.
9	Ուր.	ԲԿ.	Պահոց
10	Շր.	ԳՃ.	Կայիսարտոսոսի եւ 4 վկայիցն եւ Ղուկիանոսի քահանային:
†	11	ԿԻՐ.	ԳԿ. Ե. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
12	ԲՂ.	ԴՃ.	Գրիգորի Աղուանից կաթողիկոսին եւ Ս. հօրն Թաթլոյ
13	ԳՂ.	ԴԿ.	Անանիայ Առաքել. եւ ԺԲ վարդապետացն
14	ԴՂ.	ԱՃ.	Պահոց
15	ԵՂ.	ԱԿ.	Դիոնիսիոսի արիստակաղցոյն Տիմոթէոսի եւ Տիտոսի
16	Ուր.	ԲՃ.	Պահոց
17	Շր.	ԲԿ.	Աւետարանչացն Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղուկասու Յովհաննու
†	18	ԿԻՐ.	ԳՃ. Զ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
19	ԲՂ.	ԳԿ.	Ս. Յովսէփայ Աստուածահօրն
20	ԳՂ.	ԴՃ.	Ղուկիանոսի հարիւրապետին Յովսէփայ Արիմատ. Թէոտիտոնի քհ. Զենոնի զինուորին
21	ԴՂ.	ԴԿ.	Պահոց
22	ԵՂ.	ԱՃ.	Ս. Խարիթեանց եւ Արտեմեայ վկային
23	Ուր.	ԱԿ.	Պահոց
24	Շր.	ԲՃ.	Դեմետրիայ վկ.ին եւ Բասիլիսկոսի քհ.ին
†	25	ԿԻՐ.	ԲԿ. Է. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ, ԽԱՉԳԻՒՏ, ՏՕՆ ՔՍԻԹԱԳԱՍՈՐԻՆ
26	ԲՂ.	ԴՃ.	Անաստասայ քհ.ին եւ Վարոսի եւ Թէոդեոսայ
27	ԳՂ.	ԳԿ.	Հիպերիքեանց որք ի Սամուսատ կատարեցան
28	ԴՂ.	ԴՃ.	Պահոց
29	ԵՂ.	ԴԿ.	Սեւերիանոսի Սերաստացւոյն եւ Բարեկայ ձերոյն
30	Ուր.	ԱՃ.	Պահոց
31	Շր.	ԱԿ.	Բարադամու Անտիոքայ եպ.ին եւ 7 մանկանց եփէոսի

1	ԿԻՐ.	ԲՃ.	Ը. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
2	ԲՆ.	ԲԿ.	Ստեփաննոսի Հոովմայ հայր. Թին Ակիփ- սիմեայ եպ. ին և Յովսէփայ ք. ին:
3	ԳՆ.	ԳՃ.	Հայրապետացն Մեարոփանոսին, Ալեք- սանդրայի և Պօղոսի խոստովանողի:
4	ԴՆ.	ԳԿ.	Պահոց
5	ԵՆ.	ԴՃ.	Երանելուոյն Տոն. Կոմիտասայ վկային
6	ՈւՐ.	ԳԿ.	Պահոց
7	ՇՐ.	ԴՃ.	Հրեշտակապետացն Միքայէլի, Գաբրիէլի:
8	ԿԻՐ.	ԱԿ.	Թ. ԶԿՆԻ ԽԱՉԻՆ
9	ԲՆ.	ԲՃ.	Մեկրոսի Անտիօք. հայր. Թին և Մենա- սայ Եգիպ. ւոյն
10	ԳՆ.	ԲԿ.	Յովհաննու Ասկերերանի հայրապետին
11	ԴՆ.	ԳՃ.	Պահոց
12	ԵՆ.	ԳԿ.	Գո ըրիտայ, Սամոնասայ և Աբիրայ սրկիչին.
13	ՈւՐ.	ԳՃ.	Պահոց
14	ՇՐ.	ԴԿ.	Ս. Առաքելոցն Անդրէի և Փիլիպպոսի
15	ԿԻՐ.	ԱՃ.	Ա. ԿԻՐԱՅԻ ՅԻՄՆԱԿԱՅ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ
16	ԲՆ.	ԱԿ.	Պահոց Յիւնական
17	ԴՆ.	ԲՃ.	» »
18	ԴՆ.	ԲԿ.	» »
19	ԵՆ.	ԳՃ.	» »
20	ՈւՐ.	ԳԿ.	» »
21	ՇՐ.	ԴՃ.	ԸՆԾԱՅՈՒՄՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ
22	ԿԻՐ.	ԴԿ.	Բ. ԿԻՐԱԿԻ ՅԻՄՆԱԿԱՅ
23	ԲՆ.	ԱՃ.	Գրիգորի Սքանչելադործ եպ. ին և Միւռո- նայ եպ. ին: Կուսանացն Յուլիանեայ և վասիլուհոյ:
24	ԳՆ.	ԱԿ.	Առաքելոցն Յակոբայ և Շմաւոնի
22	ԴՆ.	ԲՃ.	Պահոց
26	ԵՆ.	ԲԿ.	Կղեմայ հայր. Թին Բաղարատայ եպ. ին և ևն.
27	ՈւՐ.	ԳՃ.	Պահոց
28	ՇՐ.	ԳԿ.	Բարթոլոմէոսի և Յուդայի Առաքելոցն
29	ԿԻՐ.	ԴՃ.	Գ. ՅԻՄՆԱԿԱՅ
30	ԲՆ.	ԴԿ.	Գենարիոսի եպ. ին և Մեակեարոսի Զինա- ւորին

1	ԴՆ.	ԱՃ.	Յակոբայ և Իրաւափառայ վկային
2	ԴՆ.	ԱԿ.	Պահոց
3	ԵՆ.	ԲՃ.	Ս. Հարց Եգիպտացւոց Պօղոսի, Պօղայ և ևն.
4	ՈւՐ.	ԲԿ.	Պահոց
5	ՇՐ.	ԳՃ.	Նիկողայոսի Զմիւռնիոյ հայրապետին
6	ԿԻՐ.	ԴԿ.	Գ. ՅԻՄՆԱԿԱՅ: Ս. ՅԱԿԵԲԱՅ ԲԱՐԵԿԵՆԴԱՆ
7	ԲՆ.	ԴՃ.	Մինասայ, Երմօղինեայ, Եղրարոսի և Կա- մաւոր աղքատացն Յովհաննու և Ալեք- սիանոսի
8	ԳՆ.	ԴԿ.	Կուսանիոսի հարիւրապետին և Շմաւոնի ազգականին ԳՄ. ի
9	ԴՇ.	ԱՃ.	ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԻՆՆ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԱՅ ՅԱՆՆԱՅԷ
10	ԵՆ.	ԱԿ.	Եւտրատիոսի, Օքսէնտիոսի, Եւզինէոսի
11	ՈւՐ.	ԲՃ.	Պահոց
12	ՇՐ.	ԲԿ.	Ս. Յակոբայ Մծբնայ հայր. Թին և Մա- րուգէի ձգնաւորին: Ս. Լիւսնայ Հոովմայ հայրապետին և Գաղկեդոնի Ս. Ժողովոյն
13	ԿԻՐ.	ԳՃ.	Ե. ՅԻՄՆԱԿԱՅ
14	ԲՆ.	ԴԿ.	Իգնատիոսի Աստուածազգեայ հայրապետին
15	ԴՆ.	ԴՃ.	Ս. Թէոպոմպայ եպ. ին և Թէոփայ վկային և չորից զինաւորացն, Գաստի, Եւսեփի, Եւտիքի և Բասիլիպեայ: Ազգէի հայրապե- տին և Աբգարու թագաւորին:
16	ԴՆ.	ԴԿ.	Պահոց
17	ԵՆ.	ԱՃ.	Ինդոսի ներքինոյն և Դոմնայի կուսին և Գղերիկոսի ք. ին և երկուց բիւրոցն որ այրեցան յեկեղեցին Նիկոմիդացւոց: Բա- րեկենեան Ծննդեան
18	ՈւՐ.	ԱԿ.	Ա. որ պահոց Ծննդեան:
19	ՇՐ.	ԲՃ.	Ս. Բարսղի Կեսարու հայր. ին և եղբոր նորա Գրիգորի Նիւսացւոյն: Սեդրեատրոսի Հոովմայ հայր. Թին և Աբրայ Եփրեմի Սուրին ասորւոց Զ. ՅԻՄՆԱԿԱՅ
20	ԿԻՐ.	ԲԿ.	Գ. որ պահոց Ծննդեան
21	ԲՆ.	ԳՃ.	Ե. » » » Գաթի մարգարէին և
22	ԴՆ.	ԴԿ.	Յակոբայ եղբոր Տեան:

23	Դչ.	Դձ.	Զ. օր պահոց ծննդեան
24	Եչ.	Դկ.	Ճրագալոյց Ծննդեան Տն. Մեքոյ Յ.ի Բ.ի
† 25	Ուր.	Աձ.	ԾՆՈՒՆԵԴ ՏԵՍՈՒՆ ՄԵՐՈՅ ՅԻՍՈՒՍԻ ԲՐԻՍՏՈՍԻ: ԵԻՍ ՅՈՒՆԱՅ
26	Շբ.	Ակ.	Յ. Ստեփաննոսի նախավկային
† 27	Կիր.	Բձ.	Գ. ՕՐ ԾՆՆԴԵԱՆ ԵՒ Է. ՅԻՄՆԱԿԱՅ
28	Բչ.	Բկ.	Գլխաւոր Առաքելոցն Պետրոսի և Լ Պօղոսի
29	Գչ.	Գձ.	Որդւոցն Որոտման Յովհաննու և Յակոբայ:
30	Դչ.	Դկ.	Զ. օր ծննդեան
31	Եչ.	Դձ.	Ե. » »

Երբ գալիս է ազատութիւնը, ո՞վ կարող է ասել, թէ նրան ո՞րքան արիւն պէտք է, ո՞րքան արցունք, ո՞րքան ասեր ու տանջանք:

Ա. ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Հողեկան, ղգացական ու շահու բարեկամութիւններ կան: Բայց բարեկամութիւնը բոլորովին կը տարբերի անոնցմէ: Աձականները կը պակսեցնեն անոր արժէքը:

ՄԱՔՍ ՏԷՐՕ

Մէկ բարեկամ ունենալը մեծ հարստութիւն է, բազմաթիւ բարեկամներ ունենալը ծախքի դուռ:

ՆՈՅՆ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՆՈՒԻՐԱԳԵՏՈՒԹԻՒՆԸ

ՊԻՈՍ ԺԱ. (Աքելէս Բաթթի) ծնեալ է Տէսիօ (Միւրան) 31 մայիս 1857, ընտրեալ 6 փետր. 1922ին և Թագադրեալ 12 փետր. 1922ին, Սրբազան քահանայապետ համայն Կաթողիկէութեան.

Պօղոս Պետրոս ԺԳ. Թէրզեան, Կաթողիկոս-պատրիարք տանն Կիլիկիոյ, ծնեալ է Բէթթահիա 12 սեպտ. 1855. Ատանայի եպիսկոպոս ընտրեալ 1872ին և Պատրիարք Կ. Պոլսոյ 23 ապրիլ 1910, (այժմ Պէյրութ):

Աւետիս Արք. Արփիարեան, Տիաղոսաւոր Անաղարբայի- ծնեալ յԱկն, այժմ պատրիարքական փոխանորդ է Պէյրութ:

Յովհաննէս Արք. Նազլեան, Տիաղոսաւոր Տարօնի ծնեալ է Ուարբերդ 18 յունուար 1875 և ընտրեալ եպիսկոպոս Տրապիզոնի 27 օգոստոս 1911ին. այժմ պատրիարքական փոխանորդ:

Յովսէփ Արք. Թէոտորովիչ, վիճակաւոր Լէմպերկի, ծնեալ 25 յուլիս 1864ին, ընտրեալ 16 դեկտ. 1901ին:

Պետրոս Արք. Գոյունեան, Տիաղոսաւոր Քաղկեդոնի, ծնեալ յԱնկիւրիա 7 օգոստոս 1857, եպիսկոպոս Աղեքսանդրիոյ ընտրեալ 26 փետր. 1907ին, այժմ է Հոովմ:

Գրիգոր Արք. Գովրիկեան, տիտղոսաւոր Մծբնայ: Յովսէփ Արք. Ռոքոսեան, վիճակաւոր Կոստանդնուպոլսոյ, ծնեալ ի Սամաթիա 15 մայիս 1848 ընտրեալ Արքեպ. 27 օգոստոս 1911:

Գէորգ Արք. Գորղիկեան, վիճակաւոր Հալէպի, ծնեալ ի Հալէպ 24 յունիս 1872ին եւ ընտրեալ 30 յունուարին 1928:

Յակոբ Արք. Նէսսիմեան, վիճակաւոր Պաղտատու եւ Մարտինի. ծնեալ ի Մարտին 22 յունուարին 1876 և ընտրեալ 29 յունիսին 1928:

Վահան Արքեպ. Քչուրեան, տիտղոսաւոր Շապին Գարահիսարի, ծնեալ ի Կարին 1873, ընտրեալ 1930 ապրիլ 15ին. այժմ ի Պոլիս փոխանորդի պաշտօնով:

Գրիգոր եպ. Պահապանեան, վիճակաւոր Անկիւրիոյ, ծնեալ յԱնկիւրիա 5 դեկտ. 1866ին ընտրեալ 27 օգոստոս 1911ին (Բարիզ):

Անտոն եպ. Պահապանեան, վիճակաւոր Կեսարիոյ ծնեալ յԱնկիւրիա 17 յունուար 1867 ընտրեալ 27 օգոստ. 1911ին (Մարսիլիա):

Յարութիւն եպ. Իէքլիկեան, վիճակաւոր Ատանայի, ծնեալ ի Իէթահիա 3 նոյ. 1855ին եւ ընտրեալ 27 օգոստ. 1911 (Եաֆֆա):

Յովհաննէս եպ. Գուղեան, վիճակաւոր Աղեքսանդրիոյ, ծնեալ ի Մարտին 14 փետր. 1874ին եւ ընտրեալ 27 օգոստոսին 1911:

Յակոբ Գերապայծառ Բազարատեան, ծնեալ յԱրզուին 25 նոյեմբեր 1872, ընտրեալ 12 նոյ. 1922, (այժմ Թիֆլիս): Կովկասու եւ համայն Ռուսիոյ Հայ-Կաթողիկէից հոգեւոր հովիւ:

Վեր. Հ. Կիւրեղ Վ. Չո՛րպեան, ծնեալ ի Կարին 1881ին, ընտրեալ 21 դեկտ. 1925. Յունաստանի Հայ-Կաթողիկէից վիճակաւոր:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Քահանայապետական Լեւոնեան հայ վարժարան Հռովմ (կղերանոց) հաստատեալ 1 մարտ 1883 Լեւոն ժ. Գ. Պապէն, Մեծաւոր, Գեր. Սարգիս Ծ. Վ. Տէր Աբրահամեան, 22 աշակերտ:

Մխիթարեան Միաբանութիւն Վենետիկի, հաստատեալ 1701ին: Ընդհանուր Աբբայ, Վեր. Հ. Յովհանն Վ. Աւգէր, 51 վանականներ: 3 վանք, 4 վարժարաններ (Վենետիկ), (Բարիզ), (Միլան), (Կ. Պոլիս):

Մխիթարեան Միաբանութիւն Վիէննայի, (Վենետիկի Միաբանութենէ բաժանեալ 1773ին) Ընդհանուր Աբբահայր, Ար. Գրիգոր Արքեպ. Գովրիկեան, Տիտղոսաւոր Մծբնայ, ծնեալ յԱրմենուպոլիս, (Թրանսիլվանիա), 14 մայիս 1840 եւ ընտրեալ 28 ապրիլ 1910, 48 միաբաններ, 4 վանատուններ, 4 վարժարաններ, (Կ. Պոլիս, Քօքլինիա. Բլովտիվ, Պուլկարիա) 4 առաքելութիւններ, (Նովիսար, Բլովտիվ, Կէրլա, Պուքարէսթ):

Զմամոեան Միաբանութիւնը, Լիբանանու մէջ: 48 միաբաններ Պատրիարքութեան մէջ ցրուած:

Անարատ Յղութեան Քոյրերու Միաբանութիւն, 1843ին հաստատեալ ի Կ. Պոլիս, Մայր տունը Պէյրութ փոխադրուած այժմ: 15 վանատուն (Կ. Պոլիս, Հալէպ, Աղեքսանդրիա, Թօրինոյ, Բարիզ, Պէյրութ, Հռովմ): 140 Քոյրեր:

ՀԱՅ ԼՈՒՍԱՆՈՐԶԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅԻ

ԷՁՄԻԱԾԻՆ

Կաթողիկոսական տեղակալ Խորէն արքեպ. Մուս-
րապէկեան:

Գերագոյն հոգեւոր խորհուրդ՝ Բագրատ արքեպ.՝
Վարդազարեան, Գէորդ արքեպ. Չէօրէքճեան և Մատ-
թէոս արքեպ.: Քարաուղար Բոչարեան.

Առաջնորդութիւնք՝

Վրաստան՝ Արտակ եպ. Սմբատեանց:

Սիւնեաց՝ Արիստակէս վրդ. Զուլոյեան:

Գանձակ՝ Խուսնակ Մ. վրդ.

Երևան՝ (Կաթող. տեղակալ Խորէն եպ.)

Բացի ասոնցմէ կան մեծ թւով վանքերու հոգեւոր
սլաշտօնեաներ, ինչպէս նաեւ Թեմական Ժողովներ՝
կրօնական նախադահներով, բազմաթիւ քաղաքներու
մէջ ցրուած հայ ժողովուրդին համար:

ԹՈՒՐԳԻԱ

Պատրիարք՝ Մեսրոպ արքեպ. Նարոյեան:

Պատր. փոխանորդ՝ Սմբատ եպ. Գաղազեան:

Կան Կրօն. եւ Քաղաք. Ժողովներ, ատենապետք՝
Սարգիս եպ. Սարգսեան եւ Պ. Գէորդ Թորգոմ-
եան: Ազգ. Ժողովի ատենապետն է Բրօֆ. Ա. Տէր
Յակոբեան:

Գաւառներու մէջ կան միայն առաջ. փոխանորդ-
ներ:

Կեսարիա՝ Սերովբէ քն. Պուրմաեան:

Էֆքէրէ՝ Գրիգոր քն.

Խարբերդ՝ Կարին քն. Աղաճանեան:

Տիգրանակերտ՝ Աշոտ քն. Փափաղեան:

Արաբկիր՝ Գուրգէն քն. Հաճաթեան:

Սվազ՝ Սիմօն քն. (անսլաշտօն):

Գասթէմունի՝ Տաճատ եպ. (բացակայ):

Թորքատ եւ Էնկիւրի ալ կան մէյ մէկ հայ քահանայ
Կիլիկիոց ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԻԱ ԵՒ ԼԻԲԱՆԱՆ

Կաթողիկոս՝ Սահակ արք. Խաչատրեան. խարբերդցի:

Կաթողիկոս. տեղակալ՝ Բարգէն եպ. Կիւլէսէրեան:

Հալէպ՝ առաջնորդ Արտաւազդ եպ. Սիւրմէեան:

Պէյրուս՝ առաջնորդ Եղիշէ արքեպ. Կարօեան:

Դամասկոս՝ առաջնորդ Խաթ եպ. Աջապահեան:

Կիպրոսի՝ առաջնորդ Պետրոս եպ. Սարաճեան:

Լաւոթիկէ՝ Կաթող. փոխանորդ Եփրեմ Վրդ. Տոն-

ճոնի:

Ճիւնիէ՝ Փառէն Վրդ. Մելգոնեան:

Իսկէնտէրուն՝ առաջ. փոխանորդ Գրիգոր քն.

Մինասեան:

Սայտա՝ հոգեւոր հովիւ Խորէն քն. Գուլիկեան

Զահլէ՝ հովիւ Գիոնիս Ա. քն. Տրէզեան:

Հովիւներ ունին նաև Համա, Հոմս, Տրիպոլիս,

Անտիոք, Քէսապ եւն.

ԵՐՈՒՍԱՂԻՄ

Պատրիարք. տեղապահ՝ Մեսրոպ եպ. Նշանեան

Պատ. փոխանորդ՝ Մկրտիչ եպ. Աղաւնունի:

Տնօրէն խորհուրդ, վերի երկուքէն զատ Մատ-

թէոս եպ. Գայըքճեան, Կիւրեղ Վրդ. Իսրայէլեան:

Իր թեմիքն են ներկայիս՝ Եաֆա, Կազա, Բէմլի,

Ամման, ուր այցելու հովիւներ կը կատարեն կրօն.

արարողութիւնք:

ԵԳԻՊՏՈՍ

Առաջնորդ՝ Թորգոմ եպ. Գուշակեան (Գահիրէ):

Աղեքսանդրիա՝ առաջ. փոխանորդ Մամբրէ Վրդ.

Սիրուեան:

Գաղութներ՝ Թանթա, Զակազիկ. Խարթում:

ՀԱՊԵՇԻՍՏԱՆ

Ատիս-Ապապա՝ հոգեւոր հովիւ Յովհաննէս քն.

Կէվէրեան:

Ճիպսութիւն Եւ Տէրէ Տափա՝ նոյն:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Ատրպատականի առաջնորդ՝ Ներսէս արքեպ. Մե-
լիքթանդեան:

Ապահանի եւ Հնդկաստանի կաթողիկոս. տեղա-
կալ-առաջնորդ Մեսրոպ արքեպ. Տէր Մովսէսեան:

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆ

Կաթող. պատուիրակ՝ Մեսրոպ եպ. Տէր Մովսէս-
եան:

Ունի իբր թեմ Կալկաթա, Բանկուն, Մատրաս,
Պամպէյ, որոնք կը կառավարուին այցելու հովիւներով
ձաւա եւ Թիէնձէն կան նաև մատուռներ, նոյնպէս
այցելու քահանայով:

ՊԱՂՏԱՏ

Կաթողիկոսական պատուիրակ Ռուբէն եպ. Մա-
նասեան:

ԵԻՐՈՊԱ (Ֆրանսա)

Կաթողիկոսական նուիրակ Թորգոմ եպ. Գուշակեան
Հոգեւոր հովիւ Բարիզի եւ շրջաններու՝ Վաամ-
շապուհ եպ. Քիպարեան:

Մարտիրոս առաջնորդ՝ Գրիգորիոս եպ. Պալաքեան:
Լիոնի հոգեւոր հովիւ՝ Աբէլ Վրդ.

ԱՆԳԼԻԱ

Մանչէսթըր՝ հոգեւոր հովիւ Ղեւոնդ եպ. Գուրեան
Լոնտոնի հոգեւոր հովիւ՝ Մերութան քհ. Տէր
Խոսրով:

ԳԵՐՄԱՆԻԱ

Հոգեւոր հովիւ Գրիգոր Վրդ. Շահլամեան:

Վրէժա (Կ. ս. թ.)

Հոգեւոր հովիւ Եղիշէ քհ. Իւթիւճեան:

ՊԵՂՃԻԳԱ

Հոգեւոր հովիւ Ներսէս քհ. Հանճեան:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ ԵՒ ՊԵՍԱՐԱՊԻԱ

Առաջնորդ՝ Յուսիկ արքեպ. Զոհրապեան (Պուքրէշ):

Առաջ. փոխանորդ եւ հովութիւնք՝ Պուքրէշ, Կա-
լաց, Քէօթիէնձէ, Ֆօքչան, Թրքօ-Հօպնա, Ռօման,

Պաքօֆ, Եաշ, Պօթուշան, Իպրայիլիա, Թուլչա, Սու-
չօլա:

ՊՈՒՂԿԱՐԻԱ

Առաջնորդ Ստեփաննոս արքեպ. Յովակիմեան
(Սօֆիա):

Ֆիլիպէ՝ Երուանդ եպ. Փէրտանճեան:

Պուրկազ՝ Մեսրոպ Ծ, Վրդ. Ամատունի:

Հովուական թեմեր՝ Վառնա, Շումլա, Ռուսճուք,
Սիլիստրէ, Պապատաղ, Թաթար Փաղարճըք, Ս. Զա-
կօրա, Իսիմեա, Եամպուլ, Այթոս, Հաքօլօ:

ՅՈՒՆՍՏԱՆ (Հին)

Առաջնորդ Կարապետ արքեպ. Մազլըմեան (Աթէնք)

Բէթիմօ՝ Գարեգին Ծ. Վրդ. Արծրունի:

Աթէնք եւ Բիրէա ունին չորս արուարձաններ

Ֆիքս, Սինկրու., Լիբազմա եւ Քօքլինիա, որոնք ու-
նին իրենց սեփական եկեղեցին եւ կրօնական պաշ-
տօնեան:

Պէլօպոնէզի շրջան (Բաթրաս, Վօլօ, Նաբլիօն,
Քալամաթա եւն.) շրջուն հովիւ Տէր Յովհաննէս քհ.
Մինասեան: Թէ կղզիներու եւ թէ զանազան շրջան-
ներու հոգեւոր պարտականութիւններ հաղուադէպ են:
ԹՐԱԿԻԱ. ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ.

Առաջ. փոխանորդ՝ Տէր Արսէն քհ. (Սելանիկ):

Իրեն ենթակայ են բացի իր արուարձաններէն,

Տրամա, Գավալա, Տէտէ Աղաճ, Սէրէզ, Կիւմիւլճինա-
Տիմօթէքա, Վօտինա եւն. ուր կան եկեղեցի եւ քա-
հանայ:

ԱՄԵՐԻԿԱ

Առաջնորդ՝ Տիրայրարքեպ. (հրաժարած) Նիւ Եօրք

Առաջ. փոխանորդ՝ Սերովբէ քհ. Ներշապուհ:

Թեմական հովիւներ՝

Պոսթոն՝ Շահէ Վր. Գառպարեան:

Պրուքլին՝ Յովսէփ Ծ. Վր. Կարապետեան

Նիւ ձըրսի՝ Մամբրէ Վրդ.

Ռուսթըր՝ Աթիկ քհ. Ծոցիկեան:

Լօվէլ՝ Գաբրիէլ քհ. Սաչատուրեան:

Բրովիտանս՝ Ղեւոնդ քն. Մարդուկէսեան
 Տիթրոյիթ՝ Վահրամ Վրդ. Նազարէթեան:
 Շիքակօ՝ Վահան քն. Կիւլտայեան:
 Բէսէն Ուիսք՝ Վարդան քն. Դաւիթեան:
 Պինկհէմթըն՝ Յարութիւն Ա. քն. Թումաեան:
 Փօրթլէնտ՝ Եղիշէ քն. Գասպարեան:
 Ուէսթ-Հօպօքըն՝ Եղիշէ քն. Գալշինճեան
 ԳԱԼԻՖՈՌՆԻԱ,
 Առաջնորդ՝ Գարեգին եպ. Խաչատուրեան:
 Ֆրէզնօ՝ Վարդան Մ. Վր. Գասպարեան:
 Ֆաուլըր՝ Տիրայր Մ. Վր. Մարգարեան:
 Ֆիլատէլֆիա՝ Նշան քն. Փափաղեան:
 Թրոյ՝ Մահակ քն. Տէր Պետրոսեան:
 Ս. Ֆրանչիսքօ՝ Խաչատուր քն. Գրուզեան (Կար-
 գալոյծ):
 Լոս Անճէլէս՝ Ատոմ Ա. քն. Մելիքեան:
 ԳԱՆԱՏԱ,
 Հոգեւոր հովիւ Զդօն քն. Զարխուկեան (Մօնրէտոյ)
 ՀԱՐ. ԱՄԵՐԻԿԱ,
 Պուէնոս Այրէս՝ հոգեւոր հովիւ Յովհաննէս քն.
 Ամիրենդ:
 Պրագիլիա՝ Գաբրիէլ քն. Սամուէլեան:

Ծոյլ, անտարբեր ու թոյլ բարեկամ ունենալը ու-
 չինչ չունենալ կը նշանակէ:

ՄԱՔՍ ՏԵՐՕ

Միևնոյն գործին մէջ կործանած երկու մարդեր
 քարեկամ կը դառնան, ինչ որ չպիտի ըլլային եթէ
 հարուստ ըլլային:

ՀԱՅ ԱԻԵՏԱՐԱՆԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՅԻ

ԹՈՒՐԻԱ
 Պոլիս՝ ազգապետի փոխանորդ Տիար Օթօն ձի-
 լաճեան:
 Գաւառ դոյութիւն չունենալով, եկեղեցական հո-
 վիւհեր կը պաշտօնավարեն թաղերու մէջ:
 Կէտիկ Փաշա՝ Վեր. Ս. Մանուկեան:
 Պայսլ Հաուգ՝ Վեր. Ե. Բասուլի:
 Բերա՝ Պատ. Յ. Աղասեան:
 Սկիւտար՝ Վեր. Սէյվի Աղասեան,
 ՊՈՒԼԿԱՐԻԱ,
 Սօֆիա՝ Վեր. Ամիրխանեան:
 ՀԱՅԱՍՏԱՆ
 Երեւանի եւ Լենինականի մէջ պաշտօնավարող
 չորս պատուելիներ վերջին անգամ արտաքսուած են
 Հայաստանէն:
 ՖՐԱՆՍԱ
 Բարիզի հովիւ՝ Վեր. Ղազարոսեան:
 ԱՆԳԼԻԱ
 Լոնտոն՝ Վեր. Յ. Թումաեան:
 ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ
 Յունաստանի հոգեւոր հովիւ՝ Վերապ. Կ. Սթամ-
 պոլեան:
 Աթէնքի արուարձաններ՝
 Մինկրու՝ Վեր. Պէրպէրեան:
 Ֆիքս՝ Պատ. Յ. Տէր Ղազարեան:
 Լիրազմա՝ Պատ. Յ. Աճէմեան:
 Քօքինիա՝ Պատ. Գ. Տէմիրճեան եւ Պատ. Մ.
 Բէնճիւլեան:
 Քօրֆու՝ Վեր. Յ. Ճէճիղեան:
 Շրջուն քարոզիչ Պատ. Ռ. Գայաեան:
 Սելանիկ՝ Պատ. Կ. Պարաճեան:

Գավալա՝ Պատ. Յակոբ:

ՆԳԻՊՏՈՍ

Դա՛նիրէ՛ վեր. Հ. Սանդամուր եւ Պատ. Հ. Համբարձումեան:

Աղեքսանդրիա՝ վեր. Մելքոնեան:
ԱՄԵՐԻԿԱ

Երիցական Յարանուանութիւն:

Ֆրէզնո՝ վեր. Վարդան Ամիրխանեան:

Եդեմ՝ վեր. Մ. Գնաճեան:

Բինկզպըրկ՝ վեր. Ա. Վարդանեան:

Ժողովական Յարանուանութիւնք՝

Ուստըր՝ վեր. Դ. Պետրոսեան:

Նիւ Եօրք՝ վեր. Ա. Պետիկեան:

Ֆրէզնո՝ վեր. Կ. Փափազեան:

Պատլըր՝ վեր. Կ. Մանավեան:

Պոսթըն՝ վեր. Հալաճեան:

Լորէնս՝ վեր. Հ. Աշճեան:

Լոս-Անճէլըս՝ վեր. Բ. Լեւոնեան:

Թրոյ՝ վեր. Ս. Բէճէպեան:

Սէլըմ-Տիփո՝ վեր. ձըրնազեան:

Փարլիէր՝ վեր. Յ. Դարթոզեան:

Րիտլի՝ վեր. Մ. ձէնանեան:

Շիքափո՝ Պատ. Ա. Հիւսեան:

Բրովիտէնա՝ վեր. Յ. Մ. Տէփօեան:

Ֆիլատէլֆիա՝ վեր. Յ. Յարութիւնեան:

Տիթրոյթ՝ վեր. Ե. Ս. Ռշտունի:

ՀԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

Պուէնոս—Սյրէս՝ վեր. Հ. Ասատուրեան:

ԼԻԲԱՆԱՆ ԵՒ ՍՈՒՐԻԱ

Պէյրութ՝ հովիւք Պատ. Ենովք Հատիտեան եւ Ենովք Կէօքիէօզեան:

Չա՛լի՛ Պատ. Յակոբ Շնորհակեան:

Հալէպ՝ վեր. Կարապետ Յարութիւնեան:

Հալէպ քէմը՝ Պատ. Կարապետ Բէթէնճեան:

Դամասկոս՝ Պատ. Ներսէս Սարեան:

Իսկէնտէրուն՝ Պատ. Կարապետ Գրքեաշարեան:

Սուէյտիա-Բիթիա՝ Պատ. Տիգրան Անդրէասեան:

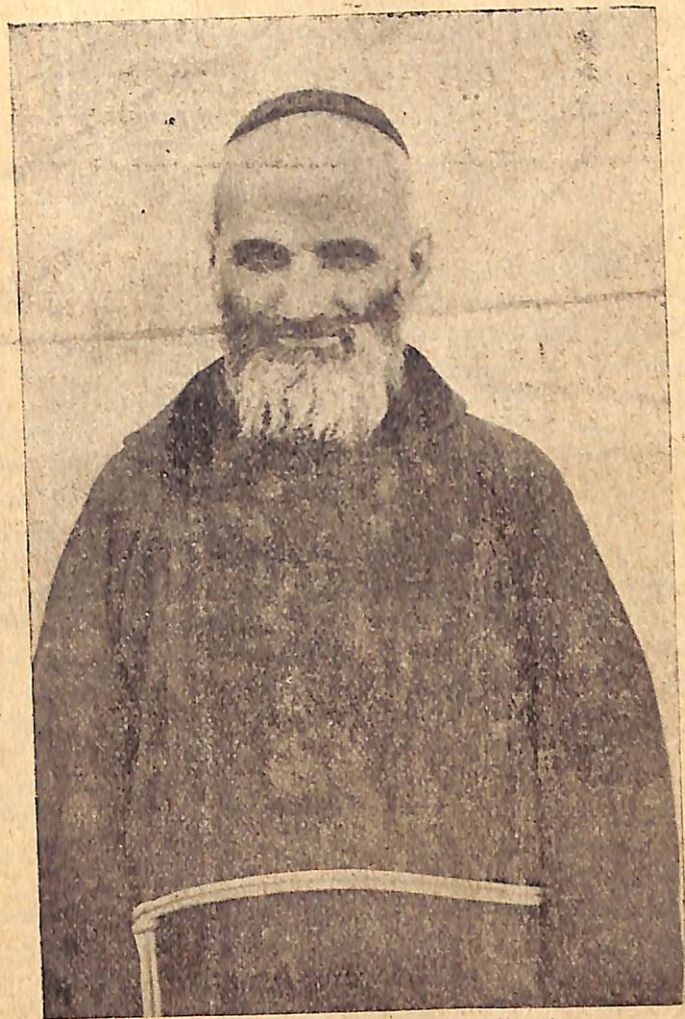
Քէսապ՝ վեր. Ե. Բասունի (նոր ընտրուած):

Էքիզ Օլուք՝ Պատ. Ասատուր Պէրպէրեան:

ՊԱՂԵՍՏԻՆ

Երուսաղէմ՝ վեր. Սամուէլ Գրիգորեան:

Եաֆա՝ Պատ. Յարութիւն Մանուչակեան:

Հ. ԿԻՒՐԵՂ, Վ. ԶՈՂՐԱՊԵԱՆ

ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՀՆԻԱՏՔԻ

ԱՌԱՔԵԱԼԻ ՄԸ

ԳՍԱՆՀԻՆԳՍՄՆԱՅ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ

Յարմարագոյն բեմն է այս նրատարակութիւնը, երկու խօսք ըսելու վաստակաւոր վարդապետի մը մասին, որ յոյժ մեջիկ աշխատած է տարիներով գրոցներու մէջ եւ աշակերտներու քով, յոգնեցնելով իր միտքը եւ մտչեցնելով իր ֆիզիքական կազմը:

Շուքը նախընտրելուն համար, ինչպէս նաեւ իր դմայելի համեստութեան պատճառաւ, իր համբաւը իր շրջապատէն անդին տարածուած չէ: Եղած է խոնարհ, նեղհամբոյր, քաղցրաժպիտ եւ մեղմ բնաւորութեամբ մարդ մը, որ միշտ խուսափած է ցոյց տրէն եւ որ արհամարհած աշխարհիկ փառքերն ու մեծարանքները, որոնց կրնար անպայման հասնել, եթէ կամենար կամ կեանքի վրայ նայէր տարբեր ակնուցով:

Բառին յայնագոյն խմատով աշխարհիկ բարբ մըն է Հայր Կիւրեղ, որ վստահ եմ՝ շատ պիտի սրտնեղի ու վրդովի, կարգալով գնահատութեան այս մի քանի տողերը, որոնք իրականութիւնը եւ ճշմարտութիւնը պատկերացնելու համար միայն շարուած են այս էջերուն վրայ:

Հայր Կիւրեղ Զոհրապետնի մէջ ամէն բանէ առաջ մարդկային տիպարը աչքի կը զարնէ: Ան մեր աշխարհէն չէ: Այս առաքինի եւ պարկեշտ վարդապետը յաջողած է սակայն իրեն համար տեղ եւ գործունէութեան ասպարէզ գտնել աշխարհի մէջ: Մոտցած է աշխարհիկ ամէն վայելք, մարդկային ամէն հաճոյք, ընկերային ամէն խրախճանք: Նուիրած է իր անձը, քրտակը եւ հանգստութիւնը դողրոցին, դպրոցականներուն եւ Աստուծոյ տաճարին: Ուր որ գացած է, առաջին մտահոգութիւնը եղած է փոզոցներէն մանուկ-

ներ հաւաքել. դպրոց բանալ անոնց համար եւ լոյսի նառնարդել զանոնք:

Այս աշխատանքը այնպիսի անձնուիրութեամբ բարձր տրամադրութիւնով ու վսեմ ըմբռնումներով ի գործ դրած է որ ոչ մէկ բերան իր մասին չար խօսք ընել յանդգնած չէ:

Հայր Կիւրեղ Զոհրապետն իր գտնուած տեղին մէջ հայ կաթողիկ մանուկներ փնտտած չէ կամ երբեք մտքէն անցուցած չէ կրթական յարկը կրօնախօսութեան միջոց ծասայեցնել, ինչպէս կը հանդիպինք յաճախ միսիօնարական հաստատութիւններու մէջ:

Ամէն տեղ հայ մանուկներ փնտտած է ան: Տարիներու կրթական եւ եկեղեցական գործունէութեան ընթացքին ոչ մէկ դէպք, ոչ մէկ պարագայ հակառակը ապացուցանող:

Եկեղեցիի եւ կրօնքի մասին անոր ունեցած ըմբռնումը այնքան վսեմ ու գերբնական է որ, աններելի փոքրոգութիւն կը համարէ մադոբոսական արկածներու անձնատուր ըլլալ:

Անոր սեծագոյն մտածումը եւ նպատակը եղած է հայութեան տալ ողջամիտ, պարկեշտ, զարգացած եւ առաքինի սերուրդներ, կազմելով անոնց մէջ առողջ նկարագիրը եւ ունայնամտութիւններէ ձերբազատուած մարդը:

Այս նպատակին հասնելու համար անխոնջ աշխատանք տարած է. մէկ կողմէն իր նպատակին հաւնելու համար նիւթական միջոցները ապահովելով, միւս կողմէն իր ստանձնած բարձր պարտականութիւնը խղճմտօրէն գործադրելու ճիգ ընելով: Ու պէտք է խոստովանիլ թէ այս ճամբուն վրայ լիովին յաջողած է Հայր Կիւրեղ Զոհրապետն:

Կրթական խմորէն դատ, իր մէջ կայ նաեւ հաւատքի զիծը:

Ի՛նչ, կրնանք չի բաժնել իր համոզումները, կըրնանք մինչեւ անգամ անոնց դէմ ըլլալ, բայց չենք կրնար չի հիանալ կոթողի պէս իր մէջ բարձրացող հաւատքի սիւնին վրայ, որ դէմ կուտայ ամէն փոթորիկներուն:

Հաւատքի մարդը իր մէջ միայն ակնածանք կը պարտադրէ զինք մօտէն ճանչցողներուն: Ամէն անգամ որ առիթը ունեցած եմ սեղմելու իր ձեռքը, ակամայ աչքերս գետին սեւեռած եմ:

Կղզաս որ կը գտնուիս մեծ դէմքի մը քով ու չես կրնար չի տպաւորուիլ անոր պատկառազգու երեւոյթէն:

Հայր Կիւրեղ Զոհրապեան մասնաւոր նպատակի մը համար չէ որ եկեղեցականութիւնը ասպարէզ ընտրած է իրեն: Մեր օրերուն, որքա՛ն շատ է թիւը անոնց, որոնք վասն ապրուստի, վասն փառքի կուսակրթօնութիւնի կ'ընդունին, առանց կոչում եւ հաւատք ունենալու: Կան այ որ կրօնք մը ջատագովելու մտքնութեամբ վարակուած եկեղեցիէն ներս կը մտնեն, մոլորեալներ դարձի բերելու մտքով:

Հայր Կիւրեղ ոչ առաջիններէն է եւ ոչ վերջիններէն:

Ան կ'աղօթէ իրեն համար, Աստուծոյ հետ կը յարաբերուի հոգեկան ինքնարուիս մղումով: Հաւատքը իր մէջ անփոխարինելի ուժ մըն է, անսղեանելի հրակայ մը, որմէ կը յաղթուին չարաչարօրէն աշխարհիկ բոլոր փորձութիւնները:

Յարգանքի եւ հիացման այս քանի մը տողերը իր քսանհինգամեայ գործունէութեան առթիւ, շատ քիչ բան կ'ըսեն այս ազնիւ մարդուն արժանիքներուն մասին, որոնց շատ քիչերը միայն ծանօթ են:

Լիովին գնահատելու համար անոր առաքելութեան կարեւորութիւնը եւ հոգիին խորը թաղուած առաքիչութիւնները, պէտք է յարանուանական թունաւոր օձը վնասել մեր ներսէն եւ բարեմտօրէն ու խղճմտօրէն ծանօթանալ անոր նպատակներուն:

Այն գործը՝ որ առանձին կը կատարէ Հայր Կիւրեղ Զոհրապեան ազգին նորահաս սերունդներուն մէջ չեն կատարած ու չեն կրցած կատարել հայութիւնը մենաշնորհ դարձուցած խաւարամիտ ուրիշ կղերականներ, որոնք Լուսաւորչական եկեղեցիին պատկանելով ու ծառայելով, իրենց պարտականութիւնը աւարտած կը համարեն:

Ըսինք, պէտք է լայնամտութեամբ մօտենալ ու

զիտել անոր կրթական գործին ներքին ծաւրերը, հասկնալու համար թէ ինչ մեծ զոհողութիւններով կը պահուի կրթական այդ յարկը միայն եւ միայն ՀՍՅԵՐ պատրաստելու համար:

Ու այսքանը կը բաւէ որ մենք սիրենք ու յարգենք Հայր Կիւրեղը, քաջայերելու համար զինք իբր ազգօգուտ ու հանրային ձեռնարկներուն մէջ:

Ա. Կ.

Հ. ԿԻՒՐԵՂ ՎՐԴ. ԶՈՀՐԱՊԵԱՆ

(ԿԵՆՍՍՏԱՆԻ ԿԱՆՈՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՌՈՑ ԳԻՄԵՐ)

Հայր Կիւրեղ բնիկ հայաստանցի է, ծնած Կարնոյ մէջ 1881ին: Փոքր տարիքէն մասնաւոր հակում ցոյց կուտայ դէպի եկեղեցական ասպարէզը եւ 1895ին կը մտնէ Քափուջիեան միաբանութեան մէջ: Տակաւ առ տակաւ իր մտային պաշարը կը ձոխացնէ, իր ժամանակը եկեղեցական պատմութեան ուսումնասիրութեամբ անցնելով:

1904ին կը ձեռնադրուի քահանայ եւ տարի մը յետոյ իր ծննդավայրը կը ղրկուի պաշտօնավարելու համար: Նոյն տարին վարժարան մը կը բանայ աղքատ աշակերտներուն համար, որ հաղիւ երկու տարուան կեանք կ'ունենայ,

Կրթութեան այս անխոնջ մշակը չի յուսահատիր դժուարութիւններու առջեւ: 1908ին բարձրագոյն վարժարան մը կը բանայ, որ կը մրցի տեղոյն նոյնաստիճան դպրոցներուն հետ:

Ընդհանուր պատերազմէն քիչ առաջ Պոլիս կը

դրկուի, կը դասաւանդէ Եէջիլ փողոցի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանին եւ Անարատ Յղութեան Հայ մայրապետներու դպրոցին մէջ:

Թուրք կառավարութեան ճիրանները իրեն ալ կը հասնին եւ 1915ին հայ մտաւորականութեան ընտրանիին հետ կը ձերբակալուի իբրև կրթական մշակ, ու հայ տոհմային գաստիարակութեան նուիրուած կրօնաւոր եւ կը բանտարկուի Սէր Ասկէրի զինուորական բանտը, ուր կը մնայ բաւական երկար պտեն: Կը դատուի զինուորական ատեանին առջեւ ու իր մասին եղած ամբաստանութիւններէն ոչ մէկը հաստատել կարելի չըլլալով, անպարտ կ'արձակուի:

Պատերազմը անգործութեան կը դատապարտէ այս եռանդուն եկեղեցականը, որ արիներով կը պարապի ինքնազարգացումով եւ ընթերցանութեամբ:

Զինադադարէն յետոյ, դաւառ գացող առաջին է-կ շեցականներէն մին կ'ըլլայ: Կ'երթայ Տրապիզոն, ուր կը մնայ մինչեւ 1923-մարտ ամիսը: Հոն կ'զբաղի որբանոցով, կաթնոլիկ ասարակութեան առաջնորդութիւնը կը վարէ եւ կը մատակարարէ եկեղեցապատկան կալուածները:

Զմիւռնիոյ աղէտէն յետոյ, երբ Թուրքիոյ յոյնուրուն համար անձկութեան եւ հալածանքի շրջան մը կ'սկսի, Հայր Կիւրեղ մեծ գոհողութիւններով օգնութեան ձեռք կ'երկարէ հալածական յոյներուն: Այս պարագան չի վրիպիր քէմալականներու ուշադրութենէն, որոնք կը ձերբակալեն եւ կ'ստիպեն որ հեռահայ Թուրքիայէն: Նաևով Պոլիս կը փոխադրուի ուր դարձեալ կը բանտարկուի եւ զինուորական ատեանի առջեւ դատուելով մահուան կը դատապարտուի, բայց վճիռը չի գործադրուիր ազդու միջամտութիւններու շնորհիւ եւ կը հեռանայ Պոլսէն:

Տիեզերական պատրիարքը իրեն յանձնարարականներ կուտայ Յունաստանի համար ուր կարճ ատեն մը մնալէ յետոյ կը ներկայանայ այդ ժամանակուայ արտաքին գործոց նախարար Պ. Ալեքսանտրիսի եւ ուրիշ պետական անձնաւորութիւններու եւ կը բացատրէ Պոնտոսի քսան հազար յոյներու թշուառութիւնը ու կը թելադարէ կառավարութեան անոնց փոխադրութեան համար միջոցներ ձեռք առնել:

Աթէնքէն կ'անցնի Հոռոմ, ուր կ'ընդունուի Ս. Ս. Թոռէն: Հոն ազդու դիմումներ կ'ընէ եւ բանտէն ա-

ազատել կուտայ Տրապիզոնի Մազկայի մետրոպոլիտ Կիրիլոսը:

Հայր Կիւրեղի գործունէութիւնը հոս չի վերջանար սակայն: Հոռոմի մէջ նոր աշխատանք կը տանի յունահայ գաղթականութեան օգտակար ըլլալու համար: Գիշերը ցերեկին խառնելով հայ մշակոյթին ու գիրին նուիրուած այս անբասիր կրօնաւորը կը յաջողի օժանդակութիւնը ապահովել կաթնոլիկ շրջանակներուն վարժարան բանալու համար Յունաստանի մէջ:

Հոռոմէն Քորֆու կ'անցնի ուր կը բանայ վարժարան մը, իրեն օգնական ունենալով տաղանդաւոր բանաստեղծ Գ. Կառվարէնցը եւ ուրիշներ: Քորֆուի վարժարանը 3 տարի կը շարունակուի ու երբ գաղութը կը նստրանայ, կը ծրագրէ հայաշատ կեդրոն մը փոխադրուիլ, բայց և այնպէս երեսի վրայ չի ձգեր Քորֆուի փոքրաթիւ հայ աշակերտութիւնը: Իր գլըպանէն վճարելով ուսուցիչ մը կը վարձէ որ երկու տարի հայերէնի դաս կուտայ օտար վարժարաններ յաճախող հայ մանուկներուն:

1925ին վերջնականապէս Աթէնք կը հաստատուի և Ս. Աթոռն կողմէ իրեն կը յանձնուի Յունաստանի հայ կաթնոլիկէ համայնքին առաջնորդութիւնը: Կը կազմակերպէ համայնքը եւ յետոյ դարձեալ կը նուիրուի կրթութեան գործին: Վարժարան ու եկեղեցի չինել կուտայ Գօքիւնիոյ մէջ իր միջոցներով եւ կը յանձնէ Վիէննական միսիթարեաններուն: 1927ին բարոյական ու նիւթական բազմաթիւ դժուարութիւններու յաղթելով, կը յաջողի Տէրկութիւի կրթական վառարանը շինել, կողքին բարձրացնելով նաև մատուռ մը:

Հայր Զոհրապեան այսօր խանդավառ ու արթուն ոգին է վարժարանին: Իր գործին արժէքը կը բարձրանայ առաւելապէս անոր համար որ իր բացած վարժարաններուն բոլոր ծախքերը յատկացուած վարկերէ չէին գոցուեր, այլ իր անձին հեղինակութեան միջոցով ձեռք բերուած մեծազուժար նուէրներէ, որ իր տրամադրութեան տակ կը դնէին հայերը սիրող իտալացի կազմակերպութիւններ:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅ ԿԱԹՈՒԼԻԿ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

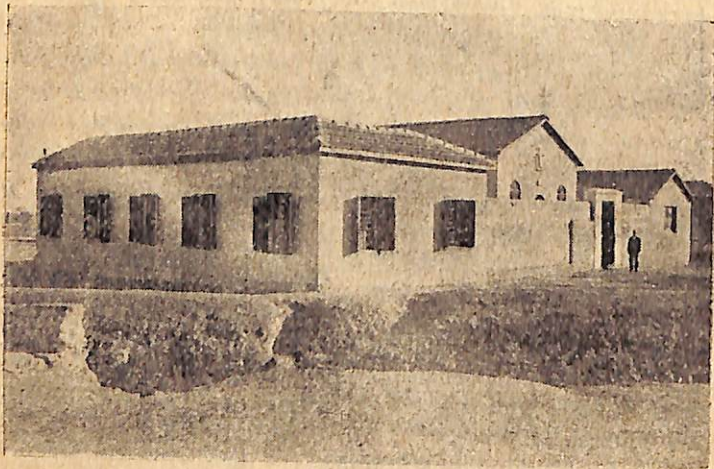
Յունաստանի հայ կաթոլիկութիւնը ամբողջ կը հաշուուի չորս 4 հազար եւ կը կազմէ ուրոյն վիճակ մը, վեր. 2. Կիւրեղ Զոհրապետանի իրաւասութեան տակ:

- Գլխաւոր համախմբումներն են.
- Ֆիլքս-Տուրղութի (Աթէնք)
- Դոզինիա (Իրէա)
- Գանտիա
- Սելանիկ
- Գալալա
- Տէտէադաճ
- Վօլօ, Սամոս-Վաթի:

Ֆիլքսի մէջ ունի եկեղեցի մասուռ մը, վարժարան մը եւ Առաջնորդարան, շուիրուած Ս. Գրիգոր Լուսաւորչայ:

Տարեցոյցին էջերու մէջ այս մասին մանրամասն տեղեկութիւններ կան:

ԳՕԲԻՆԻՍ.— Ունի իր եկեղեցին, վարժարանը եւ

Գօփինիոյ Միսիթաեա՝ վարժարանի եւ եկեղեցւոյ ընդհ. տեսարան

Վանատունը վիէննայի վեր.

Վեր. 2. Գեոք Վ. Փանջիկեան

Միսիթաեան հայրերուն խնամքին յանձնուած: Մեծաւորն է վեր. 2. Գէորգ Վ. Փանջիկեան, Կ. Պոլսեցի: Միսիթաեան հայրերուն ազգանուէր գործունէութիւնը ղժրախտարար սահմանափակուած է տեղւոյ անձկութենէն:

ԳԱՎԱՍԱ.— 1924ին բացուած է այս առարկելութիւնը: Սըկիդէն յանձնուած Գեր. Մուրատեան Մ. վ.ի, ունեցաւ յետոյ իր հովիւր յանձին Գեր. Յովսէփ Անձեւեանի որ նոր եռան-

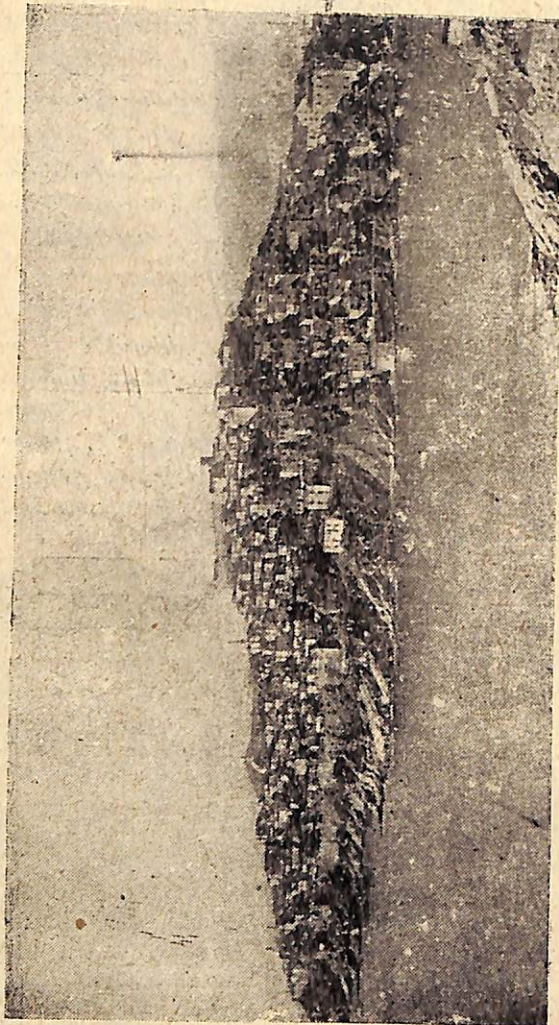
գրով ու թափով կը շարունակէ սխուած գործը:

Անձեան Վ. հիմնած է Տիկնանոց միութիւն մը, եւ Ազգատախնամ ընկերութիւն մը անգործ եւ ինկած գործաւորներուն սե. օրերուն օգնութեան հասնելու նպատակաւ:

Համայն հայ ժողովրդեան մէջ համակրանք կը վայելէ իր դասախօսութիւններով եւ բանախօսութիւններով:

Գեր Յովսէփ Վ. Խանձեան

Գավառայի ընդհանուր տեսարան

ԳԱՆՏԻԱ.— 1927 զեկտեմբերին . այս առաքելու-
թիւնը հիմնուեցաւ: Ունի սեփական տունն . եւ մա-
տուռ, ժողովրդապետն է Գեր. Ղեւոնդ Վ. Քիլէրճ-
եան:

ՏԷՏԷԱՂԱՃ.— Հայ կաթողիկոսներու թիւը փոքր

Գեր. Ղեւոնդ Վ. Քիլէրճեան

ըլլալով իրենց մասնաւոր քահանան չունին: Նոյնն է
Վօլօ. մին յանձնուած է Գավառայի խակ երկրորդը
Սեւանիկի:

ՍԵՂԱՆԻԿ.— Ձեյթունիկի եւ Սեւանիկի հայ կա-
թողիկոսներուն հայրը եւ հովիւն է Գերայարգելի Գերապ.

Մկրտիչ Մ. Վ. Մուրատեան: Գաղթականութեան հետ
եկած եւ միշտ պատնէշին վրայ մնացած է:

Յարգելի Գերայ. Մկրտիչ Մ. Վ. Մուրատեան

ՍՍՄՈՍԻ մէջ 2. Կ. վիճակը ունի փոքրիկ ար-
հեստանոց մը աղջկանց համար Առաք. Բ. Մարիամ
Գեղուարէի հակողութեան տակ:

Սամոսի աշխատանոց որբանոցի պատանւուները

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն

**ՆՃԱՆԱԿԱԼԻՑ
ՀԱՐԻԻՐԱՄԵԱԿ ՄԸ**

ՍՍՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Գրեց՝ ցովն Աբ. Նազլեան

Ազրիանուպոլսոյ մէջ 1829ին, Ռուսիոյ եւ Թուր-
քիոյ միջեւ կնքուած հաշտութեան դաշնագրին մէջ ա-
ւելցուած էր յօդուած մ'ալ ի նպաստ թրքահայտակ
հայ կաթողիկոսներու, որոնք այն օրէն քաղաքականա-
պէս ուրոյն հասարակութիւն մը պիտի կրնային կազ-
մել:

Ճիշդ 1830 Յունուար 6ին, Սուլթան Մահմուտ կը
ստորագրէր կայսերական հրովարտակը, որով աքսոր-
ուած ու տեղահան եղած հայ կաթողիկոսները կ'արտօն-
ուէին ետ դառնալ իրենց քաղաքները ու վերստանալ
իրենց գոյքերն ու կալուածները, որ յարջունուստ
գրուուած էին եւ կանգնել իրենց ուրոյն արքեպիս-
կոպոսարանն ու պատրիարքարանը եւ ունենալ իրենց
հողեր որ պետերը վայելելով նոյն առանձնաշնորհումե-
րը, զորս ունեցած էին համազգային ոչ կաթողիկ եւ
յոյն հասարակութեանց պետերը:

Հայ կաթողիկոսները այդ թուականին կը գտնուէին
նոյն ողբալի պայմաններու մէջ, ուր կը հեծէ այսօր
Թուրքիայէն վտարուած ու տարագիր ամբողջ հայու-
թիւնը:

Ի՞նչ էր պատճառը եւ ո՞վ հեղինակը: Պատասխա-
նը որքան տխուր, նոյնքան հրահանգիչ է եւ պատ-
մութեան օգուտն այդ է՝ գործուած սխալներու կոտ-
տացող փորձառութիւնը յիշեցնել. գործուած զիւցազ-
նութեանց վերջուշումով թելադրել բարին ու առաքի-
նին:

Թուրքը տիրապետելու համար իր յաղթահարած ազգերու եւ ցեղերու վրայ, երկու հայեցակէտ ունեցած է միշտ իր վարչական ծրագրին մէջ քրիստոնեայ տարրին հանդէպ. նախ՝ հողի բռնել զայն քրիստոնեայ Արեւմուտքէն, որու հետ ինչպէս Յունաց՝ նոյնպէս Հայոց միութիւնը թրքական հողուոյն եւ դիտումներուն վտանգաւոր կը նկատէր. երկրորդ՝ պառակտել, իրարու դէմ հանել, թշնամացնել, իրարու ձեռք քանդել իւրաքանչիւրի տունը եւ ի պահանջել հարկին այսպէս մէկ քրիստոնեայ յարանուանութեան միասին միւսը պատասխանատու բռնել հանրային կարծեաց առջեւ, արեւմտեան քրիստոնէից դիմաց, եթէ երբեք ասոնցմէ ձայն մը ելլէր ի նպաստ հարըտահարուած կողմին: Մասօթ է 1823ի վճռագիրը, որուն ոգին այս կրկնակի դիտումներէն ներշնչուած է: Մէջբերենք բուն լակ թուրքերէն բառերով մէկ երկու նախադասութիւններ.

«Անսօլու մեմլէթթերին էֆտէ րայեասր էմէն իլերէն իպարէք... Մօսկօլու մուռն ճեմմիլլէրի օլան Բուս րաեասրնեան էնէիլլէրի՝ լէսիլիանի խյանէք վազու պաւլսղըր միսիլի. Նեմցէ վէ Վէճեհիկ վէ Սիչիլեաքէլրն վէ Իսպանեասանի՝ ճեմլէրր ալիյէնին ճիմլէրէն էգիս էճրասր օլան էմէնի րաեասրնը՝ այրնլարնա ճեմսիւմէֆ զիմլիմիճէ իխսիրայէ միւպաւրէք... Էմէնի քաիճէսիմէնց գաթի վաճիրի... Կաթոլիկ օլուպ Տաթիի Պաղսս, Սուլթան Մուրաս վերհոււման վէճաքրնեաս պաւ կաթոլիկերէնց պիւ ալալ մելայիմ... պօլուկարը վաւուլսղըր քարիլը ճաիմլարէ միւսերան օլթուղուեան 1207 սէնէսիմէ... կիմէ պաւ քեաճըրլլէրիմէնց մալիմ իլ էսամի մելուկարն ճեգալլէրի քէրքիպ օլուեարըր պէյնլէրիմէ մաալիմ սըր»:

Անա մղձաւանջ մը դարձած հողը թուրքին. հայը կաթոլիկ ըլլալով Աւստրիոյ, Վենետիկի, Սիչիլեաներու, Սպանիոյ եւ Տրանսայի կը մօտենայ, անոնց ազդեցութեամբ երկրին վտանգաւոր կ'ըլլայ... ուստի տկարացնելու, հարստահարելու, եւ ի հարկին բնաջնջելու է: Բայց եթէ բացէն, ինքնիրմէ այդ ընել, կրնար քէթ գլխու ցաւ պատճառել... Ուրեմն նոյն-

քան ատելի միւս հայ տարրը ձեռք առնելու էր, որպէսզի զուտ ներքին եւ ոչ-քաղաքական կերպարանք առնուր հարցը...

«Հաստէի մերգումէ. ճեմլէրր ալիյէնին ժրգանք գուվէր վէ մէմէրի միւսիլալ օլանագ մագարաքր ճեմիմէի միլիթէնց օլսղըր ալիյէնիլիլէլայր սալթանաքրն մէնգուկար օլան գաղիյէնց օլմալլէ, էմէնի վաքրիկի օլաւկարն եհսլէրիմէ միլէֆիս վէ միլլէսիս էմիլլէր վէրէլիպ... կաթոլիկ մէգնէպիմէ սիուլ իսէնլէրի... պիւ քէվզըմ քիւրէկէ վագ իքսիւմէլլէրի... պէրալլէրի շուրքնեան մաալիմ»:

Մեկնութեան կարօն չէ դաւաճանութիւնը, հայը հայուն դէմ զինուած է եւ թուրքը իրբւ չէզոք դաւադիրի դիրք բռնած մէջերնին, պիտի շանթահարէ իր վճիռներովը զիզած կողմը, ի հարկին յետոյ շանթը դարձնելով միւս կողմին, եւ այսպէս հայը հայով ջարդուբուրդ պիտի ընէ, բաժանում, վէճ, կազ ու կոխ, քսութիւն ու մատնութիւն, քինախնդիր եղբայրատեացութիւն, անողոք ռիսակալութիւն, պիտի հասնի ազգապանութեան, ծայր պիտի տան այսպէս քստմնելի դէպքեր, որոնց մէջ ամէն տեսակ ոճիր պիտի գործէն անգիտակից բայց զրգուած եղբայրներ, ու բուն հեղինակը եղերերգութեան վարաճոյրի՝ ետեւէն ծափ պիտի զարնէ, եւ յետոյ երկու կողմն ալ մէկ հեգնանքով պիտի այպանէ ու վարկաբեկ պիտի ընէ. պաւ միլլէր ճէլի հիլլէր էիւ ըսելով: Մոլեռանդութիւնը դիւրաբորքը պատրոյզ մ'է, կը բաւէ կայծ մը քոնկեցնելու համար իրարու դէմ ծայրայեղօրէն շարուած հողիներ: Թուրքը ձեռքն ունէր այդ պատրոյզի ծայրը իր պէրարները եւ Ֆէրմանները քաղաքական պատրուակ մը. պատճառանք մը ատելութեան կը բաւէին կրակ տալու պատրոյզին՝ հայոց ու առ հասարակ րայեա քրիստոնէից մէջ:

Չպիտի յիշենք ամբողջ ժը դարու մէջ այս ոճով սարքուած ու մղուած հալածանքներու տիւր անցքեր, որոնց արիւնոտ հետքը մեր պատմութեան մէջ զգացում ունեցող ամէն ազգայիններու երեսը պիտի

չառագունէր: Ամէնուն տեղ թող Պէրպլեբեան խօսի.

«Պատրիարքներէ ոմանք եւ մի քանի ականաւոր ազգայիններ դարբեցնելու համար կրօնական անհամաձայնութիւնը, որ երկու կողմն ալ կը յուզէր, խիստ միջոցներ գործածեցին և նոյնիսկ բրածեծ ու խարազանակոծ ընելու ետեւէ եղան ստիպելու կաթողիկոսները որ մեր եկեղեցիները յաճախէին: Բայց այս բունն եւ ճնշիչ միջոցները մրցակից յարանաւանութեան մէջ հոգիները խաղաղեցնելու տեղ ալ աւելի զայն գրգռեցին նոր վերքեր աւելցնելով հին սպիներու վրայ, որ տակաւին կը մնային անոնց ժարմլիններուն վրայ, յիշատակ նախորդ հալածանքներու: Խարաղանի հարուածներու սաստկութիւնը, շղթաներու ծանրութիւնը, բանտերու արհաւիրքը, աքսորի պատուհասը, տուգանքներու խտապահանջ յաճախումը եւ ուրիշ անհամար խժոժութիւններ, որոնց կ'ենթարկւէին կաթողիկոսները, ալ աւելի հաստատեցին զանոնք իրենց դաւանանքին մէջ եւ օր ըստ օրէ աւելի հեռացուցին մեր եկեղեցիներէ (*):

Թուրքը յաջողած էր, եւ ահա 1816ին արկած մը պայթեցաւ հայ կաթողիկէից գլխուն, որ կրնայ նախանկարը նկատուիլ 1915ի համազգային նահատակութեան՝ պահելով համեմատութիւնները: Թընկերը, Ալլախալէբոսի, Մանաս, Ամիրա, Ազնաւոր, Քիլիսի, Տաւուտ, ազնուականներ՝ գլուխ անցած էին տարազիր ժողովրդեան մը, խեղդամահ նահատակներու, ծովամոյն կորսուածներու, գլխատուածներու և թիապարտութեան մէջ մահապարտներու կարաւաններ կը հետեւէին անոնց, տղաներ, աղջիկներ, կիներ ու ծերեր լքելով տուն ու տեղ, հետիոտն, ձմեռ ատեն, եղանակի խտաշուշ տուայտանքներով խոշտանգուած, Անատոլիոյ զանազան քաղաքները կը ցրուէին հասնե-

(*) Պերպլեբեանի մէքբերումները գաղիերէնէ քարգմանած էնք:

լով սահմանուած աքսորավայրերը արդէն տասանորդուած:

1820ին միութեան փորձ մը նորագոյն հալածանքի մը պատրոյգը պիտի ըլլար, կրակը տուողը պիտի ըլլար ըստ սովորութեան թուրքը, որ չէր կրնար հանդուրժել, որ հայը հրաժարէր ինքնավճար ու ինքնասպան անմիաբանութենէն: Ջավէթ էֆէնտի հետեւած էր ուշիուշով, լրտեսի մը բոլոր արուխականութեամբ հայ պատրիարքարանի մէջ գումարուած ժողովներուն, ուր կաթողիկ եւ ոչ-կաթողիկ ուղած էին բռնաձեւ մը գտնել, որ վերջ տար բաժանումին: Պէտք է ըսել որ կը փնտռուէր լոկ արտաքին համաձայնութեան բանաձև մը եւ ոչ ներքին կապը հոգիներու, պիպտահապաշտ, դիւանագիտական դարձուածք մը երեւութային միութեան ազգի մը հատուածներուն, որոնց համարիւնցեղականութեան պէս ստեղծելու էր մտքի եւ սրտի իրական ձուլումը, որ կարենար երգել միաբերան եւ միամտորէն աղերսանքը հայ եկեղեցւոյ. «Վասն միաբանութեան ճշմարիտ եւ Սուրբ հաւատոյս մերոյ»: Պատրիարքը գոհ էր միայն իր իշխանութիւնը արժեցնելով առանց հաշուի առնելու հոգեկան տրամադրութիւնները, ու իր բարեկամը Ջավէթ էֆէնտի, որ չէր կրնար ըմբռնել դաւանական միութիւնը, եթէ ոչ իբրև դաւակցական վտանգ մը թուրք ծրագրի դէմ, գոհմնաց Պատրիարքի տեսակէտով եւ ուզեց վաւերացնել իսկ ձեռք բերած միութիւնը: Եւ սակայն արտաքին ու հրապարակային ցոյց մը պէտք էր կարծեցեալ մերձեցումին եւ ահա վառօդին ու կրակին մերձեցումն եղաւ այդ, որ բռնկեց նոր եղբայրասուլած հրդեհ մը, որ կրկնեց եւ գուցէ գերազանցեց նախորդ հալածանքները:

Կաթողիկոսներն ըմբռնեցին որ առանց լուրջ ուսումնասիրութեան, լոկ բառախաղով վերջ կը տրուէր ծանրակշիռ խնդիրներու, որոնք կը մնային չի լուծուած եւ ուզեցին ետ կենալ անդրագոյն քայլերէ...

Պատրիարքը կ'ուզէր յաջողած երեւնալ եւ արտաքին ծէսով մը որոշեց համաձայնութեան ապացոյց մը տալ ու այդ ծէսը եղաւ ՀԻՒԱՆԴՍՅ ԻՒՂԻ օրհնութիւնը... Հիւանդաց իւղով կը մատակարարուի վերջին օծումը մահամերձ հիւանդներու, ուստի յարմար էր ծէսը նըշանակելու համար ծնանելէ առաջ մեռած միութիւն մը, որ պատճառ պիտի ըլլար ազգային նոր երկունքի: Օգոստոս 8 էր եւ ահա ամբօխ մը խառնիճադանճ Տէլի Պաղ'ասար կոչուած ամբօխավարի մը առաջնորդութեամբ կը խուժէր եկեղեցին խափանելու համար միութենական արարողութիւնը... Եկեղեցին մարդ չի գտնելով կ'անցնի Պատրիարքարան... դռները կը խորտակուին... ու Պատրիարքը պատուհանէ մը թուրքի մը տունը կ'ապաւինի մագապուր: Եէնիչէրիներու պետը կը համախմբէ քաղաքապետական ոստիկաններ ու աղմկեղ ամբօխը կը ցրուի:

Ռ՛վ էր այդ խռովութեան չար ոգին... Իր հարէմնոցի վարագոյրներէն ու վանդակներէն չէր տեսնուէր անշուշտ Զավէթ էֆէնտին, երբ Սուլթանի հրամանաւ խիստ քննութիւն մը կը կատարուէր յանցաւորը գտնելու համար: Կարապետ սարկաւազ կը հետապնդուի մասնաւորապէս, եւ նա կը կարծէ թէ ազատ պիտի թողուի ուրիշները մատնելով, եւ ահա Սաղայեան Գրիգոր, Կեսարացի Յակոբ կը գլխատուին ու Կարապետ ինքը Ազարիացի եւ Տէլի Պաղտասարի հետ կախաղան կը հանուի: Կէլիհէլ Պօղոս ուրիշ մեծամեծներու հետ կ'աքսորուի, նոյնիսկ Ղազէզ Արթին, Երկանեան Յովհաննէս եւ Կարապետ Ասատուր կայսերա ան քաղաքէն դուրս բնակելու կը դատապարտուին: Ահա ողբերգական ելքը կատակերգակ միութեան մը, որ շնորհիւ միշտ պառակտող թշնամուոյն, ալ աւելի հեռացուց շրթները անմիութեան փոսին, որ գոցուած կը կարծուէր ու փեռեկտեցաւ նորանոր ճաթըռտութիւններով, ուր սուղեցան նոր օճախներ, նոր տներ հայութեան:

Վասնզի վերոյիշեալ ոչ-կաթողիկէներու նախճիրին յաջորդեց ծանրագոյն կոտորած մը կաթողիկ հայերու:

1823ին պարսկահայ դաւաճներուն վրայ արշաւող ռուս բանակին ղինակցած էր տեղւոյն հայութիւնն ալ առաջնորդութեամբ Ներսէս եպ.ի: Յովնան Բագրատունեանց հայ ձիաւորաց զօրապետը խորտակած է Պարսից այրուձին եւ գերի վարած էր անոնց հրօշակաւոր զօրավարը Հասան խան, որ միակ ապաւէնն էր Շահին: Սա եղածէն խիստ ազդուած՝ զեկուցած էր այդ անխոհեմ ապստամբութիւնը Սուլթանին՝ զինքն ալ զգուշացնելու համար հայոց դէմ եւ ահա 1827ին ռուս եւ թուրք պատերազմը կը պայթի, որ առթիւ Սուլթանը երաշխաւորութիւն կը պահանջէ Հայ Պատրիարքէն հայոց մասին: Պատրիարքը պատասխանելով Սուլթանի պահանջին՝ դիտողաբար դուրս կը թողու հայ կաթողիկէները այդ երաշխաւորութենէն, վրանին հրաւիրելով ընդհակառակը ամենածանր կասկածներ: Ահա Պօղոս Պատրիարքի խօսքերն ըստ Պէրպլերանի (էջ 192, ձեռագիր Ղազ Մինաս եւ Օղուլեան). «Պատրիարքը կրնայ երաշխաւոր ըլլալ ամէն հայերու, նոյնիսկ անոնց որ կայսրութեան ամենախոր նահանգներու անկիւնները կը բնակին. եւ իրօք մեր կրօնական սկզբունքները կը պարտաւորեն մեր պաշտամունքին մօտեցողները յայտնելու խոստովանանքի մէջ իրենց ամենազաղտնի մտածմունքները քահանայից, որոնք յետոյ մեզ եւ մեր եպիսկոպոսաց կը հաղորդեն այն ամէն ծանր ու վտանգաւոր տեղեկութիւն որ այդպէս կ'իմանան: Ընչդ այս ճամբով է որ մենք ապահովութիւն կը ստանանք իրենց հաւատարմութեան եւ կրնանք այս եղանակաւ իրենց մասին երաշխաւոր ըլլալ: Բայց կաթողիկէները, թէեւ կառավարութենէն մեզի պէս հպատակներ նկատուած են, կը մերժեն յաճախել մեր եկեղեցիները, լսել մեր քարոզները եւ խոստովանիլ մեր քահանայից: Անոնք վարձուած ըլլալով եւրոպական պետութիւններէ, որ թշնամի են թուրքիոյ, միշտ լատինաց եկեղեցիները կ'երթան եւ օտար քահանաներու կը հպատակին: Ինչպէ՞ս կրնանք

ստանձնել այս դաւաճան հատուածին պատասխանատուութիւնը: Եթէ Բարձրագոյն Դուռը ձեռքի չհպատակեցնէ զայն, եթէ չի ցրուէ անոր կողմը, որուն անսաստուծիւնը ամենածանր հարուածը կը պատրաստէ Նորին Կայսերական Վեհալաոութեան Սուլթանի, մեր Փոստապիա Տիրոջ, նուիրական իրաւունքներուն, Կայսրութիւնը, շատ չպիտի անցնի, պիտի ողբայ իր անեզր գթութեան տխուր հետեւանքները»:

Սուլթանը, որուն համար հայու ձեռքով հայ հատուած մը կործանելու պատեհութիւնը թանկագին էր, գոհացուց պատրիարքը եւ հրատարակեց հայ կաթողիկոսներու դէմ հալածանքի վճիռը, որուն բառերով սկսանք արկածալից շրջանի մը այս համառօտ տեսութիւնը:

Այդ միջոցին գերմաններէն լեզուով հրատարակուած օրագրի մը թղթակիցը՝ նոյնին 15 ապրիլի թիւին մէջ երեւան կը հանէ մատնչական ուրիշ խաղ մ'ալ, որուն սիրով կ'անստյ թուրք մտայնութիւնը, քաւական է որ կարենայ հայուն վրայ նետել բրածին պատասխանատուութիւնը, եթէ երբեք պատահաբար գիւանագիտական հետապնդում մը իրմէ բացատրութիւն պահանջէ: «Ի վիճակի եմ հաղորդելու հետեւեալ մանրամասն սւ վստահելի լուրերը հայ կաթողիկոսներու դէմ հալածանքի մասին: Աղբիւրը՝ ուսկից քաղած եմ շատ արժանահաւատ է եւ կրնայ ժամանակակից պատմութեան ճշգրիտ յիշատակագիր մը նըկատուիլ: Սուլթան Մահմուտ անցեալ տարուայ պատահարներու հետեւանօք կասկածոտ դարձեր է օտարներու ազդեցութեան մասին եւ կրօնքի դործոց մէջ անոնց կիրարկած պաշտպանողական իրաւունքներու դէմ: Արդ ասոր վրայ աւելցնելու է լուրը որ շատ հայեր դէպի Էջմիածին կը գաղթեն ներսերէն... կարծեյ տուող եղած է որ Էջմիածնի Պատրիարքը կաթողիկոս տիտղոսը կրելուն համար (կաթողիկ ըլլայ) եւ անոր քով ապաւինող հայերն ալ կաթո-

ղիկոսներ ըլլան: Եւ ահա ինչո՞ւ համար կաթողիկոսներու դէմ դարձած է ամէն կասկած եւ հրովարտակներ հրատարակուեցան Մեծ Տիրոջ (Սուլթանի) կողմանէ, որոնցմով հազարաւոր անձերու աքսորը կը հրամայուի դէպի խորրը Փոքր Ասիոյ»: Օտար միջամտութեան, օտար պաշտպանութեան խրտուելակը մէկ կողմանէ, կասկածը միւս կողմանէ թէ Հայ կաթողիկ հաւարակութիւնը կրնար հայ անկախութեան պատահականութիւնը հնարաւոր ընել, երբ իրականութեան մէջ սա իր ազդայիններէն կ'այսպանուէր իբր օտարացած ու հայուրաց, խառնափնթոր թրքավայել առիթը կը սըտեղծէ 1827ի անորակելի հալածանքին: Ու այսպէս այդ տարուայ յուլիս 13ին կ'սկսի աքսորը Պոլսէն հայ կաթողիկ մեծահարուստներու, կալուածներ կը գրաւուին յարքունուստ, եւ անոնց կը յաջորդէ 1828ին յունուար 10ի խստաշունչ եղանակին վտարանդի կաքաւան մը Դաղատիացի կաթողիկոսներու, ու այդ տեղերը հայ աքսորեալները կ'ստուարանան հետզհետէ. մինչ յետիոտն ու գլխաբաց 12 օր քաշքշուելէ վերջ դիւղէ գիւղ, լեռնէ լեռ, անօթի, ծարաւ, անպատըսպառ... ձիւնի մէջէն ճամբայ բանալով... մինչեւ Ատալիա կը տարուին:

Ա. գ. գ. ա. յ. ի. ն. վ. ը. է. թ. սրակուեցաւ անգիտակից, անհեռատես ազգայիններու կողմէ այս մահը ազգակիցներու, Տէրն աս է, պիտի երգէր երանելին Տէր կոմիտաս, յարից է ազգ յազգի վերայ — բայց ազգն մեր յարեաւ միւսի անց վերայ (Ողբ): 27 յունուարին 1828ին նոր ձերբակալութիւններ, ընչից բռնագրաւումներ, բանտարկութիւններ Պոլսոյ մէջ. Պէրպէրեան մէջ կը բերէ նոզիալի մանրամասնութիւններ, որոնք միայն 1915—18ի քառնելի դէպքերուն հետ կրնան համեմատուիլ: 6—22 փետրուարին կը շարունակին մասնակի եւ անհատական բռնաբարութիւնները Պոլսոյ մէջ, մինչեւ որ մարտի կիսուն ընդհանուր աքսոր եւ տեղահանու-

թիւնը կը վճուուի ամէն հայ կաթողիկոսներու. 28 մարտին կը հրատարակուի հրովարտակը: Կարինէն Տարսոն, Եւտովիայէն ու Կիւրինէն մինչեւ Լիբանան, Ախըլցխայէ եւ Արտուինէ մինչեւ Պիթլիս, Տրապիզոնէն մինչեւ Ատալիա, մէկ ծայրէն միւս ծայրը Փոքր Ասիոյ կը գծուի, կը խաչաձեւուի տաղաշարը կարմիր տեղահանութեան եւ այն ատեն ալ դիակներ կը լըքուին ճամբաներու երկայնքը իբրև փրթուցքը անսունն ժողովուրդի մը որ հայ էր:

Եւ թուրքը, որ իր ու այդ դէպքերուն մէջ ունէր Պատրիարք ու Պատրիարքարան, կը պատրաստէր իր պատասխանը յաղթական Ռուսին. որուն կոնակէն Գոզլիա եւ Աւստրիա լսել կուտային Պիոս Ը. քահանայապետի տրտուէջը եւ բողոքը... Այդ պատասխանը եղաւ թափել անգամ մը ևս հայու գլխուն յանցանքը գործուած անխառնութեան: Իբրև թէ ինքը չըլար տարապրոպն ու ջարդարարը, թուրքը ձեռք առաւ իր դարաւոր երկերեսութիւնը, իր գետնասող դիւրաբէքութիւնը պարտեալի մը ստորնութեամբ եւ երէկի ստորը՝ այսօր շողջորթ դովետի փոխեց կաթողիկ հայոց մասին... Եւ անա 6 յունուարին 1830ի վերջ դրուած էր հալածանքին կայսերական հրովարտակով մը, որ սակայն չէր կրնար դարմանել անդառնալի կորուստները կեանքերու... Եւ իբրև ներում կայսերական բարձր ներողամտութեամբ մը հեղանանքն ունէր շնորհքի եւ ոչ սրբագրութեան անձողնի սխալի սը կամ ճանաչումը ամենատարրական իրաւունքներու:

Կը հաստատեն ըսածնիս եւ մեծ լուսարանութիւն կուտան այդ ժամանակի դէպքերուն Աւստրիական զեսպան Պարոն Օթէնֆէլսի տեղեկագիրները, զորս աչքի առջեւ ունինք: Կը բաւէ մէջ բերել ինչ որ 1828 փետր. 7ին կը գրէ.

«Իմ իշխանս.— Յարակից գրութիւնը Ե. կը բովանդակէ տեղեկագիր մը դէպքերու որ նախընթաց

են և կ'ընկերանան այն ողբալի հալածանքին, որ այնքան տարագէպ եղանակաւ յարուցուած է հայերու կողմէ... Ստոյգն այս է որ Օսմանեան նախարարը յամառօրէն կ'ուրանայ թէ այն տրամադրութիւնները, որ առնուած են Գաղատիոյ և Բերայի ու Ղալաթիոյ հայոց դէմ՝ կրօնական հալածանքի ոգիէ ներշնչուած ըլլան, Բէիս էֆէնտին կը կրկնէ անդադար. որ մահմետական օրէնքը պատուէր կուտայ կառավարութեան չմիջամտելու անհաւատներու (այս է ոչ-մահմետականաց) կրօնական խնդիրներուն և վէճերուն, և թէ իր հոգն էր միայն հսկել որ բայեաները իրենց հպատակութեան սահմաններուն մէջ մնային և հատուցանէին պարտքերնին և վճարէին որոշուած տուրքերը: Բայց յայտնի է թէ Դուռը գէշ աչքով կը նայի այն յարաբերութիւններուն, զորս շատ մը հայ-կաթողիկոսներ կը մշակեն ֆրէնկներու հետ, վասնզի այդ վերաբերումին մէջ կը տեսնէ այս ազգի ձգտուիք միշտ աւելի յարելու օտար պետութեանց և հետեւաբար այնպէս կը նրկատէ, որ նա լքած ըլլայ բոլորովին իր նախկին տրամադրութիւնն ու զգացումները թուրքի հանդէպ: Եւ դրական է այդ թէ հայ-կաթողիկը Օսմանեան տիրողութեան հպատակ ազգերու մէջէն ամենահաւատարիմն է եղած եւ միշտ հնազանդ պետութեան: Ստոյգն այն է թէ այս հալածանքը, որ նոյնքան անարդար որքան տարածամ է, նոյնինքն Դրան պիտի վնասէ հանրային կարծեաց առջև, որովհետեւ ասկէ վերջ ո՞վ պիտի հաւատայ այլևս Տիւանի յայտարարութիւններուն, թէ գթութեամբ եւ մարդասիրաբար պիտի վերաբերուի Յունաց՝ եթէ յօժարութեամբ իրեն հպատակին, երբ անդին կը տեսնէ ամէն ոք տմարդի և պժգալի վերաբերումը զո՞ր թուրք իշխանութիւններն ունին հաւատարիմ, հլու եւ ճարտար ժողովուրդի մը հանդէպ. առանց խտրութեան սեռի և տարիքի, երբ նա ոչ մէկ պատճառ տուած չէր տրտուեցի: Իրաւ է միւս կողմանէ խստութիւններու մեծ մասը գործադ-

ըութեան մէջ ստորադաս պաշտօնէից վերագրելու է... Բայց Թուրքիոյ մէջ ճիշդ ստորադասներու իրենց չափը չի պահելն է եւ կամայական իշխանութիւն սը կիրարկելու դիւրութիւնն է, որ գլխաւորաբար պատճառ եղաւ յունաց ապստամբութեան, որ այնքան երկար տեւեց»:

1930ի յունուար 6ի հրովարտակը կարգալով՝ մարդ չգիտեր թէ սրգողի՞ թրքական ճոռումբանու-թեամբ շոայլուած գովասանքներէ ժողովուրդի հանդէպ, որու դէմ անողոքելի վայրագութեամբ զեղծած էր, թէ աւելի քսոմնի՞ քանի մը տարի առաջ տրուած մահապճիռէն: Երկուքն ալ՝ գովեստ ու պարտաւ, պատիւ ու հալածանք, Թուրքի կողմանէ հաւասարապէս դաւադիր եղած են հայուն մինչեւ մեր օրերը: Տկարին հեծնող, զօրեղին քծնող թուրքը, որ երբ հեծնելիք գտնէ ցեղ սը՝ անոր հանդէպ միահեծան հըրէչ է, կը համակերպի դիւրաւ էչ ըլլալ, երբ ընդհակառակն իր վրայ հեծնողի մը հանդիպի, ե այդ մինչեւ որ յաջողի էչ ընել հեծնողը...

Այդ հրէշային ու իշային երկակենցաղ բնոյթը թուրքին եւրոպական տէրութիւններու խաղցած լարով կորդեան հանգոյց մ'ըրած է Արեւելքի խնդիրը, որուն կարգին մէջ խեղդամահ եղած է վերջի վերջոյ հայը...

Բայց իր արկածներուն մէջն իսկ հայն ալ ունեցած է լայն բաժին մը պատասխանատուութեան: Այս է որ անգամ մը եւ շօշափելի կ'ընէ տխուր հարիւրամեակը տխրագոյն օրերու: Պիտի չուզէինք երբեք անդարդառնալ անոր վրայ. բայց ինչո՞ւ ծածկենք: Անցեալը դաս չէ եղած տակաւին եւ հոս հոն կը նորոգուին դաւադրութիւններ եւ ոճիրներ իսկ... մինչ ատօրեայ են կոիւներ, խոռովութիւններ, ցուցարարութիւններ... կենսունակութեան յորդում կամ լաւ եւս պոռթկում պիտի ըսէին նոր գրողներ, պոռթկում մը որ յաճախ հրաբխային մոխիր ու լաւայ կը սփռէ իր

շուրջն ու կ'սպառնայ յաւէտ աւերի տակ թաղել յոյսը, զոր կրնայ տակաւին սնուցանել նոր սերունդին վրայ ապագային նայող խեղճ հայութիւնը:

Յուսախար ընել ազգը այս պարագաներուն ոճիր է: Մրցումի ուրիշ միջոց ու եղանակ կայ, զուգահեռական համընթացութիւնը այդ տեսակէն է. մրցումի համար անհրաժեշտ չէ բաղխումը, եւ ո՛չ կենսունակութիւն է եղբայրասպանութիւնը, եղբայրահալած նենգութիւնը:

Հայ ազգի աւանդական ոգին, ազգային պահպանումի գաղտնիքը այդ չէ եղած, ապա թէ ոչ նա հազարումէկ թշնամիներու մէջէն այսքան դարերէ վերջ անհետացած ըլլալու էր... Ազգապահ կենսունակութեան համար ունինք բարեմասնութիւններ, բնազդական շարժումներու ընթացք տալու որ ըլլանք անվրէպ կը զարգանանք, կ'աճինք, կը լեցնենք անցելոյն կորուստը, դիրք կը բռնենք իր ատենին անոնց դէմ, որ կը խորհին այսօր թէ ընդ միշտ մեուցուցած ըլլան հայը:

Լսենք ինչ կը գրէ օտարական մը, որ մեր անձնահաճութեան փաղաքշանք մը նկատելու չենք, այլ խրատ մը մեզ համար, զոր անցեալ հայութիւնը իրեն համար ըսել տուած է. «Հայերը, որ աշխարհի հնագոյն ժողովուրդներէն մին ըլլալու պարծանքն ունին, բնականօրէն հնարագէտ ըլլալով, կը նուիրուին ամէն ատեն վաճառականութեան եւ գործատներու: Ժուժկալութիւնը, խնայողութիւնը նպաստած են իրենց հայթայթելու այն բարեկեցութիւնը, որ ունին առհասարակ: Վասնզի գաղթավայրերու մէջն իսկ կը տանին հետեւին ամէն տեղ բարի հաւատքը եւ անկեղծութիւնը ազգային բնածին ծանրաբարոյութեան հետ մէկտեղ, որ բարեխառնուած է միշտ շարժուածելի անուշուրեամբ: Վաճառաչան գլխաւոր քաղաքներու մէջ սովորաբար բազմանդամ ընտանիքներ կը կազմեն եւ կը կենցաղավարեն կատարեալ համե-

րաշխութեամբ, ընտանեաց ծերագոյն անդամին վարչութեան ներքեւ, ըստ նախկին նահապետական սովորութեան»:

Այսքան դովեստի առջեւ, չի մոռնանք պատմութեան յանդիմանութիւնը եւ համեստ լուծեամբ վերյուշենք 1830 յունուար 6ի հարիւրամեայ տարեդարձը մաղթելով, որ ան չի կրկնուի իր նախընթացով, նա իրականանայ ու լրանայ հայկական մաքուր աւանդութեանց ազգակենցաղ վերապրումով:

ՀԵԹԱՆՈՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Գրեց՝ ՅՈՎ. Գ. ՎՐԴ, ԿԱՄՍՏԱՆԿԱՆ

Մարդկային կրօններուն փոփոխականութիւնը.— կրօնքներու պատմութիւնը ուսումնասիրողը կը հիանայ եւ գրեթէ կը շօշափէ Բրիտոննէութեան աստուածային ծագում ունենալը: Միայն Բրիտոննէութիւնը, հակառակ երկար դարերու հոլովոյթին, հակառակ բերաւոր ազգերու եւ ցեղերու զանազանութեանը, հակառակ այլազան երկիրներու եւ բարքերու տարբերութեանը, որոնց ստիպուեցաւ յարմարիլ, մնաց միշտ անփոփոխ եւ նոյն իր դաւանանքին ու բարոյականին մէջ, մանաւանդ քրիստոնէութիւնը փոխեց այդ ազգերուն եւ ցեղերուն ապականած եւ բարբարոս բար-

քերը: Սակայն կարելի չէ նոյնը ըսել հեթանոսութեան համար, որ ամէն մարդկային հաստատութիւններու պէս ենթակայ էր տեղւոյ, ժամանակի օրէնքներուն: Նոյն կրօնական դաղափարը տարբեր երեւոյթներ կը պահէ նոյն ցեղի պատկանող տարբեր հատուածներուն մօտ: Բայց ոչ միայն տարբեր ժողովուրդներու մօտ նոյնը չէր, այլ նոյն ժողովուրդին մօտ ալ ենթակայ էր բարքերու յառաջդիմութեան կամ յետադիմութեան, եւ քաղաքական անցուղարձեւումն: Օտար տարբեր ազատ մուտք ունէին վարդապետական սրբարանէն ներս եւ բարոյականը կը յարմարէր ժողովուրդին ապականած ճաշակին: Ճիշտ կըրօնքի դաղափարին հակառակը, փոխանակ սրբելու բարքերը, ինք կը վարակուէր անոնցմէ, եւ կիրքերը կ'աստուածացնէր:

Այս փոփոխականութեան պատճառները.— Օտար տարբերու մուտքը կարելի էր կրօնքին մէջ հեթանոսութեան շրջանին, այս մուտքի ազդակներն են: Ժամանակը եւ ազգին ձեռք բերած յառաջդիմութիւնը քաղաքակրթութեան մէջ դարերու ընթացքին, հարեւան ազգերու հետ շփումը, եւ ատոնց հետ ձուլումը, եւ վերջապէս քաղաքական փոփոխութիւնները:

Հեթանոս Հայաստանի մէջ ծայրայեղօրէն դժուարին է կրօնքի ուսումնասիրութիւնը, որովհետեւ դարերու ընթացքին այնքան փոփոխութիւններու ենթակայ եղաւ, որ գրեթէ անճանաչելի դարձաւ, հակառակ որ հայ ժողովուրդը չափազանց պահպանողական է: Հայ կրօնքին փոփոխութեան գլխաւոր պատճառներն են.

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, Միջերկրական աւազանին դուռը դրաւելը եւ Ասիոյ ելքի ճամբան, ասիական եւ յունական քաղաքակրթութեան մէջտեղ, ուստի այս երկու հակոտնեայ ուժերու պայքարին բեռը ինք կրելը:

Յաջորդաբար տարբեր աշխարհակալութիւններու

ենթակայ ըլլալը, Ասորեստանի, Մարերու, Պարթևներու. Սասանեաններու. Սելեւկեաններու, Հռովմայեցիներու եւն:

Եւ ամէն աշխարհակալող իր զէնքերու եւ բանակներու հետ իր աստուածներն ալ կը բերէր, չէ՞ որ այդ ալ հպատակեցնելու ուժ մ'է, եւ թերեւ զերակշիւ ուժ մը քանի որ հողիներու հպատակութիւնն է: Ուստի հայ դիցաբանութիւնը այնքան փոփոխութիւն կրեց, որքան Հայաստանի աշխարհը տէր փոխեց:

Հայաստանի երկրին պատմութեան հարեւանցի ակնարկ մը մեզ պիտի համոզէ թէ մեր երկիրը Նաջիրիի եւ Ուրարտուի երկիրներէն գրաւուած էր: Սակայն ասոնք իսկ միացեալ եւ անկախ երկիրներ չէին, անհամար փոքր քաղաքներու բաժնուած էին, մէկը միւսէն բոլորովին անկախ եւ ինքնավար:

Ամէն մէկ քաղաք պետութիւն մըն էր, որու վեհապետը աստուած մըն էր եւ կ'ըսուէր թէ ան եղած է քաղաքին հիմնադիրը: Աստուածը իր տաճարը ունէր, իր հողամասը, իր ժողովուրդը, որմէ նուէրներ կ'ստանար զիրենք պաշտպանելու համար, եւ պառնորազմի ժամանակ պատերազմելու համար:

Վեհապետ նկատուած աստուածը իր շուրջը անհամար երկրորդական աստուածներ ունէր, իր տան սպասաւորները, նախարարները եւ ծառաներ՝ իր արքունիքին, իր կիներուն պահապաններ, կառապաններ թագաւորական կառքերուն, երաժիշտներ, իր (ալուածներուն մատակարարներ, բանակին զորավարներ, պետական խորհրդատուներ, (J. W. King cuneiform texts from Babylonian tablets): Այս վեհապետ աստուածին փոխանորդը եւ քահանան էր տեսանլի թագաւորը, նոյնինքն աստուծմէն ընտրուած այս պաշտօնին, աստուծոյ լիակատար իշխանութիւնն ունէր, եւ ոչ միայն անոր գործակատարը նկատուած էր, այլ և հեռաւոր հնութեան մէջ ինքն ալ աստուած նկատ-

ուած էր:

Կուռքի մը կարեւորութիւնը կախում չառ ունէր իր կառավարած քաղաքին կարեւորութենէն: Զարմանալի չէ ուրեմն, երբ Ուրարտուի մայրաքաղաքին մէջ մեծ կուռքին տաճարին շարունակութիւնն է թագաւորական պալատը, բարոյական միութիւն մը կը կազմէին այս երկուքը: Նաբուգոթոնոսոր իր մեծ կուռքին զօրութեամբը եւ մեծութեամբը կը պարծենար Դանիէլի: Պատերազմէն վերջ, յաղթութեան պարագային, ընդհանուր աւարին մէկ վեցերորդը կը պատկանէր աստուածին. եւ եթէ յաղթուէր, զինուորներու նման կուռքն ալ գերի կը տարուէր յաղթողէն, եւ կ'երթար յաղթողին տաճարին մէջ գերի կուռքերուն մէջ դասաւորուիլ: Ուրարտուի թագաւորներէն Ռուսաս Ա. իր մէջքի դաշոյնով անձնասպան կ'ըլլայ, երբ կ'իմանայ, որ Սարկոն (722 Ք. ա.) յաղթած է եւ խալտիս՝ Ուրարտուի կուռքը գերի տարուած է Պակպարթուի յաղթութեան դիցուհիին հետ:

Այս ամէնը հին Աստուածապետութեան շարունակութիւնն է երբ ժողովուրդները կառավարուած էին իրենց աստուածներէն: Յաղթական թագաւորը կը յաղթէ յանուն իր կուռքին եւ անոր իշխանութեանը հետ կը պարտադրէ նաեւ անոր պաշտամունքը եւ երկըրպագութիւնը: Այսպէսով յաղթուած ժողովուրդներու մօտ աստուածները եւ պաշտամունքները կը բազմապատկուէին: Սակայն դիտելու է թէ այս ներածումները ընդհանրապէս գուտ անուանական են. հիմնական գաղափարը կը մնայ միշտ նոյնը. նոյն աստուածը կը մնայ. միայն անունը կը փոխուի: Հայ Ողիմպոսի գլուխը, խալտիս, յաջորդաբար Արամազդ (Իրանի ԱհուրաՄազդէան) եւ Զէվս (Սելեւկեաններու) եղաւ իր բնոյթը միշտ պահելով:

Եւ իսկապէս, անկարելի է նիզակով և սուրով յաղթուած պատերազմով մը ամբողջ ազգի մը մտայ-

նութիւնը եւ աւանդութիւնը փոխել: Առ առաւելն հայրենի աստուածներու մօտ օտաքներ պիտի աւելնան եւ հայրենի քրմութեան մօտ օտար քուրմեր պիտի պաշտեն եկեօր կուռքերը, նոր պաշտամունքներ պիտի մտնեն սովորութիւններու մէջ եւ պաշտօնական պանթէօնը պիտի ճոխանայ օտար երկնային հիւրերով, սակայն ժողովրդական զանգուածին հաւատքը կը մնայ այն, ինչ որ էր:

Դարերու ընթացքին Նայիրիի եւ Ուրարտուի անկախ ուրոյն թագաւորութիւնները նուաճուեցան Ուրարտուի թագաւորներէն: Եւ Սալտիս, Թոսպիտէի (Վան) պաշտպան աստուածը Ուրարտուի մայրաքաղաքը, համայն միացեալ թագաւորութեան կուռքն եղան: Կը սկսինք կազմակերպեալ եւ նոյնօրինակ պաշտամունքի պատմական շրջանը:

Աւելի ուշ, Սասանեաններու կայսրութեան ժամանակ եւ անկէ ալ վերջ, ուրիշ պատմական ազդակ մ'ալ երեւան կուգայ, քաղաքական շահին տեղի տըւաւ աստուածասիրութիւնը, եւ նոր աշխարհակալներ կը պարտադրէին յաղթանարեալ ժողովուրդներուն իրենց կրօնքը, որպէսզի այդ միջոցով կարելի ըլլայ պարտադրել նաեւ իրենց քաղաքակրթութիւնը: Այսպէս, յաղթական պարսիկները կը պարտադրեն Հայաստանի մէջ Որմիզքի կրօնքը եւ Իրանի կուռքերու եւ ատրուշաններու արշաւանքի մը առջև կը գտնուինք. ասոնք պահելու համար անհրաժեշտ են քուրմեր եւ բազիններ, մէկ մէկ պարսիկ քաղաքակրթութեան օճախներ, որոնք Տիգրոնէն զբամապէս պահուած են: Աղէքսանդր Մեծ Յունաստանը եւ անոր քաղաքակրթութիւնը կ'աստուածացնէ Աթենասով եւ Չէվսի, Աբօլլօի եւ Աթենաս դիցուհիին պաշտամունքը ամէն կողմ կը պարտաւորէ, Հոովմ իր բանակներու ուժը կ'աստուածացնէ Օգոստոս Կեսար աստուածով եւ Բօմա դիցուհիով (Divus Augustos D a t o m a) եւ ուր լէգէոններուն արծիւները զգալ կուտային Հոովմի

հօր տիրապետութիւնը, հոն պարտէին ամէն ազգեր եւ լեզուներ այս երկու երկնային և աստուածային յաղթականներն ալ ընդունիլ եւ դասել Ողիմպոսի առաջին տեղը:

Ուրարտական կրօնի բնույթը. — Ինչպէս ամէն արիական ցեղերուն կրօնքը, հայունն ալ երկնային երեւոյթներու և լոյսի գաղափարին վրայ հիմնուած է: Ամէն գեղեցիկ, մեծ և մարդու զօրութենէն վեր եղած բան մը մարդուն մէջ կ'արթնցնէ աստուածութեան բան մը մարդուն մէջ կ'արթնցնէ աստուածութեան գաղափարը Լոյսը, այնքան նուրբ և մաքուր, գրեթէ հողեւորական նիւթ մը, կ'աստուածանայ և հիմը կ'ըլլայ կրօնքին, և անոր հետ ամէն այն երեւոյթները որ զարմանք և վախ կ'ազդեն: Ուրարտական կրօնքը ուստի նիւթական և ցած կրօնք մը չէ, և չաստուածացնէր մարդուն ցած բնազդները և կիրքերը կուռքերու մէջ անձնաւորութիւն մը տալով: Երկրնքէն և լոյսէն Ուրարտական երրորդութիւնը ունինք, Սալտիս, լոյս աստուած, զօրութեան և մաքրութեան աղբիւր: Դէիսպաս, երկնակամար աստուածը եւ Արդինիս, Արև աստուած, որ նիւթապէս կը լուսաւորէ և կը տաքցնէ բնութիւնը:

Բարոյականը. — Ուրարտական կրօնքի բարոյականը շատ մաքուր է և ազնիւ ինչպէս ընդհանրապէս լեռնական ցեղերունը: Արտաքին արարողութիւններու լեռնական ցեղերունը մը չէր իմաստ գուրկ, այլ ունէր իր որոշ վարդապետութիւնը եւ անդենական կեանքի հաւատքի վրայ հիմնուած բարոյական մը: Այն շիցուհիները, որոնք ուրիշ կրօնքներու մէջ լպիրշ պաշտամունքի մը առարկայ էին, ուրարտահայկական կրօնքին մէջ բեղմնաւորման և ընտանեկան մաքրութեան և պատուոյ աստուածներն էին:

Ընդհանուր գծերով մեր նախնիքներուն կրօնքը ներկայացնելէ վերջ, ներկայացնենք անոր Ողիմպոսի աստուածները մի առ մի:

Աստուածները. — Նայիրի-Ուրարտուի գլխաւոր

աստուածն էր Սալտիս, լոյս, մաքրութիւն և սրբութիւն, տէր և կառավարիչ ամէն զգեբուն: Փամանակներու ընթացքին, Քեիսպասի կը ծփէ կարգաւորել և կառավարել երկնակամարին երկնային մարմինները և Արտնիսի (Արև) կեանք տալ և լուսաւորել բնութիւնը:

Արամեան հարստութեան անկումէն վերջ, Վահագնով (250 Ք. ա.) Աքեմենեանները կը տիրեն Հայաստանի, Սալտիս վերջնականապէս Արամազդի կը փոխուի և այդպէս կը մնայ, նոյն յատկութիւնները պահելով. Արամազդի աղջիկը, Անահիտ, երկրորդ տեղը կը բռնէ ամէն ճշմարիտ հայու սրտին մէջ: Հայոց մօտ մայր է մայրութեան, մաքրութեան, ընտանեկան պատիւին, պտղաբերութեան, վերջապէս պահպանը համայն հայ աշխարհին որու շնորհիւ կը մնայ եւ կը պտղաբերի մեր երկիրը: Ոսկիամայրը, փառք և պարծանք հայոց:

Գլխաւոր այս աստուածներէն զատ, մարդոց և երկրի կեանքերուն ամէն պարագաները ունէին իրենց աստուածները, կային

Երկնային աստուածները. որոնք կամ տարրերը կը ներկայացնէին կամ այդ երևոյթներուն կառավարիչներն էին: Հայրայինիս լուսածագին, առաջին անգամ խաւարը հալածող աստուածն էր: Մարտիս, տարի-աստուածն էր: Սփարիս, ուրախ դիցունին, գարունն էր: Ուաս, հովերու աստուածը, Այիա, երկրի դիցունին, Ատարուդաս, ուրարտական կրակի աստուածը, ժամանակաւ նոյնացաւ Վահագնի հետ. (հնդկի վան-Ակնի) երկնի և երկրի զաւակը և կրակի աստուածը: Արեհնիս Արև աստուածը, եկամուտ աստուած մ'է իրանէն, Բարշիամին, ծագումով փիւնիկեան և բարելոնական, տարածուած պաշտամունք մ'ունէր հայոց մէջ: Միհր, կամ Հեփեստոս, Արեգակին ճառագայթները, զաւակ Արամազդի եւ եղբայր Անահիտի: Մասնաւոր կերպով սիրելի էր հայոց Արուսեակ առաւօտ-

եան աստղը և Աստղիկ: Ասոնցմէ զատ ամէն համաստեղութիւններն ալ աստուածացած էին: Այս ամէն կուռքերէն յայտնի է թէ Լոյսի գաղափարը որքան անձնաւորութիւններ եւ ներկայացուցիչներ ունէր կրօնքին մէջ:

Երկրային աստուածներ—Հայաստան Ասորիներէն Նայիրի (Չուրերու երկիր) ըսուելու չափ Չուրերով հարուստ երկիր մը, ամէնայայն պաշտամունքը ունեցաւ Չուրերուն, լոյսէն վերջ: Եւ Չուրին հետ կրակին, մանաւանդ սրբազան լեռներու գագաթը մշտնջենաւորապէս վառուող հրաբխային կրակին պաշտամունքը: Չուրը եւ կրակը չէին մարմնանար մարդկային կերպարանքներու տակ, այլ ուղղակի մայր Արաքսի եւ Եփրատի ակերը կը պաշտուէին, հայրենի երկրին հետ: Չուրը և կրակը, որոնք բնութեան մէջ թշնամի են, դիցաբանութեան մէջ քոյր և եղբայր էին: Հայրենի սրբազան լեռներն ալ Ազատ Մասիսը, քառագագաթ Արագածը, սառոյցապատ Նպատը, գեղեցիկ Գրգուռը ևն.

Հողագործութիւնը ևս ունէր իր աստուածները և աստուածացեալ տարրերը: Ուրա ծաղիկներու և պտուղներու դիցունին, Թուսբուաս, ջերմութիւն տուող աստուածը, (ասոր նուիրուած էր Ուրարտուի թագաւորական նահանգը, Վան, որ Թոնրիտ կոչուեցաւ), Ունեկաս, երկրագործութեան աստուած, Հարուպանիս, արմախքի աստուած: Սակայն Հայաստանի համայն երկրագործական արդիւնաբերութիւնը կեղրոնացած եւ Աստուածացած էր Վանասուրի մէջ, բարեբերութեան աստուածը: Նաւասարդի Աին (օգոստ. 8) կը տօնախմբուէր, իրեն նուիրուած էին Հայաստանի մրգաստանները, այգիները և պարտէզները: Տիր, արեւի աստուածը, որու անունով Տիրական գօտի ըսուեցաւ ծիրանի գօտին:

Արդարութիւնը եւ հարստահարութիւնն ալ ունէին իրենց պաշտպանները Ողիսպոսի մէջ, Միւր, Ա-

բամազդի որդին, (արևուն ճառագայթներուն մէջ անձնաւորուած) ճշմարտախօսութեան, ուխտերու և արդարութեան աստուածն էր: Ամէն ինչ կը տեսնէ և կը ըսէ, հազար աչք եւ ականջ ունի: Արդարները կը վարձատրէ և յանցաւորները կը պատժէ, մանաւանդ ուխտադրութեան: Յետ մահու կը քննէ և կը կշռէ ամէն մարդու գործերը, երբ կամուրջէ մը կ'անցնին, և զիրենք զէպի երջանկութեան կամ դժբախտութեան կ'առաջնորդէ: Արդու արիս անարդարութենէ մը վերջ կարգ եւ կանոն դնողն էր:

Անդենականի աստուածներն էին Ասիաս, դժոխքի աստուածը, որու թագաւորութիւնը այնքան մութ էր որ մօտէն ոչինչ կարելի էր նշմարել: Իր գահին մօտ կար Ջրամ իր պահապան շունը: Վանաւոյ և երեք ոգիները, Թրպզա, Ալ և Արնակ օգնականներ են: Կրող ամէն մէկուն ճակատագիրը գրողն էր և կեանքէն վերջ հողին պահանջողը: Իսկ բարիները մահուանէ վերջ կերթային Խալտիսի կամ Արամազդի մօտ որ զիրենք կը մաքրէր և կ'աստուածացնէր:

Այս աստուածներէն դուրս կան նաև հողիներ, մանաւանդ նախնեաց հողիները: Հայերը չէին կրնար ըմբռնել որ այս կեանքէն վերջ ոչնչութիւն ըլլայ և կը հաւատային թէ իրենց հայրերը կ'ապրին դեռ նոյն յարկին տակ և արդ ոգիներուն մասնաւոր պաշտամունք մ'ունէին, անոնք կը շարունակէին կառավարել ընտանիքը, վարձատրել կամ պատժել զաւակները: Հոգեոյ անմահութեան հաւատքը շատ բացայայտ էր հայոց մէջ:

Պարսումուկ. — Պաշտամունքի դիւանոր գործերն էին Չոնը կամ Յաշտը և նուիրատուութիւնները: Այս պարագաներուն պարտական էին խղճի մտքպահել այն ամէն գործերու, աղօթքներու եւ երգերու ամբողջութիւնը որ արարողութիւնը կը կազմէր, հակառակ պարագային աստուածները դժուարահաճ և դժգոհ կը մնային: Չոնը կը մատուցուէր բազինին վրայ, տաճարին շէնքէն դուրս: Ամէն աստուած իրեն յատուկ գոհը ունէր, Արամազդի կը գոհուէին ճերմակ և անբիծ ցուլ, խոյ, ձի եւ ջորի: Աստղկան կը նուիրուէին վարդեր և ոսկիէ ու արծաթէ նուէրներ: Միհրի կարմիր ձիեր: Այս տեսակ հանդիսաւոր գոհեր տարին քիչ անգամ եւ որոշ տօներու կը մատուցուէին, սովորա-

բար հաւատացեալները իրենց բերքերուն նախախայրիքը կը մատուցանէին և քուրմերու, ուխտաւորներու եւ աղքատներու մէջ կը բաժնուէր, միայն մաս մը ի պատիւ կուռքին կ'այրէր բազինին վրայ:

Չոներու առթիւ գործածուած անօթները ոսկի եւ արծաթ պարտ էին ըլլալ: Նուիրողները, քուրմեր կամ տաճարին ծառայողներ, պարտական էին շատ մը սրբութիւններէ անցնիլ, նոյնիսկ կրակի եւ ձիւնի փորձերէն, եւ տաժանելի ու երկար ծոմեր պահել: Կուռքերը հացի, գինիի, ձէթի, կարագի եւն. նուէրներ եւս կ'ընդունէին:

Մենակարեւոր նուէրները սակայն համայն նահանգներու նուիրումներն էին: Հայաստան հնուց ի վեր Խալտիսի երկիր կ'ըսուէր անոր նուիրուած ըլլալուն համար. Երիզայի գաւառը Անահիտի նուիրուած էր եւ այսպէս ամէն տաճար սեփականատէր էր շատ ընդարձակ տարածութիւններու, ուստի հայերը իրենց երկիրը իրօք կրնային Սուրբ հայրենիք կոչել:

Քահանայութիւն. — Ուրարտուի եւ վերջը Հայաստանի կրօնքը նուիրապետական կատարեալ կազմակերպութիւն մը ունէր: Քահանայապետը թագաւորն էր, թէպէտեւ այս պաշտօնը յատկանշող յատուկ տիտղոս մը չէր կրեր: Չոները, նուէրները, արարողութիւնները եւայլն կը կանոնաւորէր, մոզեր, քուրմեր եւ տաճարներու պաշտօնեաներ կ'անուանէր եւ կրօնական տօներ կը սարքէր եւ կը հաստատէր:

Նուիրապետութիւնը ունէր իր մէջ Օրենսգրքներ որոնք քաղաքական եւ կրօնական դատաւորներ էին: Նախարարներ, որոնք բարձր աստիճան մը ունէին նաև նուիրապետութեան մէջ եւ մեռնելէ վերջ տաճարներուն մէջ կը թաղուէին: զինեձօնի պարսօնեաներ, որոնք քուրմերու մասնաւոր դասակարգ մը կը կազմէին: «Աոս»ի գոհի քուրմերը: Ըստ ուրարտական կրօնքին օրը երեք մասի կը բաժնուէր. առաջին արևածագ, երկրորդը ամենակարևոր և արարողութիւններով լի, ձիշտ կէսօրը, — «Կոն» — երբ արևը իր լուսաւորութեան և զօրութեան գագաթնակէտին հասած է. երրորդ արևամուտը: Կային նաև Գուսակներ, և մոզեր: Մասնաւոր քահանաներ «Սէլլիները» զոհերը սուրբ անօթներու մէջ բաժնելու համար, եւն. ևն.:

Հեթանոսութեան վերջին ժամանակները քուրմե-
րու դասակարգը զօրաւոր էր և բազմաթիւ. Գրմա-
պետը մեծ զօրութիւն ունէր եւ արքունիքին մէջ կա-
րէոր խորհրդատու էր և նախարարաբ: Քրմապե-
տութիւնը ժողովական էր, հայր որդիք և կը
պատկանէր Վահուհեաց գերդաստանին, որոնք Վա-
հագնէ սերած կ'ըսուէին: Գուրգերը ամէն քաղաքա-
կան պարտականութենէ զերծ էին, տուրք չէին վճա-
րեր եւ ընդհակառակը մեծ նուէրներ կ'ստանային թա-
գաւորէն և ժողովուրդէն, պատերազմական աւարին
մէկ հինգերորդը իրենցն էր: Ինչպէս ամէն նախարա-
րութիւն, անհատնում երկիրներ ունէին և պատկա-
ռելի բանակ մը, միայն Տարօնի Վանուհիները վեց
գաւառակներ ունէին 12,298 ընտանիքներով և բա-
նակներն 7847 զինուոր կը հաշուէր:

Տանաւները.— Ինչպէս ամէն արիական ժողո-
վուրդները, հայերն ալ իրենց տօները բացօդեայ
կ'ընէին և տաճարներու առջև, կամ սրբազան անտառ-
ներու մէջ: Պատմութեան մէջ երևելի են Արմաւիրի
(հայոց հին մայրաքաղաքին) սօսիներու անտառը եւ
Վիշապաձորի եղեւնիներու անտառը, Երասխի փե-
րուն վրայ: Ժամանակներու ընթացքին չըջա-
պատեալ տեղերու մէջ կը կատարէին և տաճար կ'ան-
ուանուէին:

Տաճարները բազմաթիւ էին, քանի որ ամէն քա-
ղաք իր պաշտպան կուռքը ունէր, իր յատուկ պաշ-
տամունքով: Այս համասփիւռ տաճարներէն զատ, կա-
յին նաև ութ մեծ ուխտատեղի տաճարներ Հայաստա-
նի մէջ, ուր տարուան որոշ ժամանակներուն հա-
մայն հայ ժողովուրդը կը համախմբուէր ուխտի իրեն
սիրելի մեծ կուռքերուն երկրպագութիւն ընելու հա-
մար: Տաճարը կուռքին կալուածն էր. մեծ պարսպա-
պատ ամրութիւն մ'էր ուր կը բնակէին պաշտամունքի
յատկացեալ բազմութիւն մը. քուրմերու, քուր-
մուհիներու, գաւակներու, ծառաներու, իրենց
զինուորներու և զոհի սահմանուած անասուններու:
Տաճարը չըջապատին կեդրոնի կը գտնուէր եւ իր
կարգին չըջապատուած էր պատով մը, հոն տեղի
կուռննային զոհերը, թափորները եւ արարողութիւն-
ները: Մէջտեղը կար բազինը որուն վրայ զոհը կ'ըլ-
լար եւ կուռքին մեծ արձանը կը տիրէր ամէն ինչ,

այնպէս որ ամէն կողմէն կարելի ըլլար տեսնել: Սըր-
բարանը կամ տաճարին շէնքը, միայն թագաւորին,
քուրմերուն և նախարարներուն վերապահուած էր.
ժողովուրդը բացօդեայ կը մնար եւ անկէ կը դիտէր:

Տաճարին մօտ կը գտնուէր գանձատունը, միայն
քրմապետին եւ անոր սերունդին քանի մը անձերու
ծանօթ, զաղանի եւ ապահով թաքստոց մը: Հոն կը
պահուէին ոսկիէ, արծաթէ թանկագին առարկաները,
ձուլածոյ ոսկիէ անօթներ, թանկագին կերպասներ.
մարգարիտներով և քարերով հիւսուած:

Հայաստանի գլխաւոր սրբավայրերը 8 հատ էին:
1. Բարձր Հայքի սահմաններու վրայ Աճի ամրոցը. Դա-
րանագեաց գաւառին մէջ Եփրատի եզերքը: Հիմնար-
կութիւնը և անուան ծագումը անստոյգ է. կ'ըսուի
թէ Աճի «Անահիս»է կուգայ եւ Գամախ (կմախքը), ո-
րովհետեւ հոտ էր Արշակունիներու դամբարանը: Առա-
ջին յիշատակութիւնը Արտաշէս Ա.ի մահուան առթիւ
է, նա հոս կեդրոնացուցած էր յոյն քաղաքներէ աւար
առած կուռքերը եւ քուրմերը: Տիգրան իր զաւակը,
Արամազդի արձանը կանգնեց հոն եւ տեղւոյն վրայ ե-
ղած քուրմերը անոր պաշտամունքին յատկացուցան:
Ամբողջ Հայաստանի մէջ զարգացման կեդրոն էր եւ
երեւելի ուխտատեղի:

Անշուշտ Արամազդի հետ մասնաւոր կերպով Ա-
նահիտ ալ պաշտամունքի առարկայ էր, Արամազդի
աղջիկը եւ հայոց աշխարհի մեծ Տիկիկը: Քրիստոնէ-
ութեան չըջանին այս ամրոցը թագաւորական թագըս-
տոցն էր, ուր վտանգի ժամանակ կ'ապաստանէին թա-
գաւորին ընտանիքը եւ գանձերը:

2. Եկեղեաց գաւառը, Երիզայի մէջ. (Երզնկա)
հռչակաւոր Անահիտ դիցուհիին տաճարը: Անահիտի
պաշտամունքը (Յունաց Արտէմիսը եւ լատիններու
Տիանան) համայն Փոքր Ասիոյ եւ Պոնտոսի մէջ տա-
րածուած էր, հռչակաւոր տաճարներ կային Եփեսոս,
Չիլէ, Մարաշ եւն.: Իրաւ է թէ ամբողջ Հայաստա-
նի մէջ ալ իր տաճարները անպակաս էին, սակայն
Եկեղեաց գաւառը մասնաւոր կերպով նուիրուած էր
Անահիտի եւ կ'ըսուէր Անահիտի գաւառ: Տաճարին
չուրջ ընդարձակ հողի տարածութիւններ կը գրու-
նուէին եւ զոհի յատկացուած անասուններուն վե-
րապահուած էին: Անահիտի ոսկեձոյլ արձանը Արտա-

չէս Ա.ի առատածեռնութեան արդիւնքն էր, սակայն չի հասաւ զայն կանգնելու եւ իր յաջորդը Տիգրան զայն կանգնեց յարակից տաճարով, քուրմերու բնակութեամբ և բերդերով: Մարկս Աւրելիոսի հոովմայեցի լէզէոնները կոտորելով արձանը իրր աւար մէջէրնին բաժնուեցան: Տրդատ իր թագաւորութեան սկիզբը վերահաստատեց արձանը եւ պաշտամունքը, եւ այս առթիւ ստիպեց Գրիգոր Լուսաւորչայ որ ծաղիկներու և դալիկներու պսակներ նուիրէ Անահիտի արձանին:

Տարին երկու անգամ տօներ և ուխտագնացութիւններ կը կատարուէին Երիզա, զարնան եւ աշնան, սակայն կարեւորագոյնն երկրորդն էր 15 նաւասարդին: Այս առթիւ սովորական արարողութիւններէ և զոհերէ վերջ քրմայետը թագաւորական ճոխութեամբ զգեստաւորուած ոսկիէ արձանը թափորով կը պտտցնէր աղօթքներ երգելով: Ասկէ վերջ ժողովուրդը խրատանութիւններու կը սկսէր, եւ կ'ըլլային պարեր, երաժշտութիւն, ստանաւորներ, արտասանութիւն, կեր ու խում եւն.:

Սակայն շատ չուշացաւ ճշմարտութեան արշալոյսը եւ 14 տարի վերջ Անայիտի պաշտամունքը վերջնականապէս տեղի տուաւ Քրիստոնէական պաշտամունքին:

3. Վահագնուր՝ Ամանոր աստուածին տաճար օթեւանը, Տարօնի գաւառին մէջ, տօնն էր նաւասարդի 1ին: Աստուածին իսկական անունը Ամանոր էր, սակայն՝ որովհետեւ ուխտաւորները շատ թիւով կուգային եւ երկիրը լեռնոտ ըլլալուն յարմարութիւն չէր ընծայիր բնակութեան, տաճարին շրջափակին մէջ կ'ընդունուէին ուխտաւորները եւ ատկէ վանատուր ըսուեցաւ (օթեւան տնօղ): Ամէն ուխտաւոր իր բերքերու երախայրիքը կը բերէր կուռքին նուէր: Վանատուրի տարուած նուէրներու հետքն է Կաղանդ գիշերուան հեղանը՝ ամէն տեսակ պտուղներով ճոխացնելով հայ ժողովրդական սովորութիւնը:

4. — Աշտաշատի դրան վրայ գտնուող «Տիր»ի տաճարը:

5. Բագայառինջի (Դերջան գաւառ) մէջ «Միհր» աստուածին տաճարը: Այս տաճարն ալ Արտաշէս Ա.է կանգնուած է, յունական քաղաքներէն՝ առնուելով: Իրականին մէջ էֆէսթոս յոյն կուռքն է, բայց որովհետեւ երկուքն ալ կրակի աստուածն են, կը նոյնանան: Տօնը կը կատարուէր դեկտեմբեր 25ին:

6. — Նանէ (Աթենաս) զիցուհին իր յատուկ պաշտամունքը և տաճարը ունէր Թիւ աւանը, Եկեղեցի գաւառ: Ծագումով բարելոնական զիցուհի մ'է, հայերը զայն նոյնացուցին Արասագղի իմաստութեան Աթենասի հետ: Տօնին թուականը անծանօթ է, այս տաճարին կալուածներն ալ անցան Գրիգոր Լուսաւորչայ գերդաստանին:

7. — Դարանակեացի մէջ Թորդան աւանը, կը գտնուէր Բարշամին ասորի աստուածը, հոն բերուած Տիգրան Բ.էն՝ իր աշխարհակալութիւններու աւար: Արձանը ամբողջութեամբ փղոսկր և արծաթ էր: Գրիգոր Լուսաւորիչ զաղբեցուց այս պաշտամունքը:

8. — Տարօնի գաւառին մէջ Աշտիշատի մեհեանները: Բառագննութիւնը արդէն կը ցուցնէ թէ հոն զոհերը շատ էին. (Աշտ՝ զոհ և շատ): Այս ամբողջեան հիմնադիրները եղան Տեմեդր և Քիսանէ, Հնդկաստանէն ապաստանած եղբայրները, որոնք առաջին անգամ կանգնեցին հոն վիշապաձև աղբային կուռքը: 15 տարի վերջ Վաղարշակ այդ գերդաստանը բնաջինջ ըրաւ և Աշտիշատը անցաւ Վահունիներուն, Վահագնի յաջորդներուն:

Ամրոցին պարիսպներուն մէջ երեք մեծ տաճարներ կային, առաջինը Վահէվանեան ըսուած Էրազլեսի նաւիրուած, որու արձանը ոսկեզօծ պղնձէ էր: Էրազլէս նոյնացած էր Վահագնի հետ: Երկրորդ տաճարը նուիրուած էր Անահիտի: Երրորդը՝ Աստղական այն ալ ոսկիէ, Վահագն հայ հերոսին սիրահարը:

Հայաստանի մէջ ամենուրեք տարեմուտը կը տօնախմբէին ուխտագնացութիւններով, մանաւանդ կեդրոնն էր Աշտիշատ: Թագաւորը արարողութիւններուն անձամբ ներկայ ըլլալու կուգար, կատարողը քրմայետն էր: Ժողովուրդը նուէրներով կը մասնակցէր, իսկ ազգը պարտական էր իր պաշտպան աստուածներու տարեկան յառաջդիմութեան ապացոյցը տալ: Վահագն քաջութիւն և հերոսութիւն կ'ուզէր:

Մնահիտ՝ գեղարուեստ, իսկ Աստղիկ սէր և բանաստեղծութիւն: Քերթողները իրենց քերթուածները կերգէին, երաժիշտները իրենց երաժշտութիւնները, ըմբիշները իրենց ուժը կը ցուցնէին, ամէն մարդկային գործունէութիւն իր մրցումն ունէր: Այս ցուցադրութիւններէն վերջ վայրի անասուններուն մէջ կոխմը կ'ըլլար և ձիարշաւ: Յաղթողները Աստղիկի արձանը զարդարող վարդէ պսակներով կը պսակուէին:

Հին տարուան մեղքերը քաւելու և սրբելու և նոր տարին մաքուր սկսելու համար, քրմապետը Արածանիի սուրբ ջուրերը առնելով ցնցուղով մը ժողովուրդը կը ցօղէր. այն ատեն ամէն ժողովուրդը ձեռքի պատրաստ աղանիները կը թոցնէր: Այս սովորութիւնը շատ հին էր, թերևս կը յիշեցնէ Նոյի ջրհեղեղէն ազատումը և աղանիին թոցնելը: Մինչև այսօր ալ նոյն յիշատակութիւնը կայ վարդավառի տօնին առթիւ:

Գրիգոր Լուսաւորիչ այս տաճարները կործանեց և հայոց մայր եկեղեցին հիմնեց, բայց այն ալ բարբառոսներու արշաւանքէն կործանեցաւ, քարերը գործածուեցան Արածանիի վրայ կամուրջ մը շինելու:

Աթէնք 1930

Մարդը ծնած է աւելի տառապելու քան երջանկանալու համար: Մեր աչքերը կրնան կորսնցնել օր մը իրենց տեսողութիւնը, բայց երբեք չեն կորսնցըներ արցունք թափելու յատկութիւնը:

Վ. ՀԻԻԿՈ

Անմտութիւն է բնութեան գաղտնիքներուն թափանցելու ճիգը: Սօփօկլէսի խօսքը յիշեցէք, անգիտանալը երջանկանալ կը նշանակէ:

ԲՕԼ ՊՐԻԻԼԱ

Ք Ր Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅՈՑ ԵՌԱԳՈՅՆԸ

Կրեց՝ ՅՈՎՀ, ԵՊՍ. ՆԱԶԼԵԱՆ

ՈՎ, որ՝ Երկինքն ուղած ատենդ մազաղաթի պէս գալարես, Կամ գըմբեթարդ հովանոց ես և կամ սրբոս իբրև օթոց, ՈՎ Տէր, հերիք ծալուած մընայ վըճիռներուդ աստուածատես Մազաղաթի էջն յաւերժ՝ ճակատագրին՝ ազգիս Հայոց:

Մեծ ազգերու նա ծըլուամին
 Մէկ հոսանքն է անզուսպ ուժգին...
 Չարգացումի, զիտակցութեան
 Լարուածքն ունի գերազըրգիւ...
 Ազգակենցաղ իր մէջ խայտան
 Ուժն ու ձըգտումն, զոր դուն տըւիր:
 Ինքնորոշումի
 Գիրկըն ամենի՝
 Թոյլ տուր, որ ծըփայ
 Իր հողին վրայ,

Ահ, ինչն է ես կը վարանիմ... դու վըճոեցիր, դու խոստացար Ու կապուտցաւ լուրթ ու ծաւի հայածածկոյթ երկնից վրանն, Յայթեց մէջէն խիտ ճաճանչով, ոսկի զիտակ արևն կայտառ, Ու կարմրեցար կարմրաբըլուր շառագոյն հողի Արարատեան:

Եւ Արարչին զէտը վսեմ
 Հոն ժպտեցաւ, տնկեց եղեմ...
 Ու հողն եղաւ Դալարաստան,
 Դալարաստանն ալ մարդաստան,
 Ու մարդաստանն մերս Հայաստան,
 Մե՛ծ խանձարոյր նոր մարդկութեան:

Այդ նախածընող
Երկինք- արևն, հող.
Եռագոյն վառ վառ
Կանգնեն մեր աշխարհ:

Յանկարծ, աւա՛ղ, դիզան անպեր մըթագնեցին երկնից կապոյտ:
Թուխ ամպրոպներ սեւցուցին դէմքն ոսկիափայլ արեգակին:
Աշխարհածով զանգուած մ'եղաւ կարմրագու նալ հայ-հողակոյտ
Ու անգամ մ'ալ գալարուեցաւ ճակատագրի մագաղաթն հին,

Մըփանուտ նաւ մը տանէր զայն,
Յուսով յոյզով մարդիկ համայն:
Թռուցիկ թևնոց օդահերձիկ
Կը սպասուէր հոն վերադարձին...
Մըւէն մ'երկնից բաց ու խըփիկ
Խուրձեր հոսեց ոսկեղեղին.

Ձուրն եղաւ հըրտտ,
Նստաւ յԱրարատ
Նաւն ու աղաւնին
Բերաւ ձիթենին:

Այդ օր՝ ո՛վ Տէր, դու երդու ընցար ալ չի ջնջել մարդն ջըրամոյն
Ու մաղաղաթն մեր գոյներով մեկնըւեցաւ ազգապատում.
Երփնազօտի աղեղնաձև տարածուեցաւ Մասեաց դէլտոյն.
Բընանըկար դրօշին Հայոց այդ օրը եղաւ այսպէս ծագում:

Այսօր արեան, վա՛խ հեղեղներ,
Ծածկեցին նոյն հովիտն ու լեռ,
Այս անգամ ալ մեզ երդու ընցի՛ր,
Խնայել Հայուն կեանքին անմեղ.
Ու այդ խոստմանդ նըշանը դի՛ր,
Ուր ողողեց արեան հեղեղ,
Նըշանն եռափայլ,
Հայ դրօշին ծալ ծալ,
Ազատ Մասեաց վրայ
Թող ծափ ծափ ծըփայ:

Օն անդր, անի պարզըւած է, ալ չի ծալլուիր, չի գալարիր...
Ու անձոռնի բելեր կրկին ու վիթխարի նոր տիտաններ:

Նա իր՝ առջևն պիտի տեսնէ անշուշտ պարտուած ու ծընրադիր
Նա իւր ներքև պիտի ժողվէ Եռոտանի Գահուն աւեր... .

Մեծն ու փոքր Հայ՝ Կըլիկիան
Այլաբանուած հոն միանան.
Արեան գինն է գունովն կարմիր,
կապոյտ գունովն յոյսն է ազգին,
Ու նարնջովն կեանքն է անձիր,
Որ սուրբերու տակն իսկ կ'ապրին:
Դրո՛շ եռախորհուրդ,
Ազգիս ջարդ ու բուրդ
Չայն տո՛ւր ու յաւէտ
Սաւառնէ՛ վէտ, վէտ:

ԱՌ ԲԱՆԱԿՆ ՀԱՅՈՑ

Քու շարքերուդ խրոխտապանծ,
Քու գընացքիդ անեղազորդ.
Երբ հանդիպի հողիս անսանձ
Արիանս փուշ փուշ խոռովն յոխորդ
Հըպարտ ու վէս
Անվախ քեզ պէս
Մոռնայ իր խոց,
Բանակդ հայոց:
Կըզգամ արիւնն մէջս ալեկոծ,
Մէկ մակընթաց՝ մէկ տեղատու...
Արեան ցայթոցքն դռոհն է հայոց,
Արեան նահանջս՝ վրէժ դարերու.

Երկուքին մէջ
Դու պընդամէջ,
Հայոց բանակ,
Դի՛ր քու դրօշակ:

Բեզ կը հասնի թափուած արեան
Վրիժապահանջ փըրփուրն կողկողջ,
Բեզմով կ'ուզենք ծարուած արեան
Վըրիժատու տեսնել մեր հող.

Կեանք դէպի ձախ՝
Թըշնամոյն վախ,
Կեանք դէպի յաջ՝
Բանակդ յառաջ:

Դու թիկունքիդ ձայն տան վրէժի
Նահատակներդ հազար ու բիւր,
Դու առջեւէդ ձայն տայ հրաշի
Ազատութեան ընտանի եւ կուռ.

Ազատ Մասեաց
Վրիժով լեցուած
Փրակ՝ քոսոտ
Թուրքն առաթուր:

Ու շարքերուդ խորտապանս
Ու գընացքիդ անկողնորդ՝
Առջեւն ոստիւք ջարդ, քանդ ու խանկ,
Թո՛ղ խորտակուին խապտ անցորդ.

Ու իմ արեան
Փուշ փուշ շըրջուն
Հայ գօրքերուն
Տայ իր ողջոյն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ ՇԵԼԷՆ ՎԻՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Erwin Rohde Գերմանացի գրագէտի գիրքը «Dee griehische Roman und seine Vorlaeufer» օտար լեզուներու միջև միակ հեղինակուոր ուսումնասիրութիւնը կրնայ նկատուել յունական վէպը եւ անոր ծագումը ընդգրկող: Այս գերագանց հեղինակութիւնը որ 1876ին լոյս տեսաւ, չորս բաժիններու բաժնուած է.
1.— Սիրային պատմուածքներ յոյն բանաստեղծներու,
2.— ազգաշրական պատկերներ, առասպելներ եւ առասպելախառն վիպակներ. 3.— կայսերական ժամանակի հելլէն սոփեստականութիւնը. 4.— սիրային եւ իմաստական վէպեր: Er in Rohde յաւելուածական բաժինով ակնարկ կը նետէ հելլէն պատմուածքներու Արեւելքի աննշտ թեան վրայ:

Իսկ հելլէն ուսումնասիրներու միջև վիպագրութեան հնօրեայ պատմութիւնը պրպտող եւ վերլուծող հոս կրնանք թուել երեք անհատներ: 1. Ագամանդիօս Բոռայիս, որ լեզուաբանական տեսակէտով հին յունարէնի եւ նոր յունարէնի միջև կամուրջ մը եղած է, 1804ին հրատարակեց «Վիպագրութեան ծագումի հետքերը» Իլիօտօսի մէկ հրատարակութեան հետ: 2. Բոնաթանթինօ Տագունիս, 1866ին շատ տուելի ընդարձակօրէն անջատ հատորով շահեկան ուսումնասիրութիւն մը հրատարակ դրաւ, «Հին յոյներու վիպագրութեան պատմութիւնը»: 3. եւ նուազ պարունակութեամբ Դոնֆօն Էվանիլիտիս «Հին յոյներու վիպագրութիւնը մինչև մեզ»:

1887ի Բարիկ հրատարակուած Histoire litteraire de la réce moderneի երկրորդ հատորի 269րորդ էջին վրայ կը կարդանք հետեւեալը. «Վէպը, որ ասոր գրեթէ ամբողջ նոր գրականութեան կ'իշխէ, նըւազագոյն զարգացած տեսակն է Յունաստանի մէջ, ասոր պատճառները երկուք են: Նախ որ վէպը անհըրաժեշտ գիրք մը չէ, այսինքն ստիպողականութիւն

չունի գիտական գիրքերու նման, վարդապետութեան կարևորութենէն և բանաստեղծական գիրքերու նման ներշնչումի պէտքէն, երբ բանաստեղծին սիրտը դուրս կը պոսթկայ անզուսպ յուզումէ մղեալ: Եւ երկրորդ յոյները թարգմանութիւններ կը կարգան. բայց ի՛նչքան հեռու ենք արդ այս արտայայտութեանէն: 40 տարիները, քառասուն անկիւններէ, քառասուն հոսանքներով ծաւալեցան դէպի մեզ: Թոյլ ալ՝ ւէ՛ք որ ուրիշ մէջքերում մը բնեմ հոս: 1882ին «Պատմութիւն նոր յունարէնի գրականութեան» (153 էջ) երբ պատմուածքներու շատութեան վրայ կը խօսի, կ'աւելցնէ. «Մեր համոզումը կ'արտայայտենք վերջապէս թէ յոյն իրականութիւնը բան մը չի կորսնցնէր եթէ ներկայիս հեռու է վէպէն, երբ այնքան ճոխ է պատմուածքով»: Եւ այդ համոզումը իր արդար թարգմանութիւնը գտաւ 1900էն վերջ:

16րդ դարուն avrancheի գիտուն եպիսկոպոս Huet առաջին անգամ ըլլալով հրատարակեց գիրք մը ուր վէպին, առասպելին և պատմուածքին ծագումը հնդիկներու երևակայութեան ծնունդ կը ներկայացնէր գրականօրէն: Յոյները, կը հաստատէր Huet, սոսկ ընդօրինակողներ եղած են, ուրեմն վիպագրութեան ծագումը Յունաստանի մէջ, ըստ Huet, Մեծն Ալեքսանդրէն վերջ ըլլալու էր, երբ յոյները եգիպտացիներուն և ասիացիներուն հետ յարաբերութեան մըտան: Այսօր այս համոզումը յեղաշրջուած է: Վիպագրութիւնը հին սոփեստներու ստեղծագործումն է: Յոյն մարող հոգին որ իր անցեալ փառքերու շիջումը կ'երազէր, թողուց ջան մը, որ ապագային ազգերը լուսաւորեց: Բայց ինչպէս ըսուեցաւ, վիպագրութեան նախնական շրջանը սոփեստներու գործունէութեան տակ կը գտնուէր: Յոգնած գլուխներ որոնք հանելուկներու մէջ աւելի խորամիտ եղան քան վէպերու և պատմութիւններու վայելք մը տալու:

Նախնական շրջանի վիպագիրներուն մէջ զմայլուած հեղինակներ են Իլիոսոսոս, Ահէլէլս, Թաթիոս և Լոնկոս: Լոնկոսի Տաֆնիս եւ Քլօէն թարգմանուեցան ֆրանսերէնի Ամինէն և Բօլ Լուի Քուոիէն: Յըրանսայի մէջ դասական գիրքի մը բնոյթը ունի: Կէօթէի մէկ կարևոր արտայայտութիւնը կարևոր է յիշել այս բացառիկ վէպին մասին. «Ամէն անգամ որ

մէկը կը կարդայ այս գործը, միշտ նոր զարմացումներ կ'զգայ: Լեցուն է արշալուսային լոյսով: Ամբողջ վէպը նուրբ արթնատի մը շունչը կը կրէ: Ամէն բան լաւ կըռուած, նախապատրաստուած դէպքերը հրաշալիօրէն կը լուսաբանուին: Շատ փառաւոր շեշտ մը ունի հեղինակին Սլոյի կուսութիւնը մինչև վերջ պահելը, այս վարքին բացատրութիւնը հեղինակին արժանիքին կ'աւելցնէ բարձր գաղափարներ: Ամբողջ գիրքը գրելու է, երկին ամբողջ գեղեցկութիւնը բացատրելու համար: Ամէն տարի անգամ մը կարգալը լաւ կ'ըլլայ, ամէն անգամ բան մը կը սորվինք և զովացուցիչ սպաւորութիւն մը կ'զգանք անոր բացառիկ գեղեցկութենէն»: Այս տարի սոյն գիրքը հայերէնի թարգմանուեցաւ Վահան Ազնիի կողմէ, «Իսիսիս և Քլօէ» վերնագրով:

Ի՞նչապէս վերածննդեան շրջանին, Յունաստանի մէջ «Պատմուածք»ներ շարժում մը կար: Այս շարժումը այնքան ծաւալ ստացաւ որ բազմաթիւ կիներ և այրեր արհեստ առնելով զայն, իրենց սպորուստը կը ձարէին անով: Ոմանք գրի կ'առնէին, յիշողութեան ղոյնելու համար, բայց որովհետև կարևոր շրջանակներէ գրական յարգանք չէին վայելեր, այս դուստական հաւաքածոները կորսուած են ու միայն հատակոտոր փշրանքներ մնացած են: Բացառիկ և նշանաւոր հաւաքածոյ մըն է Միլիսեաքան: Հեղինակը Արիսթիաիս մեծ նմանութիւն ունի իտալացի Պօլաքին հետ: Մեղիսեաքան մերկացումներ կ'ընէ կեանքի պատկերներէն երբեմն բարդ և խառնաշփոթ, երբեմն՝ հելլենական կիրք և կորով բուրոյ: Ամէն գրութիւն որ գաղափարներու յայտնութիւն, սիրային պատահարներու բացատրութիւն, սպաննութիւն, թշնամութիւն, վըրէժխնդրութիւն, նենդութիւն կը պարունակէր Միլիսեաքա կը կոչէին: Իեռ «տիիլիմա» և «միտիսթօրիմա» կամ «միտիսթօրիա» բառերը չկային:

Բաղդատական ուսումնասիրութիւններու և նորագոյն պրպտումներու քննութիւնը կը հաստատէ, որ «Պատմուածքներու» ծագումը Յունաստանին կը պարտինք և ոչ Հնդկաստանին: Ասիական ժողովուրդներ և եւրոպական ժողովուրդներ յունական բերանացի պատմուածքները իւրացնելով իրենց սեփական կալ-

ուած նկատած են երկար ժամանակէ ի վեր: Օրինակի համար Պուտոտական նկատուած Բեսակօթամի առակէն երեք նախատիպ դոնուեցաւ յունարէն լեզուի մէջ:

Բիւզանդական շրջանին, հելլէն վէպերը շատ սիրուած էին: Միօցիօս պատրիարքը շատ հիանալի ուսումնասիրութիւններ ըրած է իր ժամանակուայ գրուած վիպակներու մասին: Սրբազան նշխարներ են անոր ապացոյցները հելլէն վիպագրական պատմութեան մէջ որովհետեւ ժամանակի ընթացքին, զժբախտաբար անտարբեր անձնաւորութիւններու անմտութեամբ, շատ գիրքեր դատապարտուած են աներևոյթանալու: Բիւզանդիոնի գրողները ոչ միայն կ'ուսումնասիրէին ճշնօրեայ վէպերը, այլ նաև կը հետևէին անոնց. ասիկա անկման քայլ մըն էր, բիւզանդական վերջին շրջանի արտագրութիւնները, գէթ վիպական, պարզ շուքեր են, անդոյն, մշուշոտ կեանքի պատկերներ, անորոշ խորիմաստներ:

Էվաթամիօս Մաքոէմփօլիթիս հետևողական կապկում մը կ'ընէ հնօրեայ Ահիլլէսի Թաթիօնի գրութիւններն և Բոստոսի նմանապէս նշանաւոր հին վիպասան Իլիօտօսի:

Բիւզանդական տարտամ շրջանէն վերջ նոր ցընցումներ, նոր յուզումներ կը վերակենդանացնեն վէպը, պատճառը խաչակիրներու արշաւանքն էր, Կ. Պոլսոյ կռիւը և Պերսպոնէսի և անոր կղզիներուն գերաւումը ֆրանկներուն կողմէն, հելլէն ցեղին և անոր գրականութեան համար մեծ նշանակութիւն ունին պատմական այս գէպքերը: Երկու աշխարհներ, երկու քաղաքակրթութիւններ, երկու կեանքի հայեացքներ, երկու լեզուներ իրարու ձուլուելով նոր կեանք տըւին վիպագրութեան: Նոր հրատարակութիւնները, նոր շրջապատը կը հայեիացնեն հովուական կեանքի անմեղ տեսիլները ու անոնց ինքնատիպ եղող կոյս վէպերը, նոր շրջան բոլորեցին, բոլորովին նոր: Փրոնանիները (խաչակիրները) բնական հրաշալիքներով օժտուած կղզիներու և լեռներու գազաթը, նոր հրաշակերտներ հիւսեցին ասպետական առասպելներով և յոյները հմայքով սկսան թարգմանել այդ բոլոր երկերը: Եւ թարգմանութիւնները աւելի մղում ստա-

ցան: Բայց եթէ հոս կը պակսի ստեղծագործական կեանքը, դեռ այդ խոնարհ թարգմանութեան մէջ նոր կեանք մը կը հոսի անոնց երակներուն մէջ:

ՓԴ, ժե դարերը խաչակրական այս ներգործումը կը կրեն: Յունական լեզուն նուազկատ հիւանդութեան մը ենթարկուած, անյապաղ ջանքեր կ'ընէ, կը ստղուկի, դժուարաւ կը քալէ ու հետզհետէ նորէն ոտքի կանգնելով թարգմանութիւններուն հետ նոր ստեղծագործութիւններ ընելու կ'աշխատի: Բայց այդ բոլոր ստեղծագործումները դեռ բոլորովին շրջապատի ազդեցութեան ներքե կը մնան: Անոնց մէջ բացառիկ ինքնատպութիւն ցուցնող երկերն են Նիքօլասօ Տաիմիթիքօյի «Գեղեցիկ հովուահին» և Վիքէնթու Գօսնատուի «Սիրային վէպը»:

Թրքական պետութեան ատեն, մեծ մասամբ հիւները կը կարգացուէին: Նորեր չէին ստեղծագործուեր: Այս միջոցին եւրոպական հեղինակներէ շատ կարևոր թարգմանութիւններ եղան:

Նաքօլօս Նէոուլոս ժընէվի մէջ 1826ին հելլէն գրականութեան մասին վերլուծում մը ընելու ատեն այսպէս կը բանախօսէ, «Կրնայ զարմանալի թուիլ իրողութիւնը, որ նորագոյն գրականութեան մէջ վիպագրութիւններ չկան: Վէպը, յոյներուն օտար ըլլալու չէր: Հիւները զբաղեցան անով բաւական յաջողութեամբ: Բայց երկրի մը մէջ ուր գեղեցիկ սեռը իշխանութիւն չունի, և ընկերային հաւաքոյթները այնքան յաճախ չեն որ թոյլատրեն ուսումնասիրողներուն բաւական առիթ պատճառել ուրիշներուն յատկութիւններուն տիրանալու, անոնց կիրքերուն դուգադիպումը տեսնելու, այսպիսի երկրի մը մէջ շատ զարմանալի չէ որ վէպ և պատմուածքներ գոյութիւն չունին»:

1847էն սկսեալ, Աղեջսանդր Բաքազին կը նկատուէր մին բազմաբեղուն հեղինակներէն, որ բնգահնուր ներկայացուցիչն էր յունական պատմուածքներու և կենսագրական վիպակներու: Ան արտաքին գործոց նախարար էր և նոյն ժամանակ համալսարանի մէջ հնարանութեան դաս կ'աւանդէր: Իր այս դիրքը պատճառ եղաւ, որ պատմուածքներու և վէպերու շատ կարևորութիւն չընծայեր, թէև կը դը-

բէր առանց հոս հոն յայտնելու: Պէտք է նկատի առնել, որ 1847ին դեռ գրողները, Յունաստանի մէջ, քիչ թէ շատ արգահատանքի կ'ենթարկուէին: Ռաքավին բազմաթիւ գրուածքներ ունի, որոնք պատմական խմորումներ ունին: Եւրոպական առանցք մը կայ անոնց մէջ: Իր երկերուն մէջ նշանաւոր են «Մօտէօսի տէրք» եւ «Միմփուլիօղրաֆօս» որոնք քիչ թէ շատ քննադատութիւն կը ցուցնեն միւսներուն բազդատմամբ:

Յեղափոխութենէն վերջ շատ որոշ փոփոխութիւններ չեկան: Միայն քսաներորդ դարուն, վիպագրութեան շարժումը աննախընթաց վազքի մը մէջ մտաւ:

Կարճ ամփոփում մը բնելու համար, վերածենք Յունական վիպագրութիւնը հինգ շրջաններու. 1. Սոփեստական շրջան՝ ծագում վիպագրութեան, 2.— Բիւզանդական շրջան՝ հետեւողութիւն, 3.— Ուաչակերական շրջան՝ կապկում, 4.— Թրքական շրջան՝ թարգմանութիւն, 5.— Յեղափոխական շրջան՝ միօրինակութիւն:

Այսօր նորավէպը, պատմուածքը, վէպը, երրեակ, ուժով, գետի մը հոսանքին նման կը վազեն անզուսպ, կը վազեն ուղիէ մը, ուր սկսած են արդէն բողբոջիլ գոյնզգոյն բողբոջներ — հելլէն պարտէզին ապագայ ծաղիկները:

Տ. ԱՎԻՔԱՆԵԱՆ

ՄԵՐԿ ԿԱՐԱԽԱՆԸ

«Ի սգային ամենայն ազատ եւ շինականք ծագէ ի ծագ ամենայն սահմանաց երկրին հայոց ազատ եւ շինականք եւ ամենայն բնակիչք սանն Քորգումայ, հայ լեզուն հասարակ»: **ՓԱՒՍՏՈՍ ԲԻՒԶԱՆԴԱՅԻ**

Բացէք հայեր մեծ սարսափի քարուքանդ օրերուն կարմիր գրքին այն էջերն ուր կ'արձանագրեմ մերկ ջախջախ կարաւանին տանջանքներուն խաչելութեան վէպն արիւնոտ ձիւաղ թուրքը մըտրակ ի կուշտ արագ արագ կը հալածէր կարաւանը որ կիսսմեռ Ուրֆայի սօտ կը հասնէր, Անոր գլխուն անպատում նոր ծուղակներ կը լարէր: Ոստիկաններն անգամ մը եւս կողոպուտի ձեռք կը գարնեն: Կիներ, հարսեր ճարահատ ամէնն իրենց ծամերէն Գուրս հանելով սկունքը՝ ոսկի ծածուկ զանոնք կը կըլլեն:

* * *

Լուր կը հասնի որ Ուրֆայի դռները գոց կը մնան: Հոն մեր քաջերն թուրքին դէմ ճակատամարտ կը մղեն: Հոն մերք աջերն «ակն ընդ ական» հարուածներով ջարդարար թուրքերուն վոնմակին մէջ վարագացած մահ կը ցանեն: Սուրհանդակներ Պոլսէն նոր հրամաններ կը հասցնեն. Մերկ կարաւանն ետ կը մղուի, վէրան Շէհիր կը հասնի: Ան տակաւին, այդ աւերակ քաղաքէն ներս չի մտած, Գազանի ճէտ հաղարապետ մողին Բրդօ Իսմայիլ:

Շքեղ կառքէն վար կ'իջնէ. ճիւնայն էր այն դժոխքէն նոր
 Դուրս ելած: Կիներ, հարսեր և օրիորդներ մերկ որ տեսաւ
 Հողիին մէջ բռնկեցան հրապոյրները շնական.
 Այսէր անշուշտ վերջին փորձանքը այն մերթշուառ կարաւանին
 Որ խելայեղ տագնապներով օրօրուած էր յարածուի:
 Վերագն այն հաղարապետ իբրև Սուլթան միահեծան
 Հրամայեց որ կարաւանը Վէրան Շէհիբ բընակի:
 Արդ կը թողում որ թշուառներն իրենք պատմեն կըրածնին:

* *

Քաղաքին մեծ աղբանոցը մեզի տուին բնակարան.
 Մահը մեզի կը քըշէր, հեռի չէինք դժոխքէն,
 Կանգուն մը փոս կը փորէինք որ պիտ' ըլլար ամէն մէկուն
 Հանգըրուանը ուր մենք մահէն, և ինք մեղմէ կ'ազատէր:
 Հոս թռչունները գիշակեր մեր գիակներուն կըսպասէին
 Մեր մանուկները մերկ արևուն կիզիչ թաքէն կ'այրէին:
 Օդն էր տաք, հողն էր տաք, հրաբուխ էր ամէն կողմ:
 Մենք կ'այրէինք, դազիր ճանճերն ալ մեզ հանգիստ չէին
 թողուր,
 Ամէն տղայ իր մօր փարած «մայրիկ կ'այրիմ» կ'ազաղակէր:
 Աղբանոցը կաթսայ մըն էր արևն հոն մեզ կը խաշէր:
 Ամէն տեղ կրակ կը տեղար, գետինն ալ կրակ էր դարձած,
 Երբեմն մէկ, երբեմն միւս ոտքի վրայ կը կենայինք:
 Այս չէր բաւեր. թուրք շուններն ալ ինկած մեր ետեւէն
 Մեզի հետ մարմնով կապուիլ կ'ուզէին: Խարազանը
 կը շառաչէր, բողոք ու ողբ դիմադրութիւն կ'արգիլէին:

* *

Երկիւղախառն Աստուծոյ մենք սկսանք հարցունել.
 «Ո՞ւր ես Տէր, քեզ ալ միթէ թուրքը գերի է բռնե՞ր»
 Եւ վերէն դեռ աւելի արևը մեզ կը տոչորէր:

Մենք բռնկած այլևս սկսանք սուր ժայռերուն քսուելով
 Մեր ուրկացած մորթին խայթող գրգռումը ամոքել:
 Միաբերան եւ դայրասիրտ երկինքն ի վեր կանչեցինք.
 —Ամպեր, ամպեր բացէք բերանը տեղատարափ անձրևներուն
 Արտախուրուած մոլլաննոր տաղաւարէն դուրս ելան
 Մեր երեսն ի վեր անեղագոռ կաղկանձեցին գրաստօրէն.
 —«Բաւ է բաւ ձեր տրտունջները, վայունջները դառնաշունչ.
 Ձէ՞ք հաւատար որ հայ Աստուածն իր ականջներն փակած
 ըլլայ»

Մի վրդովիք... հնչակ, դաշնակ ֆէտայիները քաջարի,
 Հոս դիմելով կ'օգնեն ձեզի, ձեզի ասկէ կ'ազատեն:
 Այսպէս մեզ ծաղրեցին, թքին մեր վրայ ծիծաղելով:

* *

Սուիններու հարուածներով մէկ տողի վրայ շարուեցանք,
 Նախ մայրեր, վերջը հարսեր և ամենագեղ օրիորդներ:
 Քայքայուած մեր մարմիններն անգամ մը ես արձանացան:
 Մենք ամօթով մերկութիւննիս մեր մաղերով ծածկեցինք:
 Մենք ամէնքնիս մենք մեզի մեր խոսուպները քակեցինք,
 Երկար երկար սանտրեցինք, —դէպի երկինք նայեցանք
 Ամպ մը չկար մերկութիւննիս, կուտութիւննիս սքողող,
 Ամպ մը չկար արևուն չար աչքընները կուրցունող:
 Երկարօրէն խարաղանով մեր մարմինները քայքայեցին,
 Մտրակ ի կուշտ ճօճ ճեճիկ պէտք էր պարել փախուստ չկար:
 Մենք պարեցինք, պարարեցինք ցանկութիւնը մոլլաներուն:
 Եւ ամէնքնիս թաքթաքուր ծործոր հեղեղ արցունքով
 Լուացինք մեր հայ խղճին կուտութիւնն երկնատուր:
 Այս այսպէս չի լինցաւ. մեզ պղծելով չի կշտացան...
 * *

Անոնք երկար զուարճացան, կապտեցին շնորհաշուք

Հրեշտակագեղ անմեղութիւնը մեր մանուկ զաւակներուն :
 Մենք թէև քայքայուած եւ կիսամեռ բայց սակայն
 Անվեհեր զիւցազնական, յոխորտանքով և՛ արիասիրտ
 Մեր արիւնտին ուղեցինք ցեղին պատիւը փրկելու :
 Ուժգնագոյն պայքարեցանք, մեզմէ շատեր գետին ինկան ,
 Բիրերով եւ թակերով մեր ոսկըրները ջախջախեցին
 Զարկին դարկին մեր բերնին սկոռաներնիս փշրեցին :
 Զօյիբը խօլ գազանացած խածեց մեր երեսն ու վիզ ,
 Խածեց փրցուց սկանջնիս , մսի շերտեր բերնին մէջ
 Անբանօրէն լրբօրէն ծիծաղեցաւ մեր երեսին :
 Թուրք շուները մեզ ծառերուն ջլապինդ կապեցին ,
 Քարերով մեզ քարկոծեցին , վրանիս ողջ ոսկըր չմնաց :
 Կետին ինկանք , կոխան եղանք խառնիխուռն վոնձակէն :

* *

Դահիճներն առաջ տարին կարգ ըստ կարգի ոճիրներ .
 Ինչ որ դրդեց իրենց վաւաշ ցոփ ու զազիր ցանկութիւնը
 Մոլլաներն և՛ ոստիկաններ խլեցին մեր բամբիջ հարսերն :
 Մեր աղջիկներն ամօթագեղ , քաշկոտեցին մեր մանչերը
 Այտ ի գոյն նուռ կարմրորակ , մարմնով ճերմակ կաթնորակ
 Սարին ետին մեր ծնունդի նագելագեղ ծաղիկները
 « որձիչներու պիղծ և՛ եղծող մոլուցքովը սպառեցան .
 Մերկ էին մերկ , բայց մարմինն անոնց չէր աղիկամի
 Մերկացեր մեր հայ ցեղին կուսութիւնն ամօթխած :
 Խայտացին թուրքերն իրենց բողբոթիւնովն անպատկառ :
 Մենք լացինք զի թօչնած էին մանուկներն ծաղկատի :

* *

Մեր ամէնուն յոյսն էր խամբէր , եւ ամէնուս միտքն էր
 խանբար
 Մենք ամէնքնիս միախուռն գոռալով բողբոթեցինք :
 Վրէժ երկինքէն խնդրեցինք թափել հանել մեր ոխն արդար :
 Լեցուած էին մեր աչքերն արցունք արիւն բարկութեան :

Տէրն երգուած էր մեր վրայ աչքերն բնաւ կրրեք չի բանալու :
 Աստուածապաշտ անաստուած ցեղերու ն հարքերուն մէջ
 Մենք հայերս իր լոյս կանթեղը լոյս զուարթով վառ պահեցինք
 Խուռնկ կնգրուկ ծխեցինք . սիրտ ի թունդ աղօթեցինք .
 Զրնդեղ արիւնով գընեցինք վառքը խաչին .
 Բայց գերութեան լուծը Տէրն չուզեց հանել մեր վղէն :

* *

Սարսուռ մեծ մեր սրտէն ներս յուժեց ուժգին , սարէն երբ
 Ետ դարձան , թալթալ ինկան թուլացան մեր գրկին մէջ
 Մեր հարազատ զաւակները հարս ու աղջիկ մահագէմ :
 Մեր մարմինէն մարմին առած մեր գառնուկները ծաղկատի
 Ամէնքն ալ թուրքին մարմնամաշ հեշտ ցանկութիւնով
 պղծուած էին :

Տեսարանն էր անողորմ , գողում մ' ինկաւ մեր սրտին մէջ -
 Թախծալից ատելութեամբ և սուրբ ոխով յղփացած
 Միաբերան ուղեցինք մեր դահիճները կշտամբել :

* *

Մեզրէյի պատուելին կոյր Սարգիս եղածը լսեց ,
 Մեր ամբոխին գլուխն անցած , մոլլաներուն մօտ կանգնեցաւ
 Օրհնած բերնէն անէծք նզովք տեղալով բարբառեցաւ .
 « Անհաւատներ ինչո՞ւ այսպէս չարարուեստ տանջանքներով
 Բիւր բիւր անգամ խաչուած ցեղիս մեռնիլն իսկ կը պղծէք »
 Փաթթոցաւոր տէնպէտներ , այսպէս տուին պատասխան .
 « Գերի հայը մէկ մահով մեռնելու չէ արժանի
 Մէկ մահով մեռնելու միայն Գրիստոս արժանացաւ .
 Լո՛ւ կոյր շուն . կարաւանիդ գլուխն անցիր հեռացիր ,
 Մուլթանի դրախտ Հայաստանէն դուրս ելէք դուրս դուք
 հայեր »

Աղբանոց մ' ալ պիտ' չգտնաք ձեր դագաղին զերեզման :
 Անպատում զայրոյթով կոյր պատուելին ըսաւ մեզի .

«Ախ հայրդիք դէմ դէմի դրէք զիս այդ ստամբակ
մոլլաներուն» :
Կամքն անոր կատարեցինք, երեսն ի վեր թքաւ անոնց
եւ ան ըսաւ. «Ռուք չէք մոլլայ, այլ անաւոր ցած շուներ,
Աստուած չունիք ոչ սիրտ ոչ խիղճ — սարերն ալ ձեզ պէս
անգութ են

Որ չեն փլիր, ձեզ չեն թաղեր որ ազատեն ամէն ցեղեր :
Մոլլաները չէին կարծեր լսել նման տորովանքներ,
Անոնք յանկարծ բարկութիւննին պատուելին վրայ
զգայեցին» :

Մեր սրբազան պաշտօնեան երկարօրէն մոլլաներուն
Ապտակները, քաջցիներն ընդունելով կործանեցաւ,
Բայց անկործան՝ դոփեց ոտքերն ու կանգնեցաւ և խօսեցաւ .
«Այ խօլամիտ վատ թուրքեր, դուք ձեր բաղդը գեղեցիկ
Կեղծ բարեկամ գաղափներուն դուք ձեր ձեռքովը յանձնեցիք .
Վասիօրէն ներս Մաշը մտեր ձեր Սալիֆան կ'արտաքսէ :
Եւրոպացին Ելլալըլին մէջ բողանոցներ կը կանգնէ,
Քրիստոնեաներ ձեր Մարգարէն Մէքքէէն դուրս կը նետեն» :
Թուրքերն այս որ լսեցին ակոսներնին կափկափելով
Պատուելին միտը զերդ գազաններ յօշոտեցին .

Իսկ մոլլաները անոր մօրուքը մի առ մի փետտելով
Չայրացած բարբառեցան . «Լոէ կոյր շուն, Մասնոյ սարէն
Մինչև Զէյթուն մեր հաթաղան ձեր հողն հերկեց կարմիրներկեց
Ձեր դիակներով պարարտացան պմբողջ երկիրն իսլամին :
Մի մոռնաք ինչ որ էնվէր և Թալաթ պատգամեր են .
Անոնք են որ մէկ լուցկիով հայ բախտին գիրքը այրեցին :
Իսրայէլի ձէտին նման դուք ձեր հողէն դուրս նետուած
Եւրոպային գարշապարը զերդ մուրացկան պիտի լղէք» :
Պատուելին այս որ լսեց բարկանալով ուժգին գոչեց .
«Նզովք անէծք թուրք ձէտին, երանի թէ աչքերուս հետ
Ականջներս ալ խուլ ըլլային չի լսէի բազմաչարչար
Ցեղիս ողբերն ու ձիչերն աղիողորմ : Տաղեցէք
Ականջներս որ սատանի ժանտաժուտ զաղիր ծնունդ
Թուրքերուն խօլ խօսքերը այլևս երբեք չի լըսեմ» :
Թուրքերը զայն կապեցին, ժայռերէն վար քաշկոտեցին :

Մենք անբաժան հետևեցանք մեր քաջասիրտ առաջնորդին :
Անոր լեզուն նուիրական արասանով կապեցին պինդ,
Եւ ուժգնօրէն քաշելով, բրդաւ լեզուն նամատէն .
Օրհնած բերնէն հոսեցաւ բոսոր արիւնն յորդառատ,
Մենք այն ատեն մոլլաներուն սոքն ինկանք թախանձեցինք
Որ դըթան, զայն չի տանջեն, վերջ տան անոր
խոշտանգներուն :

Խուժանին մէջ ձայն բարձրացուց ստիկանն Իսմայիլ .
«Պատուելին չէր ուղեր լսել հեծեծանքը հայերուն .
Արդ անոր ականջներն արմատախիլ դուրս կորցեցէք» :
Վիրազն այս որ ըսաւ փայտէ գամեր նահատակին
Ականջներուն մէջ վարսեցին : Մենք ի դուր բողոքեցինք :
Քայքայեցաւ պատուելին տաճար մարմինը նուիրական :
Եւ անդին թուրք մը հուժկու անոր դիակն ուսն առած
Սարաւանդին բարձունքէն զայն գահավէժ գետը նետեց :
Պահ մը վերջը սուրբ պատուելին դտաւ իր շուրջ . կարաւանի
Մեր քաջերէն շատ շատեր որ գետամոյն ազատեցան :

* * *

Վերջ չունեցաւ մեր խուժըին կրած աղէտներն ազգի ազգի :
Յէրիտ մոլլան՝ տասուերկու տարեկան փոքրիկ սիրուն
Ռուբէն անուն հայ պատանին իր մօր ձեռքէն յափշտակեց .
Անոր ըսաւ . «Եկուր տղաս, եկուր քեզի իսլամ ընեմ
Եւ այն ատեն կեավուրներէն կ'ազատիս, քովըս կ'ապրիս,
Մեր Մուհամէտին սուրբ կրօնքը կ'ընդունիս, կը փրկուիս» :
Ծաղկատի փափկիկ մանուկն Ռուբէն լալով պաղատեցաւ .
«Ախ հայ մայրեր, ախ հայ քոյրեր փրկեցէք զիս այս շան
ձեռքէն» ,

Մոլլան տղուն երեսին շաջեց իջուց ապտակներ :
Չքնաղագեղ հայ պատանին լացաւ լացաւ կարաւանին
Գուլթը չարժեց : մենադարձ ճիւղ մոլլան նորէն սաստեց .
«Չայդ քաշէ կեավուր լակոտ, թէ չէ քեզի ջուր կը նետեմ» :
Բազմամբոխ կարաւանին մէջ խլրտոււմ մը ծագեցաւ :

Հերարձակ կին մը երբ հոց մուրալու էր զբաղած
 Կը լսէ իր վատարախտիկ տղուն ողբերն անազնագոչ .
 Կը նետէ հացը ձեռքէն ւ՛ մմբոխակոյտը հրելով ,
 Կը հասնի մոլլային քով . ազան իսկոյն փարելով մօր .
 Անոր պարկեշտ մերկութիւնն իր մարմնով կը քօլարկէ
 Եւ կ'ըսէ . «Մայրիկ առ տար զիս , ազատէ զիս ասոր ձեռքէն» :
 «Ռուբէն , Ռուբէն . . . » մայրը գոչեց ոտքն ինկաւ օձ մոլլային
 Պաղատեցաւ . «մի գրկեր զիս , Ալլահին սիրուն համար
 Ո՛վ մոլլայ , լսէ ձայնիս , Ռուբէն ինծի պարգևէ» :
 Շնկնճիթ թուրքն անիծած , ժպիրն և լիբբ բարկութեամբ լի
 Մայրասուր թուրը պատեանէն հանեց կտրեց մօր ձեռքերը :
 Գրկեց Ռուբէնն ւ՛ անհետացաւ թշուառ մօրն աչքերէն :

* *

Ո՛վ կրնար մեր ամէն մէկուն սրտին ցաւերն նկարագրել :
 Բազմակոյտ ամբօխին մէջ ամէն մէկ անձ իր սուգն ունէր :
 Ամէնքնիս մեր տանջանքներով ոգևորուած հանգունատիպ
 Հին դարերու սուրբերուն մեծ յոյսերով կ'ապրէինք :
 Ռուբէնի մայրն ցաւերուն մէջ խելազար ծեր հայու մը
 կ'աղաչէր . «Գիթա՛ ձերուկ , ի՞նչ է ըրածդ , ինչ սրտով
 Կը բըզըքտես իմ այդ ձեռքերս , ես անոնցմով , այդ
 ձեռքերովս

* *

Գրգուեր խնամեր , օրօրեր եմ աչքիս բիբը Ռուբէնս . . . »
 Իսկ քաղցած ծերն յօշելով այն մօի աւարն անհետացաւ :
 Ռուբէնին մայրն ալ ճարահատ չկրցաւ տակալ իր ցաւերուն
 Մարերէն վար նետուելով , գետին մէջ խեղդուեցաւ :

Սրհաս մահէն փախուստ չկար , ապրիլն այլևս կարելի չէր :
 Գրաստի պէս մեզ կը ծեծէին , քաղցը մեզ կը սպառէր :
 Քամիոներու հոտած միսը լափլիղելով հազիւ հազ
 Կրնայինք քիչ մը տոկալ , մահուան ձեռքէն ազատիլ :
 Այդ չէր բաւեր , ոստիկաններս իրենց սուրբը վարսելով
 Մեր վըզին , ամէն մէկէս հարիւր ոսկի կ'ուզէին :

* *

Յանկարծ հնչեց «Ռակկա Ռակկա» քաղքին անունն անարեկիչ
 Գիտէինք որ հոն չի հասած չարախտավար տառապանքով
 Լըլիող մաշող ցաւերու մէջ վերջ պիտ' տրուէր մեր կեանքին :
 Մէլիմ մեծ ոստիկանը փողահար հրաման տուաւ .
 Մեր կարաւանն անգանդալ դէպի Ռակկա շարժելու էր :
 Մոսկացուց մեզ այդ լուրը . ճամբորդելն անհնար էր :
 Օրն էր արդէն տարածամ , սարսափեցանք , սահմուկեցանք .
 Աղբանոցին մէջ խնդրեցինք մեր խոնջ մարմնոյն հանգիստ տալ
 Ու երբեմն միաբերան մենք ամէնքնիս կ'ըսէինք
 «Ո՛հ ինչո՞ւ մեր երկրին մէջ չի մտանք մեր դերեզմանը . . . »

* *

Մէլիմ հանեց արծաթադամ եսթաղանը , և կոփեց անով
 ձաղատ գլուխը ձերուկ հօրս , շերտ շերտ արիւնը հոսեցաւ :
 Եւ ան ըսաւ . «Այսպէս մէկ մէկ ձեզ պիտ' փշրեմ կեա՛վուրներ
 Եթէ ձեր մէջ հարիւր ոսկի հաւաքելու փոյթ չընէք» :
 Որոշ էր մեր բազմամրոխին զըժընդակ վերջն անաւոր :
 Միաբերան մենք գոչեցինք . «Իրամ չունինք , դրամ չունինք .
 Մէլիմ ցասկոտ ոտքը տոփեց հարիւր ոսկին պահանջեց
 Վազեցինք , խմբուեցանք անոր ըսինք միաբերան .
 Չենք ստեր , չունինք դրամ , քուրջի կտոր մը ծածկուելու ,
 Զինուորներ մեռնելու մենք պատրաստ ենք քաշեցէք . . . »

Հոգի մ'ունինք այս մեր հիւժած կաշիին մէջ ուրիշ ոչինչ :
 Թէ Ալլահին կը հաւատաք, հաւատացեք նաև մեզի,
 Ով Աստուծոյ չի հաւատար, մարդուն կրնա՞յ հաւատալ...
 Ոստիկանները ահագնազոռ մեր երեսին ոտնացին :
 «Վատ հայեր, թուրք հրացանին մէկ գնդակին իսկ չէք
 արժանի-
 թալաթին հրամանն է ոչխարի պէս հայը մորթել» :
 Մենք յուսահատ է՛ ամօթապարտ ետ քաշուեցանք հողն ու գիակ
 Ուտելով ուժ ունէի՞նք վարազաբար կոուելու :

* * *

Գիշերն վրայ կը հասնի, պահակ զինուոր է՛ ոստիկաններ
 Վրահներուն տակ կը ճաշեն, մենք չենք գիտեր թէ մեր մասին
 Ի՞նչ կ'որոշուի : Քիւրտ լակոտներ սատկած շուներ և կատուներ
 կը ծախեն, ծածուկ դրամ կը ճարենք բարձր գնով
 Նոյն սատակները գնելով քաղցերնիս կ'յագեցնենք :
 Մեզմէ շատեր աղբանոցէն դուրս հանելով գիակները
 Զիբու, մենք անյագաբար անոնց վրայ կ'իյնայինք,
 Այս էր այդ ատենները մեր կերակուրը, սնունդը լոկ :
 Քուն չկար, մեզմէ շատեր գերեզմանէն դուրս ելած
 Ոգիներուն պէս հոս հոն կը շրջէին լըռակաց :

* * *

Կարաւանէն քիչ մը անդին, մոլեռանդ ոստիկաններ
 կեցան իրենց նամազին, կէս ժամ չսուցած հեռուներէն
 Լսուեցան հրացաններուն որոտն է՛ ոտնոցը շուներուն :
 Անոնք դիակի հոտն առած մեր կարաւանին վրայ իջան :
 Արդէն մեր հէզ մանուկներն ահարեկ կը ճուային
 Մեր ամէնէն գեղեցիկներ հարսեր, կոյսեր, մերկ կիները
 Սկսան մեր կարաւանին խիտ շարքին մէջ ծածկուելու :
 Մայրեր գրկած ամէն մէկը իր որդին կը դողբողար :
 Աղէտը միշտ կը մեծնար անպատում էր սարսափը :

Կ'աղաղակենք . «մահն եկաւ, մահն եկաւ, փախուստ չկայ» :
 Մահը կուգար իր դառնաթոյն բաժակը մեզ խըմցնելու :
 Սրտաթափ և վեհերոտ մենք այլևս աղէտքին դէմ
 Մաքառելու ուժ չունէինք — մահը մեզի պիտի քանդէր :
 Մեզմէ շատեր նըմանավիշտ հալածանքով քայքայուած
 Կիսամեռ, խառնամբոխէն ոտնակոխ կ'ըլլային :

* * *

Դահիճները բազմացան : Երանի կարդացինք մեզմէ առաջ
 Հանգիստ խաղաղ հողը մտնող մեր ամէն մեռելներուն :
 Խտացուցինք մեր շարքերը իրարու վրայ դիզուեցանք :
 Բազմազոչ աղաղակնիս դանգիւնազոռ հնչեց անեղ :
 Եւ կարգ մը մեր անջատ խումբերն արագավազ խուռընթաց
 Մեզի փարած, մտէ պարիսպ մը կը բարձրանայ Բահուան դէմ :
 Ասդին անդին ջահեր վառվառ մութին մէջ լոյս կը փալթըլեն
 Դահիճներու վո՛մակները երթալով կը բազմանան :
 Մեծ սպանդն սկիզբ կ'առնէ բոնաքարով և սուրերով :
 Շատեր մեզմէ արիւնլուայ թաւալգլոր կը տապալին :
 Զինուորները գաղանացած ձեռքերնէս խըլելով
 Մեր մանուկներն օդին մէջ ճօճ ճօճելով, անոնց փափուկ
 Գլուխը տոփ թակելով ժայռերուն կը սպաննեն :
 Բիրերու կոշտ հարուածներով կը ջախջախեն մեր ոտքերը :
 Թուրքին սուրն անգթօրէն կը հնձէ մեր հարսերուն
 Նուռ նուռ այտերն, և հրաշագեղ գլուխներ վզէն բաժնուած
 Արիւնի մէջ . աղբերու մէջ ոտքեղու տակ կոխան կ'ըլլան :
 Մեզմէ շատեր գետին ինկած կը տապալին կիսամեռ :
 Գեղեցկաչէն կիներուն մարմինն սմբողջ մորթապատառ
 Զախջախ ոսկրով, բերանին բաց իրար վրայ կը դիզուին :
 Քիչ մը հեռուն, մեր հարսերը մէկ գծի վրայ կը շարեն :
 Կը խոցեն պորտն անոնց, սաղմնանկար մանուկներ
 Աղիքներով միասին մօր արգանդէն դուրս կ'իյնան :
 Եսանդնաթափ ետթաղաններ պարծանք կ'ըլլան թուրքերուն :

Մ՛վ իսլամին հմտավարժ գազանութեան հետն է արցած . . .
 Փափկասուն մեր օրիորդները նման քաջ ըմբիշներու
 կը դիմադրեն կատաղօրէն կռուելով, անձնատուր
 Չեն ըլլար, և կը կրեն զարհուրելի բիւր լկանքներ:
 կը տաղեն արգանդն անոնց, այտերն ալ խածնելով
 կը բըզըքտեն: Ուշակորոյս կ'ընդզլին կը բողոքին:
 Ոստիկանները իսկոյն զանոնք վարսուած գերաններուն
 Պիրկ կը կապեն, կրակ կուտան անոնց գանգուր վարսերուն,
 կը թըխանայ մեր կոյսերուն ճերմակ մարմար մարմինը,
 Բոցերուն մէջ կը սպառի անոնց մարմինը հրաշագեղ:
 Մեր մէջէն այս որ տեսան միւս թաքչաղ կանանին
 Մէկ մէկու ձայն տուին, մագըլցելով սար բարձրացան:
 Ասոնց խիզախ պարագլուխն էր Աշճեան տիկին, որ իր երկու
 Արաքսի եւ Չարուհի աղջիկներուն ձեռքէն բռնած
 Մաղապուր տանջանքներէն թուրքին աչքէն հեռացան:

* *

Մեզմէ ով որ ողջ մնաց ճակատ ճակտի կըռուեցաւ
 Քինախնդիր և մարգածախ գաղիր թուրքը մեր կիսամեռ
 Ամրոխին հետ շարունակեց ճակատամարտն արիւնըռուշտ:
 Մեզմէ ով որ փախուստ կուտար տեղատարափ բռնաքարեր
 Չայն իսկոյն կը զգետնէին, ան կը թաղուէր քարերու տակ:
 Մեզմէ ոմանք դահիճներուն եաթաղանը խածնելով
 Առիւծի պէս կը կուռէին: Շատերուն նուախն վրայ
 Սուրեր վարսած դիակներու կոյտին տակ կը թաղուէին:
 Այսգունակ ամբողջ գիշեր մեր կոտորածն երկարեցաւ:
 Մեռնողներուն ուղիսապարար բոսոր արիւնն յորգախաղաց
 Դարափէն վար կը հոսի. մեզմէ ոմանք գուճ եկած
 Կուշտ կուշտ կ'ըմպեն նոյն արիւնէն, այգպէս քաղցին
 Մահաստրուու վտանգին դէմ երկարօրէն կ'ընդզլիմանան:

* *

Կ'անցնին օրեր դարձեալ կոտորածը կը սկըսի:

Քիրեր, թակեր, եաթաղաններ եւ սուրեր արիւն շողախ
 Մեզ անդադար կը հնձեն. դահիճ շուներ անեղագոռ
 կը խանչեն, մենք կ'աղերսենք, պաղատախառն կ'աղօթենք:
 Պղջանդամ ո՛վ կը մնար, փարատած էր ամէն յոյս:
 Թուրքին զէնքը չարաչար եւ մոլեգնտ կը խոչոչէ:
 Ոստիկաններն անդրէն դարձեալ կը նորոգեն հրամաննին.
 Չարդի հրամանն ելած էր, նորանոր եւ անպատում
 Մրտաճլիկ տեսարաններ կը բացուին անվերջօրէն:

* *

Հոն սարին վրայ թաքչոյ կիները Աստուծոյ աղօթեցին:
 Բայց ափսո՛ս, գոց երկինքէն ներս ձայնն անոնց չի հասաւ:
 Աշճեան տիկին բարբառեցաւ կուսածաղիկ հարսերուն,
 «Հերիք երկար աղօթեցինք . . . Դիւանըման դահիճներն
 Անմահին իսկ մահ կ'սպառնան: Երթանք քոյրեր հոն
 վարը, հո՛ն
 Խոր գետին մէջ կրկող հզօր մեր Աստուածը գտնալու»:
 Ըսաւ այսպէս, եւ հարազատ իր աղջկանց հետ գետնետուեցաւ
 Շատերն անոր օրինակին հետեւեցան ճարանատ . . .

* *

Եւ չեմ գիտեր ինչ հրաշքով մահէն ազատ մնացի:
 Արդ ինչ որ լսեցիր մէկ մասն է այս տեսածներուս:
 Քրի առ, պատմէ, մի զարգարեր: մեռնողը զարդ չի սիրեր:
ԱՏՐՈՒՇԱՆ
 (Հայր Սիմօն Երեմեան)

Ի Ր Ի Կ Ո Ւ Ն

.....

Իրիկունն է մըշուշին մէջէն տրտում յայտնըւող
 Դէմքի մը պէս գեղեցիկ շրջանակուած ոսկիէ
 Իր մազերէն, ամէն ձայն համբոյրի պէս կը լըռէ .
 Դեռ ջուրին մէջ աղբիւրին վիտակներ կան լուսաշող .
 Ու ժայռերուն մէջ կարծես վիրաւոր սիրտ մը գաղտնի
 Կը բաբախէ կարօտով, ինչ հծծիւններ կը դողան
 Հովին խորունկ շունչին մէջ . ու վերջալոյսն անսահման
 Դաշունահար լըռութեամբ տերևներէն կ'արիւնի . . .
 Երբ ամէն լոյս ալ մարած է, խտտերուն մէջ նամէտ
 Կը պսպրդան բաց խրտիկ անթիւ կայծեր ոսկեվառ,
 Թիթեռնիկներ են արգեօք որ իրենց ս'րբ սրաին հետ
 Դեռ կ'երկարեն վերջալոյսն արահետին մէջ խաւար:

ԱՐՍԷՆ ԵՐԿԱԹ

Կիներու մեծագոյն պերճանքը մաքրութիւնը պէտք է
 լլայ: ՊՐՆԷԻ

Մաքրութիւնը ծերութեան պճրանքն է:

ՏԻԿԻՆ ՆԷՔԸՐ

Երջանկութիւնը միշտ առանձին կուգայ, բայց դըժ-
 բախտութիւնը երբեք առանց ընկերի չի գար:

ՔԱՕ-ՐՕՆԿ-ՔԻԱ

Կ Ա Ն Տ Ի

Գրեց՝ ՅՈՒՀ. Ծ. ՎՐԳ. ԿԱՄՍԱՐԱԿԱՆ

Տասը տարիէ ի վեր հնգիկ մը, նախ համայն
 Հնդկաստանի և ապա աշխարհի ուշադրութիւնը իր
 վրայ կեդրոնացուց, այս մարդը Կանտին է: Միլիոնա-
 ւոր հնգիկներու ազատագրութեան խորհրդանիշն է, ո-
 բրու համար իրեն Մահաթմա անունը տուին (մեծ հո-
 գի): Նկարներուն մէջ չի ներկայանար իբր ամբողջա-
 վար մը, այլ ընկճուած մարդ մը, կուզ, խոր և վառ-
 վըռուն նայուածքներով: Առաջին երևոյթին կարծես
 թէ փոքր թուով աշակերտներ միայն կան իր շուրջ,
 որոնք ժամանակ կ'անցնեն հին դիրքեր թղթատելով
 և կը մնանին անցեալով և ապագայով՝ հանդարտօրէն
 արհամարհելով ներկան:

Մահաթմա Գարանխանո Կանտի 1860 հոկտ. 2ին
 ծնած է հիւսիս արեւմտեան Հնդկաստանի մէջ (Քօր-
 պանտօր) ժային ցեղին պատկանող ընտանիքէ մը:
 Իր հայրը և հօրեղբայրը փոքր իշխանի մը իրաւասու-
 թեան տակ գտնուելով նախարար տիտղոսը ընդունած
 էին: Իրականին մէջ խեղճ անուն մը, բայց մեծա-
 հըռչակ:

Կանտի շատ փոքր տարիքէն ընտանիքէն հեռա-
 ցաւ, նախ վարժարան երթալու համար, աւելի վերջ
 19 տարեկանին (1888) Անգլիա երթալու համար: Այս
 ճամբորդութեան իր ծնողքը ընդգիմացաւ, որոնց հա-
 մար Հնդկաստանէ դուրս ճամբորդութիւնը մեղքի նը-
 շանակութիւն ունէր: Իր պարագաները հանդարտեց-
 նելու համար երբեակ ուխտ մը ըրաւ, միս ուտելէ,
 ըմպիլի գործածելէ և սեռային յարաբերութիւն ունե-
 նալէ հրաժարիլ:

Երեք տարի վերջ 1891 Անգլիայէն կրկին կը վերադառնար Հնդկաստան փաստաբանի վկայականը գրպանը և յոյսերով հարուստ և վառ երևակայութեամբ մը, բայց մանաւանդ իր ուխտերը պահելու համար պայքարէն զօրացած և տոկոսն կամքով մը:

Պամպայի փաստաբանական կաճառը իրեն պէտք չունէր և ստիպուած պիտի ըլլար ուրիշ փաստաբաններու նման միօրինակ և տափակ կեանք մը անցընել. նախընտրեց բախտը փորձել և ձգելով իր կինը (7 տարեկանին նշանուած և 12ին ամուսնացած էր) Ափրիկէ մեկնեցաւ. Բրէթօրիա, ուր իր հայրենակիցներէն մէկուն իրաւունքները պաշտպանելու փոխանորդութիւնը ստանձնած էր: Հոն ուրիշ գործ մը ևս գտաւ, աւելի դժուարին. եւրոպացիներու և հնդիկներու յարաբերութիւնը, որ մեծ սպարէզ կ'ընծայէր իրեն և իր կեանքին որոշ ուղղութիւնը տուաւ վերջնականապէս:

Այն թուականներուն 150,000 հնդիկներ կ'ապրէին հարաւ Ափրիկէի մէջ, և եւրոպացիները գրծուարաւ այս մրցակիցները կը հանդուրժէին, մանաւանդ թէ ատելութեան նշաւակ կ'ընէին: 1891ին այս ատելութիւնը միշտ ու աւելի բիւրեղացաւ և կը նախապատրաստուէր օրինաբիւ մը որով հնդիկներուն ընակութեան արտօնութիւն պիտի զլացուէր:

Կանտի, հակառակ իր եւրոպական համալսարանէ մը առած տիտղոսին, հակառակ կրած եւրոպական տարազին, ինքն ալ այս ատելութեան նշաւակ դարձած էր եւրոպացիներու կողմէ: Իրեն համար դժուար չէր ինքզինքը պաշտպանել, բայց նախընտրեց ուսումնասիրել այս ատելութեան պատճառները եւ տեսաւ թէ հնդիկներու տգէտ ապրելակերպը և գործելակերպը, կրնար պատրուակ ծառայել եւրոպացիներուն, ուստի ծրագրեց կրկին աշխատանք մը թափել, ներքին և արտաքին:

Ներքնապէս, ինք կ'աշխատի միացնել խեղճ հըն-

դիկները, որոնք թէպէտև համախմբուած վայր մը իրար կ'անգիտանային, և ստէպ ալ իրար կ'ատէին՝ դասակարգերու պատճառաւ: Անոնց առողջապահական գասախօսութիւններ կուտայ, կրակոտ բանախօսութիւններ կ'ընէ և այսպէս տակաւ առ տակաւ խումբեր կը պատրաստէ որոնց լեզուաւ թերթ մը հաստատելով իր սեղմ գործը կ'ընդարձակէ:

Արտաքուստ իր պայքարը երեք մաս ունի, չի մասնակցիլ չի բռնաբարել, չի դիմադրել: Եւ նոս հնդիկ կրօնքը, և օրէնքի մարդը կը յայտնուին: Պայքարը 1894-1906 կը շարունակուի, սակայն Պօէրներու պատերազմի պահուն, 1904ի ժանտախտին և 1906ի խափշիկներու ապստամբութեան ատեն ինք ալ անգլիական ուժերուն կը բերէ իր մասնակցութեան բաժինը վիրաւորներու օգնութեան կազմակերպութեան մը գլուխը անցնելով: Այս ըրաւ լուրեայն պատասխանելու համար այն առարկութեան թէ հնդիկը չի շահագրգռուուիր գաղութին յառաջդիմութեամբ, այն յոյսով թէ պիտի կարենար ատով հնդիկ տարրը յաչս եւրոպացիներուն սիրելի ընել:

Սակայն 1906ին յուսախար եղաւ. նոր օրէնք մը հնդիկները բոլորովին քաղաքականօրէն անհաւասար կ'ընէր, և հազիւ գերիներու աստիճանէն կը բարձրանային: Պայքարը սուր հանգամանք մը կ'ստանայ, գօնկրէներ, հաւաքոյթներ, բանախօսութիւններ, թերթեր, կոչեր ամէն կողմ, և թէպէտև եւրոպայի մէջ յուզում յառաջ չեն բերեր, սակայն ոչ միայն Ափրիկէի հնդիկները, այլ համայն Հնդկաստանը կը խլրտի իր արժանապատուութեան մէջ վիրաւորուած ըլլալուն համար: Ափրիկէի մէջ ծայրայեղները շատ վատ կը գտնեն Կանտիի ծրագիրը և կուրի կը սկըսին. մեռեալներ և վիրաւորներ հրապարակներու վերայ, բանտերը անբաւական կ'ըլլան բանտարկեալներու համար, Կանտի ալ երեք անգամ բանտը կ'առաջնորդուի: Վերջապէս կը յաղթէ և 1914ին հնդիկ-

ները բնակութեան և աշխատանքի արտօնութիւն կը ստանան:

Վերադարձ.— Այս տարիներու ընթացքին Կանտի նուիրազործուած էր իբր զեկավար, և Հնդկաստան կը վերադառնար իր մտաւոր պաշարին մէջ քրիստոնէութեան հետք մը եւս ունենալով: Ափրիկէի բողոքական միսիօնարներու հետ տեսակցութիւններով, Ս. Գրքի ընթերցումով եւ Թօլսթոյի երկերու ընթերցումով ծանօթացած էր քրիստոնեայ աշխարհին, եւ մանաւանդ հիացող մ'էր Թօլսթոյի, որուն հետ թղթակցութիւն եւս մշակած է: Բողոքականութիւնը ծնաւ իր հողուոյն մէջ բացառիկ բանապաշտութիւն մը, որով կը յայտարարէ թէ պատրաստ է նոյնիսկ հնգիկ Սուրբ Գիրքերը ուրանալ, եթէ անոնք չի յաջողին համոզել իր բանակասութիւնը:

Այսպէս իր ուխտած հաւատքը կ'առաջնորդէ զինքը դէպի հաւատքներու անտարբերութիւնը. «Ոսկին մի է, բայց գոհարները շատ են, ամէն գետերը ծով կը թափին և ամէն կրօնքները դէպի Աստուած կ'առաջնորդեն»: Ուստի Կանտի հաւատարապէս կ'ընդունի Սուրբ Գիրքը, Գորանը, Զէնտան, կարեւորութիւն չի տար անոնց մէջ իրարու դէմ եղած հակասութիւններուն: Հնդիկ անտառներու մէջ ամէն կարգի և տեսակի ծառեր կ'ածին և կը մեծնան, և խառն երևոյթ մը կ'ընծայեն տեսողին, նոյնն է Կանտիի հողին, սակայն ծառ մը միայն կ'ուռճանայ և շուք կուտայ ամէնուն, հայրենասիրութիւնը:

Քաղաքականութեան մեջ.— Հնդկաստան վերադառնալով անմիջապէս առաջին տեղը չի գրաւեց: 1888էն ի վեր Հնդկաստան շատ ճամբայ կտրած էր, Համահնդկական ընդհանուր ժողովը կանոնաւորապէս իր նիստերը գումարած էր: 1891ին Տապհատարի ստալին անգամ վեհապետութեան գաղափարը ասպարէզ նետեց: Ընկերաբանական շրջանին մէջ Կողալ հաստատեց Հնդկաստանի ծառաներու ընկերու-

թիւնը, աղքատներու, տկարներու, հողագործներու, որբեւայրիներու օգնելու համար, եւ այս կազմակերպութիւնը տարիներու ընթացքին կեդրոնը եղաւ հնդկական ամէն նժման հաստատութիւններուն:

Ռուս-ճարտնական պատերազմը ամէն ասիացիներու սրտին մէջ յոր յոյսեր արթնցուց: Լօրտ Բըրզըն, Հնդկաստանի փոխարքան, իր գոռոզ քաղաքականութեամբ տեղի տուաւ կարգ մը հականդիական և հակաերոպական ցոյցերու: Երբ Կանտի եկաւ Հնդկաստան, արդէն խլրտուները սկսած էին, և ինք նշանաւոր տեղերէն մին գրաւեց զեկավարութեան մէջ: Իր կեանքը քննի մը փուլերու կարելի է բաժնել:

1914—18 ընկերական գործունէութիւն և համագործակցութիւն կառավարութեան հետ: 1914ին Լոնտոն կ'երթայ կարմիր խաչի մէջ ծառայելու համար: 1917 Լօրտ Մօնթակուի խոստումներուն մէջ Հնդկաստանի ազատագրութեան ցկղբունքը նշմարել կարծելով, զինուոր կ'արձանագրուի:

1919: Պատերազմը վերջացած է, բայց տղատագրութեան խոստումը Անգլիայէն մինչև Հնդկաստան ճամբորդելու ժամանակ ընկզմած է: Մանկեականները Սալիֆայի խնդիրով դժգոհ են. Կանտի ամէն դժգոհները կը միացնէ և 1920 մայիսին 212 միլիոն հնդիկներուն և 70 միլիոն մանկեականներուն կուտայ ոչ-համագործակցութեան ծրագիրը:

1920ին Կանտի հնդկական շարժումի կուսակցապետն է. քաղաքական անհնազանդութեան հրամանները կ'արձակէ: Կանտի չի փնտոեր միայն ծալլապատիկ նստած գործադուլը, այլ պետական կազմի քայքայումը: Անգլիական կազմին դէմ հաւաքոյթներ են: Կը սարքուին եւ գործադիր յանձնախումբ մը տեղական յանձնախումբերու հրամաններ կ'արձակէ: Մանաւանդ 1921ի վերջը Կանտի իբր միահեծան տէր իր փառքին զազաթնակէտն է: Անէծք կը կարգայ ամէն

և րոպական առարկաներու, անգլիական ասուիները հրապարակաւ կ'այրեն և ինք կը վերադառնայ տեղական ոստայնին և մագոգին: Եւ ինչպէս երբեմն Պօէրները պատերազմի ժամանակ, կ'աշխատի ներքին ճակատը ամրապնդել, կ'ուզէ հնդիկ ժողովուրդը ցեղերու բաժնող նախապաշարունները տապալել և «բարի»ները հաւասարեցնել միւս դասակարգերուն հետ:

Եւ հակառակ իր գործելակերպին, ժողովրդային զանգուածը կը շարժի, հրապարակներու վրայ մեռեալներ կան, կառավարական ուժերը կը գործեն: Կանտի կ'աշխատի համոզել, կը խօսի, կը հրամայէ, բայց անօգուտ: Ժողովուրդը ցնցելու համար կը դիմէ իր հին ղէնքերէն մէկուն, մեկուսացած աշխարհէն, կ'աղօթէ, և ծովեր կը պահէ: Իր բանակին մէջ ալ անհամաձայնութիւնը կը մտնէ Թալոր բանաստեղծը կը դատուի և կը ճանչնայ Կանտիի մէջ հոգեւոր պետ մը բայց ոչ քաղաքական: Մինչդեռ քաղաքական պետ մը ամէն տրամադրելի ուժերը դործածելու էր, Կանտի կ'ըսէ միայն. «մանեցէք եւ հիւսեցէք»: Ասկէ արդի Հնդկաստանի երկու ուժերու անջատումը:

Անգլիական կառավարութիւնը կ'որոշէ ասոր վերայ մեծ հարուած մը տալ: Կանտի ձերբակալուած և 6 տարի բանտարկութեան դատապարտուած է: Իր յաջորդները ժամանակուան մը համար իր հին գործելակերպին հաւատարիմ կը մնան, բայց յետոյ փոխանակ կառավարական վարչութիւնը արտաքուստ քայքայելու կը մտածեն մտնել վարչութեան մէջ իսկ և ներքնապէս աշխատել, այնպէս որ երբ Կանտի բանտէն ազատ կ'արձակուի, իրեն կը մնայ մեկուսանալ Աշրամ ուր կը կերտէ իր աշակերտները: Կանտի իր հետեւորդներէն կը պահանջէ ճշմարտախօսութիւն, ոչ բռնաբարութեան, կուսակրօնութեան, աչքատուութեան և անվախութեան ուխտները: Հնդիկներուն Աւետարանին քարոզներէն քանի մը հատը կը մեկնաբանէ և իր յուշերը կը գրէ, այնքան անկեղծօրէն որ

ոչ մէկուն կը ներէ:

Կամաց կամաց, բնկերական բարեկարգութիւններու գաղափարները նորէն կը սկսի տարածել: Ժողովուրդը իր վերապահ համակրանքը կ'ընծայէ կըրկին, բայց հարաւ Հնդկաստանի մէջ, կարելի չէ լլար բնդունելութիւն գտնել. Պրահմաներուն աններէի կը թուի «Բարիա»ներու հետ յարաբերութիւն ունենալը և մանուկներու ամուսնութիւնը: Կը յանգիմանեն նաև իրեն այն հակասութիւնը, որ կեանքին մէջ կը տեսնուի, ինքնաշարժով և երկրորդ կարգի վակօնով ճամբորդելու համար, և բանտարկութեան ժամանակ ընդունած խնամքներուն:

Թէպէտև երբեմնի անվերապահ հեղինակութիւնը և վտանգութիւնը չունի համայն Հնդկաստանի, սակայն անցեալ դեկտեմբերի Ադիային Գոնկրէին մեծամասնութիւն շահեցաւ, և իր հրամանի խօսքն արձակեց. ոչ համադործակցութիւնը, քաղաքական անհազանդութիւնը չեն բաւեր, անհրաժեշտ է կատարեալ անկախութիւն: Սակայն այն վերջինը ձեռք բերելու համար կարելի է միշտ հանդարտութիւնը պահել: Թերթերը լի են հնդիկներու և անգլիական զօրիչ ուժերու բացխուճումներով, և անա մեռեալներ, անա վիրաւորներ, անա կրկին բանտարկութիւններ:

Կանտի ուժերը շարժման դրաւ և անկարող է զանոնք կառավարել, և այն շարժումը որ դէպի յտաճողիմութեան կ'ուղէր աստճնորդել, ո՞վ բտաւ թէ վաղը չպիտի ինչոյ համայնավարութեան գիրկը, նոյնը չէր թօլսթոյի համար:

Երբոր հին նախապաշարում մը կը ջնջուի, տեղը պէտք է դրուի նոր առաքինութիւն մը:

ՏԻԿ. ՏԸ ՍԹԱԶ

Մարդը ստիպուած ընկերային է: Բայց տիրապետելու սղին սիրելի է իրեն և առիթը երբ ներկայանայ, անմիջապէս կը փորձէ:

Ա.ԲԱՆԹԷ ՏԸ ՊՐԱՀՄ

ԾԱՂՐՈՒԱԾ ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏՔ

ԾԱՆ.— Երեք ոստիկաններու դերերը կարելի է ի հարկին մէկ անձի կողմանէ ներկայացուիլ անուշտ մօտէն ու մագերը փոխելով.

ՏԵՍԱՐԱՆ

Պարզ սենեակ մը, մէկ դուռով: Սեղան մը, մի քանի արտ, սեղանին վրայ բղրեւ, կաղամար, զրիչ, զանգակ մը:

Ա Ն Ջ Ի Ն Ք

ԱՐՍԷՆ	Ոստիկանապետ
ԷՐՊՕ	Կառապան
ՋԵՒՈՆ	Ուսանող
ՊՕՂՈՍ	Ոստիկան
ՊՄԱՐԿՈՍ ԵՎ ԹՈՐՈՍ	Ոստիկաններ

ԾԱՂՐՈՒԱԾ ՈՍՏԻԿԱՆԱՊԵՏՔ

ԶԱՒԵՇՏԱԿԱՆ ՏԵՍԱՐԱՆ

Արսէն.— Անտանելի, անհանդուրժելի է այս: Հաւատացե՛ք, ամէն օր, ամէն ժամ, ամէն վայրկեան նորանոր նեղարտութիւն և սաստիկ բարկութիւն, պէսպէս չարչարանք, բազմատեսակ մտատանջութիւն, մահաօրիթ յուղում, անհատնում ձանձրոյթ անպաշտ է ինձմէ: Ամէն բան պէտք է որ իմ ձեռքէս անցնի. ամէն սնոցած դարձածին պատասխանատուն ևս կը նկատուիմ: Աստուծոյ ամէն օրը այսպէս է: Ո՛հ, ի՛նչ տեսակ մարդիկ կան աշխարհիս վրայ: Այսպիսի բան մը անկարելի պիտի երևար ըստ ինքեան: Մե՛նք, ուստիկանութիւնը ընդհանրապէս, իսկ ես ուստիկանապետս մասնաւորապէս, այս նիւթին մէջ ըստ բաւականի ետեւած ենք: Այսօր դարձեալ շատ մը հարցաքննութիւններ ունիմ, բայց ի մէջ այլոց այնպիսի հարցաքննութիւն մ'ունիմ, որ չափազանց ապշեցուցիչ է: (Ամբաստանագիր մը կ'առնու և սեղանին վրայ դրուած զանգակը կը հնչեցնէ):

Պօղոս.— (Ներս կը մտնէ և դրան առջև բարեխ կը կենայ): Հրամայեցե՛ք, տէր ոստիկանապետ:

Արսէն.— Կառապան Կրպօ Ութանմազեան հո՞ս է:
Պօղոս.— Հրամաներ է՛ք, տէր ոստիկանապետ:

Արսէն.— Ներս բեր դիմքը. և առ այժմ յեղի պէտք չունիմ, որովհետև հարցաքննութիւնը ապաստով ժամէ մը աւելի պիտի տեսէ:

Պօղոս.— Ինչպէս կը հրամայե՛ք, տէր ոստիկանապետ (կ'որթայ):

Արսէն.— Կառապան Կրպօ յամ սա, վատանու

մարդ մըն է. ամէնուն հետ խնդիր ունեցած է: Ո՛հ, իբրօք իմ վիճակս նախանձելի բան մը չէ: (Պօղոս Կրպօն ներս կը բերէ և ինքը կը մեկնի):

Կրպօ.— (Գուռ շուռ խնկալով) Բարեւ, տէր ստափկանապետ. ո՛ր, հոս շատ հաճոյական է, աղուոր տաքցիր է: (Ձեռքերը իրարու կը շփէ) Գուռսն ալ պէտք էրք քիչ մը տաքցնել, հոն երկար ատեն ըսպատուած ժամանակ մարդուս սոկորները մինչև ողն ու ծուծը կը սառին: Այո՛, արդէն ես ժառանգական յօշացաւ ունիմ, ստիկա ես լուսահոգի զօքանջէս առած եմ, դուք ալ զինքը ճանչցած էք չէ՞, այն ջատակը որտեսակ տեսակ տղոց խաղալիքներ կը ծախէր. այսինքն մէկ մատը ամառը, և մէկ մասն ալ ծննդեան ատթիւ:

Արկէն.— (Խտուրթեամբ) Ո՛վ մարդ, ի տէր Աստուծոյ, դեռ չի լնցուցի՞ր: Հիմա խնձի ուրիշ բան պատմէ նայիմ:

Կրպօ.— Բայց տէր ստափկանապետ, զօքանջս շատ բարի կնիկ մըն էր: Թէեւ իր էրիկը շատունց կորսնցցոցած էր, սակայն իր բոլոր զուակներուն լուռ ուսմանք ատուած էր: Անոր անդրանիկը ձիւն մաքրող էր, այսինքն միայն ձմեռը, իսկ կրտսեր աղջիկը, զոր կարծեմ դուք ալ կը ճանչնաք. այն որ իր էրիկէն բաժնուած է:

Արւեկ.— Տէր սոգորմեա՛, Մարդ Աստուծոյ, ընդուք քաչէ, մինչև որ ես քեզի հարցում ընեմ: Մինք հոս չենք գտնուիր շինծու պատմութիւններ, առատելներ լսելու համար:

Կրպօ.— Խնդրեմ, մի նեղանաք, կարծեցի թէ դուք կը հետաքրքրուէիք իմ ընտանեկան զօրծերովս. մենք ալ ըստ ինքեան ի բարու ազգական ենք, թէև քիչ մը հետաւոր կերպով. դուք իմ զօքանջիս հետ միասին գոլրոց գոցած էք, և

Արւեկ.— Ո՛վ Աստուած իմ, լուռ կեցիր, ինձի թնչ քու զօքանջդ. շատախօս:

Կրպօ.— (Մշտացած) Շատախօս: Այո խօսքը ես Ձեզի չէի տար, տէր ստափկանապետ, սակայն ալ բառ մըն այ չեմ ընիր, կը լսեմ, այո, կը լսեմ և եթէ դուք դիտ շատախօս, զրախօս և այլն ալ անուանէք, դարձեալ պիտի լսեմ, որովհետև լուսազոյն է լուռ կենալ, լսել, քան թէ:

Արւեկ.— Երկա՛յն վազաւ: Եթէ լեզուդ չբաշեօ, զքեզ բանա դնել կօտեմ, հասկցա՞ր:

Կրպօ.— Խնդրեմ, տէր ստափկանապետ, զիս բանա մի նեղէք, ալ բառ մըն ալ չեմ խօսիր:

Արւեկ.— Ես ալ քեզի այս խորհուրդը կուտայիւ Սա օթոսին մրայ նստէ նայիմ: Հիմա հարցաքննութեան պիտի սկսինք: (Կրպօ գլխարկովը օթոսին փոշին կ'աննէ և վրան կը նստի): Անունդ ի՞նչ է: (Կրպօ նշանով ցոյց կուտայ որ չի կրնար խօսիլ): Արւեկն կատրկելով Մարդ Աստուծոյ, դիտ մի բարկացներ, թնչ կը նշանակէ այս, ցանկարժ լեզուդ բնուեցաւ: Սօսէ նայիմ, ըսէ նայիմ անունդ ի՞նչ է:

Կրպօ.— Եթէ դիտ բանա դնել չէք տար, դարձեալ կը խօսիմ, սակայն դուք ինձի խօսիլը խտիւարդիկցիր, տէր ստափկանապետ:

Արւեկ.— Ես քեզի միայն սա ըսի որ աւելորդ խօսքեր չըսես, միայն հարցմանս պատասխան տաս: Արդ՝ հիմա ըսէ նայիմ անունդ:

Կրպօ.— Գուք դիտ հոս անունագն տասն անգամ տեսած էք, հետեւաբար անունս պիտի գիտնաք:

Արւեկ.— Յաւանաապական բան է այս մարդուն հետ խօսիլը, (կը կարգայ) Կառապան Կրպօ Ութանա մազեան, ձի՞շտ է:

Կրպօ.— Կը տեսնէ՞ք, տէր ստափկանապետ, առնես ինչ ազէկ դիտէք, նոյն իսկ ինձմէ ալ աւելի:

Արւեկ.— Աւելորդ խօսքերը մէկզի թող. դուս կառապան ես, այնպէս չէ՞:

Կրպօ.— Այո՛, երկու ձիով, բոլոր օրը:

Արւեկ.— Ո՛ւր կը բնակիս:

Կրպօ.— Նոր Գօքինիա, թէնէքէլի փողոց, թիւ-
չունի: Աքիսողոմ աղային տան քովը, որուն կնիկը
քիչ մը խննթուկ է:

Արսէն.— Սարսափելի բան է այս: — Կարգուած
ես:

Կրպօ.— Կարծեմ թէ այնպէս է, տէր ոստիկա-
նապետ, մինչեւ անգամ շատ տիրապետող կնաջ ժը
հետ. պէտք եմ ճիշդը ըսեմ որ կինս բարի է, բայց
միայն թէ երկուշաբթի օրերը, — անոր այ պատճառը
կիրակի է— քիչ մը բարկացող կ'ըլլայ, ջիղերն ոտք
կ'եւլին և գործը կը մեծնայ, եթէ շուտով կծիկը չը
քնիմ:

Արսէն.— Ատիկա իմ գիտնալու բանս չէ, դարձ-
եալ կը գգուշացնեմ քեզ որ միայն իմ հարցումներուս
պատասխան տաս, այն ալ կարճ և կարուկ, Գանի՞
զաւակ ունիս:

Կրպօ.— Երկուքուկէս:

Արսէն.— Աներես, զիս կը ծաղրե՞ս:

Կրպօ.— Միթէ ես կարճ և կարուկ պիտի չխօ-
սէի՞, տէր ոստիկանապետ. այսինքն ըսել կ'ուզեմ
երկու մանչ եւ մէկ աղջիկ:

Արսէն.— Ուրեմն երեք զաւակ, (դուռը կը դար-
նուի) Ո՛ւր, դարձեալ զիս պիտի խանդարեն: Մտէք:

Պօլոս.— (Կը մտնէ եւ բարեի կենալով) Կը ծա-
նուցանեմ խոնարհաբար, որ ձերբակալեալ մը կայ:

Արսէն.— Ներս բեր: (Պօլոս կը մեկնի) Ճիշդ ա-
մէնէն աւելի նեղ մնացած ժամանակս զիս կը խանդա-
րեն:

Լեւոն.— (Ուսանողի գլխարկով եւ ժպտաւէնով,
ուսին վրայ խոշոր գերան մը կրելով Պօլոսին ետեւէն
ներս կը մտնէ) Բարեւ, տիարք իմ:

Կրպօ.— Տարօրինակ, նորաձև պտոյտի զաւազան
մըն է այս:

Արսէն.— Լուս կեցիր (Կրպօյին): Այս կողմը ե-
կուր. (Լեւոնին) Անունդ ի՞նչ է:

Կրպօ.— Կրպօ Ութմանաղման:
Արսէն.— Տէր ողորմեա, բերանդ գոց, քեզի
քան մը չհարցուցի:

Կրպօ.— Սյնպէս կարծեցի թէ ինծի կը հարցնէիք,
որովհետեւ երես կը նայէիք:

Արսէն.— Մտքէս անգամ չանցաւ երեսդ նայե-
լու:

Կրպօ.— Այն ատեն ձեր մէկ աչքը չիլ է, տէր
ոստիկանապետ:

Արսէն.— Ի՞նչ, մէկ աչքս չիլ է: այսպիսի ա-
նրեսութիւն: Ինծի նայէ, եթէ բառ մըն ալ ըսես,
գլխդ բանտ գնել կուտամ: (Լեւոնին) անունդ
ի՞նչ է

Լեւոն.— Տիարք իմ, ինդրեմ, նախ օգնեցէք
ինծի գերանդ ուսէս վար առնելու. առանձին վար չեմ
կրնար առնել:

Արսէն.— Ատիկա մեր գործը չէ. մենք քու ծա-
ռանբոյժ չենք, դուն ինծի անունդ բռէ նայիմ:

Լեւոն.— (Ատդին անդին տատանելով) Լեւոն Սու-
րաթարզեան: (Ճիշտ կը տատանի)

Արսէն.— Ո՛ւր կը բնակիս:

Լեւոն.— Տէր ոստիկանապետ, գերանը կը սահի:
վար պիտի իյնայ:

Արսէն.— Մարդ Աստուծոյ, ես կ'ուզեմ իմանալ
թէ ո՛ւր կը բնակիս:

Լեւոն.— Հին Գօքինիա, Թիվօն փողոց թիւ 5,
այդի կնոջ — վաթ (գերանը մեծ աղմու ով գետին
կ'իյնայ)

Կրպօ.— (Ոտքերը բռնած կը կաղայ, երեսը ծա-
մածոնելով, սենեակին մէջ) Ո՛ւր, ճիշդ ամենամեծ կո-
ծիծիս վրայ զարկաւ, վրասոց հատուցում կը պա-
հանջեմ:

Լեւոն.— Եթէ կ'ուզես քեզի երկոտամենակ մը
կուտամ ձրխարար:

Արսէն.— Լսեցէ՛ք: (Կը գրէ) Հին Գօքինիա, Թի-

վոն փողոց, թիւ 5 այրի փաթ կնոջ քով:

Լեւոն. — (Օրծաղելով) Ո՛չ, ոչ, Սիմա տառաջին քով:

Արսէն. — Բայց քիչ մը տառջ փաթ տառաջը սա՞ծ էիր:

Լեւոն. — Իրօք այնպէ՞ս լսի, չտա դարձանայի է... Հա՛ դերանը ինկած ժամանակը փաթ պոռայած էի:

Արսէն. — Ի՛նչ է արտեօտը:

Լեւոն. — Փիլիսոփայութեան ուսանող:

Արսէն. — Այո՛, այո, ուսանող արբեցութեան, ուսանող կոնսերու ըսելու կ'ամէնա՞ս:

Արսէն. — (Կրպօյին) Ինձի նայէ, պիտի լսե՞ս դուն ապա թէ ոչ — (Պօղոս Կրպօյին սպանակաւն ձեւ մը կ'ընէ. Կրպօ վախնալով կը հեռանայ):

Արսէն. — (Պօղոսին) Ձերբակալիս զէ՛մ ի՛նչ ամբաստանութիւն կայ:

Պօղոս. — Մեծ անկարգութիւն եւ փողոցին մէջ համախռնութի պատճառ:

Լեւոն. — Պարոն ստիկանապետ, ոս անմեղ եմ գտնու կի պէս:

Արսէն. — (Լեւոնին) Թէ՛ դուն յանցաւոր ես թէ ոչ հիմակուհիմա չեմ գիտեր, աօիկա գատափարութեան մէջ երեան կուգայ. Ինքնութեան թուղթեր ունի՞ս:

Լեւոն. — Այո, ա՛հա՛ այցաքարը (Արսէնին կուտայ):

Արսէն. — (Կր կարդալ) Լեւոն Ստրախորզեան, ուսանող փիլիսոփայութեան, Թիսոն փողոց թիւ 5: Ճիշդ է. սակայն ըսէ ինձի նայիմ, զի դանը ի՛նչ բանի համար է:

Լեւոն. — Այո՛, զիտեք տէր ստիկանապետ, ես ալ տակաին լաւ չեմ գիտեր:

Արսէն. — Ուսկի՛ց ասիր դերանը:

Լեւոն. — Գնեցի եւ այն ալ մեղքնարով:

Արսէն. — Մեղքնարով: Ի՛նչ կ'ուզես ըսել, բացարձ տեսնեմ:

Լեւոն. — Շատ պարզ է: Մեր ուսանողաց գինեառներ — ուր 17 վեցամսեայ կը սորվիմ — այսինքն կ'ուզէի ըսել, յաճախորդն եմ, կործանեցաւ, ես ալ ուզեցի անկէ փոքրիկ յիշատակ մը ունենալ:

Արսէն. — Ժամացոյցիդ շնորհակցէն կընաս կախել:

պարոն:

Արսէն. — Դուն մի խօսիր, լեղուդ քաշէ. (Լեւոնին) Այո՛, բայց ինչո՞ւ դերանը բեռնակրի մը միջոցաւ տան տանիլ չես տար:

Լեւոն. — Փորձեցի աօիկա, բայց ոչ ոք պատասխանատուութիւն յանձն կ'անուր, դերանը ստանց պատուհանի քանի մը ապակի կտորելու տունս տանիլ:

Արսէն. — Չարձանալի բան է այս: Սակայն հիմա ամենեւին ժամանակ չունիմ այս խնդրով աւելի ըզբաղելու: Առ այժմ բաւական են ինձի քու ըսածներդ, կընաս տունդ երթալ, մնացածը քանի մը օրէն կ'իմանաս:

Լեւոն. — Շատ լաւ: Կը ներէ՞ք արդեօք, եթէ ձեզմէ խնդրեմ որ ինձի քիչ մը օգնէք: (Գեախնը փուռած դերանը ցուցնելով)

Արսէն. — Ի՛նչ, դերանը դարձեալ ուսիդ վրայ պիտի առնես:

Արսէն. — Հարկաւ, պարոնը դերանին վրայ նստելով տուն պիտի չերթայ:

Արսէն. — (Կրպօյին) Ողնէ՛ քիչ մը:

Արսէն. — Բան մը չեմ ընէր. քիչ մը առաջ կոծի՞մ ներսս զլխուն եկածը բուսական է ինձի: Գերանին ձեռք չեմ դպցնէր:

Արսէն. — Էա՛, ես ալ միտին կը վերցնեմ: Դուն ալ վեր վերցուր Պօղոս: (Երկուքն ալ դերանը վեր կը վերցնեն եւ Լեւոնին ուսին վրայ կը դնեն):

Լեւոն. — Աղէկ է, չատ չ'սորհակալ եմ պարոնները, մնաք բարով:

Արսէն. — (Պօղոսին) Դուրը բաց եւ սա մարդը դուրս հանէ, որպէսզի բան մը չպատահի: (Լեւոն Պօղոսին հետեւն կը մեկնի):

Արսէն. — Սա մարդը դարձեալ հոս պիտի բերուի, ստանց փորձանքի պիտի չկարենայ տուն երթալ:

Արսէն. — (Ժամացոյցին կը նայի) Վայ թշուառական 11ս է արդէն: Վայրկեան մըն ալ կորսնցնելու չի գար: Ո՛ւր մնացած էինք: (Ամբաստանագիր մը կ'առնէ ձեռքը) Ճիշդ է, զաւակներդ հարցուցած էի, ուրեմն երե՞ք զաւակ ունիս:

Արսէն. — Այո՛, երեք:

Արսէն. — Բեզի դէ՛մ ամբաստանութիւն կայ. այ-

սինքն ամսոյս 15ին, կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, կառքը
անանց հակողոթեան Ստոյ 0խթօ բազմամարդ փողո-
ցը, կառքի ճամբուն վրայ թողեր եւ, որով կրթիկեկի
խանգարում մը յառաջ եկած է: Այդ ժամուն ո՞ր
գացեր էիր. անշուշտ գինեատուն: Խոստովանէ տես-
նեմ:

Կրպօ.— Ո՛հ, ճշմարիտ կ'ըսեմ, ո՛հ, պարոն ու-
տիկանապետ. կինս կէսօրուան ճաշին միս և դետնա-
խընձորի սղցան պատրաստած էր. համանարար սխա-
լելով ձկնի տեղ սգիւղ (հինտեաղը) դրեր է մէջը և ես
պէտքին հնազանդելով, և ոչ թէ ինքնակամ, շատ
անգամ, տեղ սը շեղեցայ:

Արսէն.— Այնպէ՛ս, և ևս քեզի պիտի հաւատա՞մ
կարծես. դուն զիտես որ ձիերդ չէիր կրնար առանց
հսկողութեան թողուլ:

Կրպօ.— Բայց ևս չէի կրնար ձիերս հետս տա-
նիլ:

Արսէն.— Կրնայիր ուրիշ որեւիցէ տեղ մը կառքը
կեցնել, ուր այնչափ երթիկեկ չըլլար:

Կրպօ.— Ըսելը դիւրին է տէր ոստիկանապետ,
որդեօք դուք ամենեւին սգիւղ (հինտեաղը) ասած
էք:

Արսէն.— Թող տուր յիմարական խօսքերդ. գի-
տես որ պաշտօնական անձերու ասջեւ կը դատուիս և
կը պահանջեմ որ պէտք եղած յարգանքն ունենաս
ինձ հանդէպ: (Ինչուր կը զարնուի) Ահա որ բան:
Դարձեալ ի՞նչ պատահեր է: Բացէ՛ք:

Մարկոս.— (Ներս կը մտնէ բարեւի կենալով)
Խոնարհարար կը ծանուցանեմ որ ձերբակալեալ մը
կայ:

Արսէն.— Ո՛վ Աստուած իմ, այսօր ամէն բան
վրայ վրայի պիտի գայ: Խնդիրը կարեւոր է:

Մարկոս.— Այո՛, շատ կարեւոր. խնդիրը քաղա-
քապետին անձին վրայ է:

Արսէն.— Ի՞նչ: Քաղաքապետին: Շուտով յանցաւորը
ներս բեր (Մարկոս կը մեկնի) Անշուշտ մահախօրձ մը
չէ:

Լեւոն.— (Ներս կը մտնէ անաջուան պէս Մար-
կոսի հետեւէն) Քարեւ ախարք իմ, ահա ևս դարձեալ
եկայ:

Կրպօ.— Ո՛հ, Պարոն տօքթօր, արդէն մտքէս
անցուցած էի: Բարով եկար, դարձեալ իրարու ընկեր
եղանք:

Արսէն.— Տէր ողորմեա: Աղէ՛կ կը տեսնեմ արդ-
եօք, այս ի՞նչ բան է: Դարձեալ միևնոյն ուսանողն է
որ քիչ մը առաջ հոս էր, պէտք չունէիր զինքը դարձ-
եալ հոս բերելու:

Մարկոս.— Ի՞նչ այսօր անգամ մը արդէն հոս
էր: (Լեւոնին) Լեւոն, կրնա՞ի՞ր ինձի ըսել թէ...

Լեւոն.— Չթողուցիր որ ըսեմ, միշտ խօսքս կըտ-
րեցիր:

Արսէն.— Աղէ՛կ, արդէն անգամ մը հոս էր, դարձ-
եալ ի՞նչ կայ, և ի՞նչ պատահեր է քաղաքապետին:

Մարկոս.— Այս գերանով քաղաքապետին գլխար-
կին զարնուելով՝ գլխէն գետին ինկած է և անցնող
կառքի մը անխնեբուն տակը մնալով բոլորովին ճըզ-
մուած անգործածելի դարձած է:

Արսէն.— Ո՛վ, քաղաքապետը:

Մարկոս.— Ոչ, գլխարկը:

Արսէն.— (Լեւոնին) Բախտ ունիս եղեր, ի՞նչ կ'ը-
սես դուն ասոր:

Լեւոն.— Այս ամբողջ եղելութեան մէջ միակ
պատասխանատուն քաղաքապետն է. երբ փողոցէն
կ'անցնէի, հակառակ կողմէն կուգար քաղաքապետը և
վազեց ուղղակի գերանին վրայ իր գլխարկով. եթէ
քաղաքապետը ծալլուող գլխարկ մը դրած ըլլար փո-
խանակ սիլիկերի, գլխարկին փորձանք մըն ալ չէր
գար:

Արսէն.— Ուրեմն դեռ կը պահանջես ալ որ քա-
ղաքապետը քեզի համար շաքօ ա գլլաք մը դնէր:

Լեւոն.— Ինձի համար չէ, կրնայ պօսնէ, այսին-
քը՞ սքուֆիս մըն ալ դնիլ:

Արսէն.— Խօսքերդ չափաւորէ՛, մտածէ՛ որուն վրայ կը խօսիս:

Մարկոս.— Ասիկա քաղաքապետի անձին դէմ նախատինք է:

Կրպօ.— Ասիկա հայրենիքի դէմ դաւաճանութիւն է:

Արսէն.— Լսէ՛, խօսելու իրաւունքը իմս է: Ես այս նոր ամբաստանութիւնը միւս ամբաստանութիւններուն պիտի կցեմ: (կը գրէ) Ուրիմն պաշտօնական անձի դէմ յարգանաց պակասութիւն, նմանապէս վընաս:

Լեւոն.— Ո՛հ, ասիկա գեղեցիկ գործ մը պիտի ըլլայ:

Արսէն.— Կրնաս երթալ, սակայն կ'ըսեմ քեզի դարձեալ երրորդ անգամ հոս չի գաս:

Լեւոն.— Այո՛, բայց ինձմէ կախում չունի տէր ոտականապետ, ձեր մարդիկներուն պէտք էք աղէկ մը հրահանգ տաք:

Արսէն.— Խնդրեմ, իմաստութիւնդ քեզի պահէ, ես իմ բնելիքս ամէնէն աղէկ գիտեմ, դուն միայն դուրս ել ապէս:

Կրպօ.— Ինձի պէտք չունելը երկու անգամ ըսելու:

Լեւոն.— Դեռ փոքր խնդրուածք մը ունէի: (Նորէն կը սկսի հոս հոն տատանելու):

Արսէն.— Ի՞նչ ունիս դեռ:

Լեւոն.— Տէր ոտականապետ, դարձեալ սահելու կը սկսի:

Արսէն.— Ասիկա քու գիտնալու բանդ է, վերջապէս նայէ որ ասկից հեռանաս:

Լեւոն.— Իրօք կ'ըսեմ, չեմ կրնար յտուջ երթալ, գոնէ գերանը միւս ուսիս վրայ դնելու օգնեցէք ինձի:

Կրպօ.— Է՛յ, այս անգամ տէր ոտականապետին տեղը ես կը բռնեմ. բանեցէք նայիմ Պ. ոտական: (Մարկոս տեղէն չի շարժիր)

Արսէն.— Օգնէ Մարկոս որ վերջապէս սա մարդէն ազատինք:

Մարկոս.— Քանի որ տէր ոտականապետը կը

բաղձայ: (Կրպօ կը բռնէ գերանին մէկ ծայրէն, Մարկոսն ալ միւս ծայրէն, Լեւոն կը ծռի եւ գերանին տակը կը մտնէ, այնպէս որ, գերանը իր միւս ուսին վրայ կը դրուի):

Լեւոն.— Կեցցէք, ճիշդ ժամանակին հասաք, խնդրեմ մի՛ նեղանաք, բիւրիցս շնորհակալութիւն տրարք իմ: Մնաք բարով:

Արսէն.— (Մարկոսին) Գուռը գոցէ եւ քիչ մի միասին քալէ, որ բան մը չսրտահի: (Մարկոս եւ Լեւոն կ'երթան):

Կրպօ.— Ափսոս որ տօքթօրը դնաց, շատ հաւնեցայ զինքը, հաղուազիւտ անձ մըն է, թանգարան դընելու է զինքը:

Արսէն.— Փառք Աստուծոյ, սա սարսափելի մարդը քնաց վերջապէս: (Ժամացոյցին կը նայի) Վայ, ժամը 11,30է. առաւօտեան ամբողջ ժամերս անհասնում խանգարումներով անցան: (Առաջին ամբաստանագիրը ձեռքը կ'առնէ) Գործի սկսինք: Ուրեմն կը հաստատէ՞ր որ դուրս ելլելու այնչափ սաստիկ պէտք ունէիք, որ ստիպուեցաք կառքն ու ձիերը մէջտեղը թողելու:

Կրպօ.— Այո տէր ոտականապետ, ճիշդ իմ ըսելիքս ըսիք, շատ ճիշդ է շատ:

Արսէն.— Գիտե՛ս, ես քեզի չեմ հաւատար, սակայն վերջացնելու համար կ'ուզեմ աչք գոցել. բայց դեռ բժշկական վկայական մըն ալ բերելու ես, ապա թէ ոչ անօգուտ է:

Կրպօ.— Յետոյ ատանց պատժոյ կրնամ արձակուել, տէր ոտականապետ:

Արսէն.— Բոլորովին անպատիժ չէ, ասիկա չես կրնար պահանջել. Գու՛ն դեռ ուրիշ կատապաններու հետ ալ կուտեր ես եւ քեզի հանդարտութիւն հրամայող պետութեան պաշտօնեան նախատեր ես:

Կրպօ.— Ես չուզեցի զինքը նախատել, բերնէս բան մըն է փախաւ. բայց ասիկա կողոյ ամէնէն տաք

եղած ժամանակն էր, աս' կա նախաախնք չի համարուիր. պաշտօնեան ալ զիս գրգռեց եւ վրաս յարձակեցաւ:

Արսէն.— Այնպէ՛ս, պատ Բ, նայիմ սա եղածը, սա կայն ոչ երկար բարակ:

Կրպօ.— Լաւ, խնդրեմ մտադիր եղէք. լաւագոյն կ'ըլլայ եթէ դիրքը անձամբ տեսնէք, այն ատեն ամէն բան ամէնէն աղէկ կը հասկնաք, խնդրեմ քիչ մը այս կողմը դուրսէք տէր ոտիկանապետ:

Արսէն.— Լաւ, եթէ քեզի դիւրութիւն կ'ըլլայ, եղածին վրայ ինծի լուսաւոր զազափար մը տալու, քայք կը խնդրեմ ըստ կարելոյն համառօտ պատմէ:

Կրպօ.— Վայրկեան մը, տէր ոտիկանապետ, հիմա կը վերջանայ: Այս կողմը գայիք: (Կը կենայ կըռնակը դէպի դուռ քանի մը քայլ անկէ հետո.) Հիմա աղէկ է: (Քանի մը քայլ ետ կ'երթայ.) Լաւ. հիմա ես պաշտօնեան պիտի ձեւադնեմ, իսկ զուք դիս՝ այսինքն կատարան Կրպօ Ութանմաղեանը:

Արսէն.— Շատ շնորհակալ եմ այս պատուոյն համար, սակայն շուտ ըրէ, լինցուր:

Կրպօ.— Անմիջապէս, տէր ոտիկանապետ, վարկեան մը եւս, ուրեմն ես պաշտօնեան եմ, իսկ զուք. . .

Արսէն.— Ես ալ կատարան Կրպօ Ութանմաղեանն եմ, հասկցանք հա՛:

Կրպօ.— Խնդրեմ վայրկեան մը եւս. արդ հիմա մինչեւ Երեք պիտի հաշուեմ եւ խնդիրը կը վերջանայ: Մէկ, երկու, երեք: (Ետին վայրկեանին Լեւոնը ներս կուգայ ոտին վրայ դերանը, ետեւէն ալ Թորոս եւ ետեւէն հարուած մը կուտայ Արսէնին: Արսէն գետին կ'իյնայ, միւսնոյն ժամանակ Լեւոնն ալ զերաք զետին կը ձգէ)

Լեւոն.— Բարեւ ձեզ տիարք իմ, ես դարձեալ եկայ: (Արսէնն ոտքի կ'ելլէ ապշահար)

Կրպօ.— Ո՛հ պարտն տոքթօր, ամէն բանի ե կ'ըլլէ ստարեալ է:

Արսէն.— (Կատողած) Ո՛վ երկինք, սա մարդը դարձեալ հոս է: Մարդ Աստուծոյ, ես քեզի չէի ըսած որ դարձեալ հոս չգաս:

Լեւոն.— Այն ատեն ձեր պաշտօնեաները լաւ հրահանգեցէք տէր ոտիկանապետ, բաւական ալ ընդգիտացայ միասին հոս գալու:

Թորոս.— Մեծարանք կը ծանուցանեմ որ ձերբակալեալ մը կայ:

Արսէն.— Դուսն ալ, բանտարկեալդ ալ, կորսուցի՞ք:

Լեւոն.— (Թորոսին) Ես ձեզի չըսի՞ որ տէր ոտիկանապետը ինծի յայտնապէս արգիլած է հոս ոտքէն գալու: Սակայն զուք ինծի հաւատալ չէիք ուղեր:

Արսէն.— Խնայեմ ինչու բան է այս. ո՛ն ջիզերս. . . (Իլուխը կը բռնէ)

Լեւոն.— Կը ցախմ ձեր վրայ, տէր ոտիկանապետ, կը դգամ ձեր զգացածը:

Արսէն.— (Թորոսին) Ինչո՞ւ համար այս մայրը դարձեալ հոս բերիր:

Թորոս.— Քիտոնիա փողոցին վրայ շաքարեղէն ծախող կնիկան շաքարները ցեխին մէջ թափեց եւ նոյն փողոցին մէջ խանութի մը մեծ ցուցապակին կտարեց, որմէ ձամբուռն վրայ խոնում յառաջ եկաւ, պահականոցին սուղեւ մարդիկ խուռն բաղմու թեամբ կեցած են:

Արսէն.— Այս մարդը հոգիս կը գակէ, ասաւտեան ասորոջ ժամերս ասոր հեա անշուքի, մեծէս լաւ յանդիմանութիւն մը պիտի լսեմ:

Լեւոն.— Մի՛ նեղանաք տէր ոտիկանապետ, սակայն գիտցէք որ ես յանցաւոր չեմ, յանցաւորը Ձեր մարդիկներն են:

Արսէն.— (Կատողած) Լուս կեցիր, հիմա բարիլուսեանս զո՛ն կ'երթաս: (Ժամացոյցին կը նայի) Տասնւորիկուքին հինգ վայրկեան կայ: Ժամը տասնըրեք:

կուքին կը փակուի, իսկ ես գրաւոր աշխատութեանս
և ոչ իսկ շորրորդ մասը կատարեցի: Ես ամենեւին իսկ
ի վիճակի չեմ լուսաւոր դադարի մը ունենալու ի-
րեն վրայ: Եթէ միայն գիտնայի թէ ինչ կերպով կըր-
նայի գլուխս ազատել սա մարդէն: Մէկը միջոց մը
չի՞ գիտեր արդեօք:

Թորոս.— Զինքը հոս պահենք մինչև այս իրի-
կուն, մթութեան մէջ այնչափ մեաս չի հասցներ:

Արսէն.— Ի՞նչ կ'ըսես, մեր կանթեղներուն բոլոր
ցիցերը կը տապալէ:

Լեւոն.— Տէր ոտիկան կրնայի՞ք արդեօք գերա-
նը տունս տանիլ:

Թորոս.— Մարդ Աստուծոյ խելքը քիչ մը պա-
կաս է կ'երեւայ:

Արսէն.— Այն ատեն աւելի մեծ բազմութիւն կ'ըլ-
լայ:

Կրպօ.— Ես միջոց մը գիտեմ, տէր ոտիկանա-
պետ:

Թորոս.— Աղէկ միջոց մը պիտի ըլլայ:

Արսէն.— Ի՞նչ, իրապէս միջոց մը ունիս: Ըսէ՛
նայիմ, շատ երախտապարտ կը կացուցանես դիս:

Կրպօ.— Եթէ դիս ազատ արձակէք ձեզի կ'ըսեմ:

Արսէն.— Լաւ, կը խոստանամ քեզի, բայց շո՛ւտ
ըրէ, ըսէ նայիմ:

Կրպօ.— Ուրեմն լսեցէք: Գերանը առ այժմ հոս
թող տուէք եւ պարոն տոքթօրը տուն կ'երթայ
առանց գերանը միասին տանելու: Հիմա գործը կը
փակէք և այսօր կէսօրէն վերջը ես դարձեալ հոս կու-
գամ հարցաքննութեան, դատավարութենէն ետքը
գերանը կառքիս մէջը դնելով պարոն տոքթօրին տու-
նը կը տանիմ, կ'ըլլայ ասիկա:

Արսէն.— Լաւ գազափար է, մարդը զմեզ ամէնքօ
կ'ամչցնէ:

Թորոս.— Կոյր հաւն ալ երբեմն ցորենի հատ մը
կը գտնէ:

Լեւոն.— Սակայն անմիջապէս պէտք էիր ըսած
ըլլայ, որ գերանը կառքով տուն տանիլ կ'ուզես, այն
ատեն ես ալ առիթ չէի ունենար գերանի պատճառա-
ւասօր անոր հետ կոտորակու:

Կրպօ.— Բայց այս գերանը քեզի սուղ պիտի գայ
տէր տոքթօր: Ի՞նչ պիտի վճարէք ինծի:

Լեւոն.— Բան մը կ'ընենք, նախ մէյ մը գերա-
նըս անվտանգ տուն տար, կինս պէտք եղածը կը վը-
ճարէ:

Արսէն.— Փառք քեզ Աստուած, վերջապէս սա գե-
րանի ինդիրը փակուեցաւ: (Կրպօյին) Բայց մի մոռ-
նար այսօր կէսօրէն ետքը ժամը 3ին գալու, ամէն
բան խաղաղութեամբ կը վերջացնենք:

Կրպօ.— Շատ լաւ, շատ լաւ, տէր ոտիկանա-
պետ, խաղաղութիւնը միայն կրնայ խնդիրը փակել:

(Ներկայացուեցաւ առաջին անգամ
Գօֆինիոյ Զատարեան սրահին մէջ
Մարտ 16ին 1930)

Ե Ր Գ

Աւխարհիս վըւայ դըժբախաբար
Ոսիկանին վիճակն է դժուար,
Առևտրն: մինչև իրիկուն
է անօրի գիշերն անհուն:
Ամէն օր, ամէն վայրկեան գրեթէ
Նեղութեմէ ցաւէ գերծ չի
Ամէնէն շատ ոսիկանապէս
Միւսներն են գրեթէ անպէս: (Կրկ.)

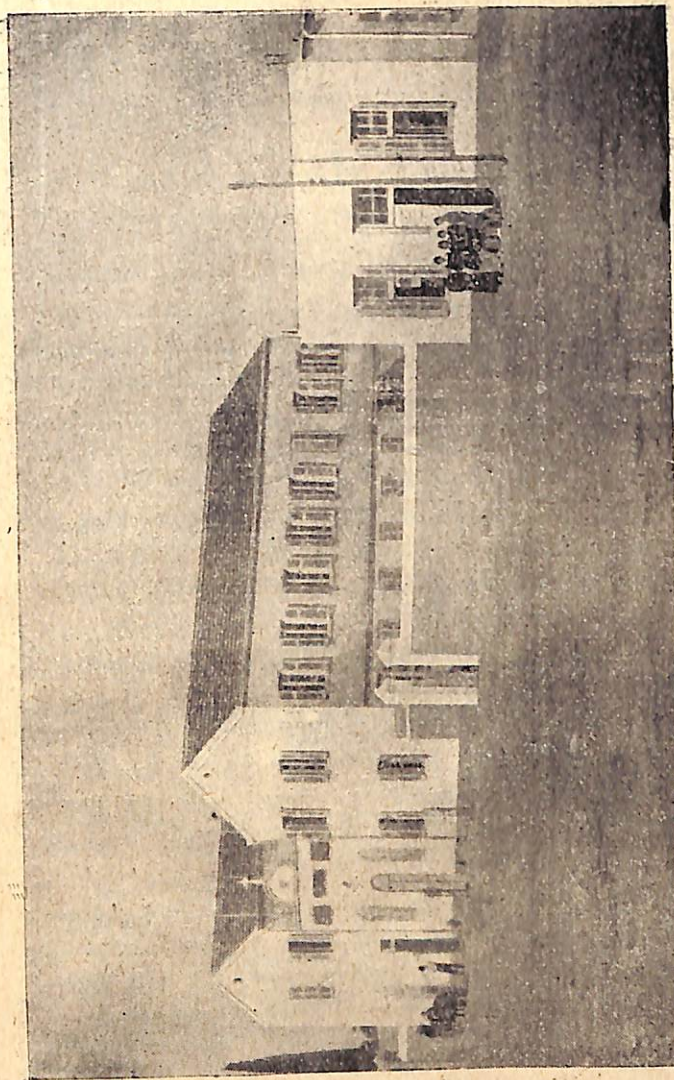
ԼՈՅՍԻ ՎԱՌԱՐԱՆ ՄԸ

Յունահայ վարժարաններուն մէջ այս մէկը իր կարեւոր տեղը եւ նշանակելի դործունէութիւնը ունի: Շատ առասպելներ եւ զրոյցներ պատմուեցան բերնէ բերան անոր հիմնադրութեան թուականէն ի վեր, բայց չի գտնուեցաւ բարեխիղճ եւ յարանուանական կիրքերէ չի կուրցած պատասխանատու ազգային մը, որ անաչառութեամբ մօտենար կրթական այս հաստատութեան ու վեր հանէր անոր կատարած գերը մեր գաղութի կեանքին մէջ:

Թղթակիցներ ինչէ՞ր չի գրեցին վարժարանի հիմնադիրին եւ տնօրէնին նկատումներուն մասին, մարդորսական եւ ամէն կարգի նեղմիտ վերագրումները ներով, որոնց հետքն անգամ չկայ վարժարանէն ներս տրուած դերազանցապէս տօնմային դաստիարակութեան մէջ:

Մեր մէջ նախապաշարում դարձած է միշտ վերապահութեամբ եւ կասկածով նայիլ հայ կաթոլիկ կղերին եւ անոր գործունէութեան վրայ, առանց խորհելու թէ մեր մշակութային կեանքին մէջ անգերազանցելի դեր կատարած են անոնք, հայագիտութեան, լեզուագիտութեան եւ թարգմանչական ճիւղերուն մէջ:

Ապերախտութիւն է մոռնալ զոյգ Մխիթարեան Միաբանութիւնները, որոնք հայութեան կերքը կրած են միշտ եւ հպարտացած իրենց ծագումով: Խոստովանիլ պէտք է որ էջմիածինն ու Երուսաղէմը մեր մշակոյթի զարգացման ու մշակման մէջ չեն կատարած այն դերը, որ կատարած են վենետիկն ու վիէննան: Անկախ այս գործէն, հայ կաթոլիկ կղերը, ամէն

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանի ընդամենը տեսքով

տեղ ուր ոռք դրած է, իր հետ տարած է լոյս ու քաղաքակրթութիւն, դպրոց եւ գիտութիւն: Անոր բացած վարժարանները Ֆրանսայի, Պուլկարիոյ. Սուրիոյ եւ ուրիշ հայաշատ երկիրներու մէջ, անառարկելի ապացոյցներ են անոնց հայու զբաղումներու անկողմութեան:

Հետեւաբար անտեղի ու անիրաւ է կարգ մը հայ չըջանականներու բացասական կեցուածքը հայ կաթողիկէ եկեղեցականութեան անձին ու գործին դէմ:

Ամէն յարսնուանութիւն ունի իր տականքները ւ տարուկները եւ ազգութեանքները: Լուսաւորչական եկեղեցիի ծոցին մէջ ազգային զգացումէ զուրկ կրօնաւորներու թիւը համրանք չունի: Աւետարանական եկեղեցիին ղեկավարներէն շատեր հայերէն անգամ չեն գիտեր եւ ժողովարաններու ամպիոններէն թրքերէն լեզուով քարոզներ կուտան:

Կաթողիկէ հոմայնքին մէջ ալ անչուշտ կրնան գրտնուիլ այլասերածներ եւ ազգային կեանքէ ուժացածներ: Բայց բացառութիւնները ընդհանրացնելով, պայքար բանալը՝ այս կամ այն անձը պատճառ բռնելով, ամբողջ համայնքին դէմ, ոչ թէ միայն տրամաբանական չէ, այլ արդար ալ չէ:

Այս ներածումէն յետոյ, կ'արժէ որ Յունահայ ընթերցողը գիտնայ թէ ինչ բանի կը ձգտի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանը եւ անոր հիմնադիրներն ու ղեկավարները ինչպիսի զոհողութեան ոգիով հայ պատրաստելու գործին նուիրուած են:

Երեք տարուան կեանք ունի դպրոցը: Իրազեկ անոր ներքին բոլոր անդուդարձերուն եւ գաղտնիքներուն — ինչ կան — կրնամ յայտարարել թէ այդ վարժարանը հիմնուած է միայն ու միայն առողջ նկարագիր ու բարոյական ունեցող ՀԱՅԵՐ ԱՊՍՏՐԱՍՏԵԼՆԱԿԱՍԿԱՆ:

Հոն տիրողը հայ ոգին է: Պտտեցէք վարժարանին մէկ ծայրէն միւսը, աչքէ անցուցէք դասագիրքերը ւ պրպտեցէք համեստ եւ ճոխ գրադարանը, խօսեցէք

հիմնադիր վարդապետին եւ անորէն վարդապետին հետ եւ ձեր եղբակացութիւնը պիտի ըլլայ այն, որ այս մարդիկը բարոյական ու նիւթական մեծ զոհողութիւններ կ'ընեն հայ մանուկին տոհմային կրթութիւն եւ առողջ դաստիարակութիւն տալու համար:

Տարրիկ եւրոպացութիւն անկարելի է հանել առանց կամովին կուրցներու աչքերը եւ չարափոխելու սուտայները:

Տոհմային դաստիարակութիւնը հիմնաքարն է վարժարանին: Ապացոյց, վարժարանի ուսուցչութիւնը (լուսաւորչականներ բոլորը) եւ անոր տրուած ազատութիւնը դպրոցին մէջ, մանկավարժական մեթոտով տանելու գործերը:

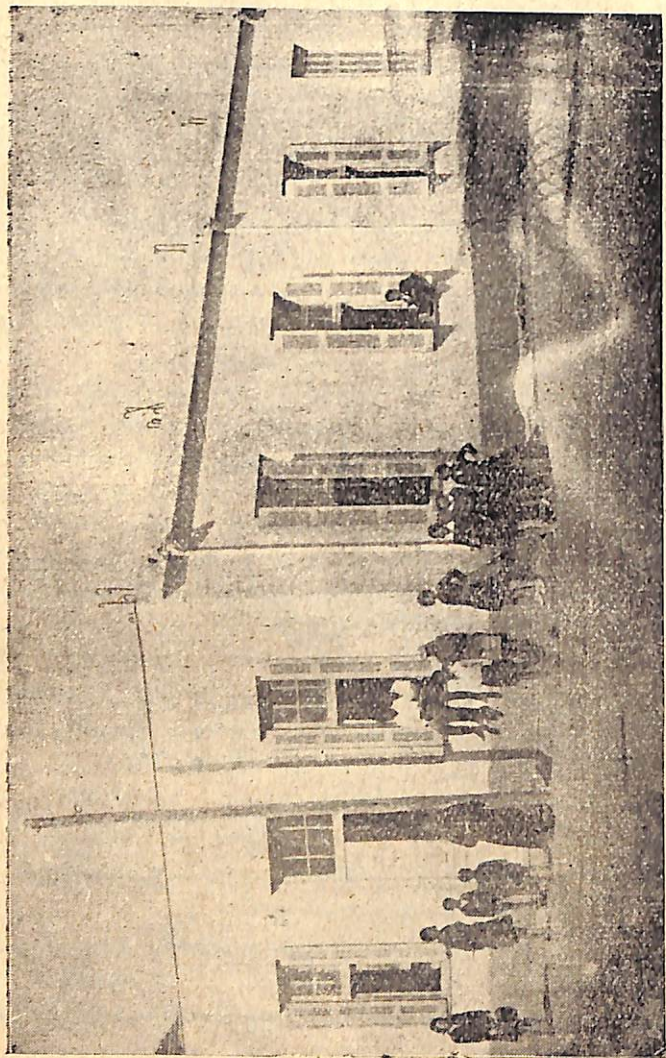
Ուրիշ ապացոյց՝ որ ոչ մէկ տարբերութիւն ունի այս վարժարանը ազգային վարժարաններէն, աշակերտութիւնը եւ մեր ազգային աւանդութիւններուն հանդէպ անոր ունեցած կապին ամրապնդումը աչքառու է: Գանի քանի աւետարանական վարժարաններ կան, որոնք հայոց պատմութեան դասը վերցուցած են եւ հայ պատմական աւանդութիւններուն յիշատակութիւնն անգամ չեն թոյլատրեր:

Մինչդեռ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանին մէջ աշակերտը ամէն բանէ առաջ կը սորվի իր պատմութիւնը, իր լեզուն, մայրենի աւանդութիւնները ու ապա գիտութիւն եւ ուրիշ լրացուցիչ բաներ:

Այս վարժարանին մէջ աշակերտը կը մեծնայ ու կը կազմուի իբրեւ հայ, առողջ մտքով ու հոգիով: Անոր մէջ է մեծագոյն գաղտնիքը այն համակրանքին, որուն արժանացած է վարժարանը:

Պէտք է չեչտել որ առանց վարժարանի ղեկավար վարդապետներուն ազգասիրութեան եւ հայրենասիրութեան, դժուար թէ ներկայ բարձրութեան հասած ըլլար վարժարանը:

Հ. Կիւրիզ Զօհրապեան եւ Յովհ. Ծ. Վրդ. Կամարական վարժարանէն ներս տիրապետող երկու ուժեր են: Երկուքն ալ կրթանուէր մշակներ, խանդա-

Վարժարանի և օժիտի սենյակները և սանտառանը

վառուած եւ տոգորուած հայու զգացումներով եւ ձգտումներով:

Իրենց օրով եւ իրենց ղեկավարութեան ներքեւ, անտարակոյս վարժարանի կրթական մակարդակը աւելի պիտի բարձրանայ եւ նպատակը աւելի մեծ չափով պիտի իրագործուի: Հնարաւորութիւններ կան բարեփոխութիւններ մտցնելու վարժարանէն ներս եւ դրոյն դարձնելու տիպար հաստատութիւն մը:

Փափաքելի է որ հիմնադիրին սոյն գեղեցիկ ձեռնարկը մինչեւ վերջ մնայ բարոյական այս մակարդակին վրայ, նոյն ղեկավար ձեռքերուն մէջ եւ նոյն հաշտունչ զգացումներով:

Ա. Կ.

ՏՈՒՐԿՈՒԴԻԻ Ս, ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ
ԵՐԿՈՒ ՏԱՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

1928 սեպտ. 20ին բացուեցաւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանը Ֆիքսի գաղթականներին մէջ, թաղէն դուրս օդատուն վայրի մը մէջ, երկյարկանի բարձրահայեաց շէնքով մը, պայծառ եւ լուսաւէտ սենեակներով: Այս վարժարանին հիմնումը անհրաժեշտութիւն մը եղաւ, ուր յաճախող տղան պահ մը կը մտնայ կայանի կեանքը եւ իր զգացումներով կը վերապրի իր դպրոցականի նախկին կեանքը:

Վարժարանի շէնքը օժտուած է դպրոցական բոլոր առաւելութիւններով: Յունահայութեան միակ վարժարանը իր առաւելութիւններով:

Իբր դպրոց հիմնուած այս գեղեցիկ շէնքին ար-

ուաքին առաւելութիւններուն հետ համեմատենք ներքին ուսումնական վիճակը:

Վարժարանը առաջին տարին ունէր նախակրթարանի բաժնին մէջ 5 դասարան, (2 տարրական, 2 միջին եւ 1 բարձրագոյն): Վերջացող 1929-30ի դպրոցական շրջանին աւելցաւ նաեւ բարձր. Բ. Բ. Մանկապարտէզի բաժինը լրիւ շրջան մը կը բոլորէ իր 4 դասարաններու բաժանումներով:

Սկսինք մանկապարտէզի բաժնէն. — Տիպար մանկապարտէզ մը դարձնելու համար ջանք չէ խնայուած. «Պզտիկը խաղալով կ'ուսանի» սկզբունքը կատարելագոյն կիրարկուած է: Ժամանակի ոգիին եւ մանկավարժական ըմբռնումներու եւ մեթոտի յատուկ բոլոր իրեղէններ եւ առարկաներ ունի վարժարանը: Եւ հետզհետէ առարկաներու թիւն ու տեսակը ճոխանալու վերայ է: Տիպար մանկապարտէզ մը դառնալու ամէն յոյս կը ներշնչէ մեզի այս մանկապարտէզը:

Երկու տարուան մէջ մանկապարտէզը ունեցաւ երկու վարիչներ Օր. Ռ. Գարակէօզեան եւ Օր. Լ. Սչվանեան երկուքն ալ ունին վարչական եւ մանուկին հետ ապրիլ գիտնալու ջիղ ու ոգի. չմոռնանք նաև տիկին Իսկուհի Փափազեանը, որ անձնուէր պաշտօնեայ մըն է եւ հողածու մայր մը փոքրիկներուն համար:

ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆԻ ԲԱԺԻՆԸ. — Շատ խօսուած է մեր վարժարաններու մասին եւ շատ յաճախ անարդար յարձակումներ դորձուած են վարժարաններու եւ ուսուցչութեան վրայ:

Հայ մանկտին կրթութեան դորձը առաւելագոյն կախուած է հայ ուսուցչէն:

Գաղութանայ կեանքը անխուսափելիօրէն իր անքնական ու հիւանդկախ երևոյթով, ուժացումի եւ այրանքման վտանգի մը առջեւ է, քաղաքական տրուելներով: Այս հրամայականութեան տակ հայ դպրութները պէտք է առաւելագոյն չափի հասցնեն իրենց ճիգերն ու աշխատանքները, սերունդը հնարաւոր չափով պանելու հայրենի երկրի ու աւանդութիւններու հետ կապուած, տոհմային առողջ ոգիով դաստիարակուած:

Նախակրթարանները՝ ուրանց կը կերտուին մեր վաղուան քաղաքացիները՝ պէտք է տոհմային դասերով աղբայրն ոգին եւ աւանդութիւնները ամրացնեն:

Վ. Ե. Ը. Բ. ՇԱՐ Լ. Ի Պ Լ
վարժարանի բարեբար

տղուն մէջ:

Մեր ներկայ իրականութեան մէջ իրապէս որ հայ աշակերտը դժբաղդ է. հացի պայքարը կոչմարի մը պէս ցցած է իր հասակը ու կը մաշէ մեզ, ու մանկավարժական բոլոր սկզբունքները մէկ կողմ դրած հայ աշակերտը պարտաւորուած է խօսք հասկցնել քանի մը լեզուներու միանգամայն. մինչդեռ նախակըրթութիւնը պիտի ըլլայ միայն և միայն մայրենի լեզուով:

Որքա՛ն գեղեցիկ և մեծ ծառայութիւն մը պիտի մատուցանեն մեր վարժարանները եթէ իրենց կրթական ծրագիրներու կողքին արհեստաւորներ պատրաստելու գործն ալ յաջողցնէին:

Այս խորհրդածութենէն յետոյ անցնինք մեր նիւթին: Կատարուած աշխատանքը նկատի ունենալով վստահօրէն՝ առանց խղճահարութեան կրնանք ըսել թէ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանը իր հայակերտումի գործը կը տանի յառաջ խղճմտօրէն:

ՀԱՅՆԻՆ ԼԵԶՈՒ.— Մասնաւոր խնամքի և գուրգուրանքի առարկայ է մեր մայրենի լեզուն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ նախակրթարանի մէջ. ընթերցանութեան հատուածներու նպատակը եղած է գրական ճաշակին հետ, զիտելու, խորհելու և դատելու ճաշակը զարգացնել տղոց մէջ: Ապոնց հետ մէկտեղ կերտել աշակերտին մէջ ազգային ոգին ու հայրենասիրութիւնը, գեղեցիկի ըմբռնումը, առաքինութիւններու էութիւնը: Ջանք թափուած է որ աշակերտը իր կարգապահ հատուածին եզրակացութիւնը գտնէ, իր արտայայտութիւնով և ըմբռնումով՝ ուսուցչին հսկողութեամբ:

«Լուսաբեր»ներու դասընթացքը լիովին կը բաւարարէ տարրական և միջին դասարաններուն մէջ տղոց այդ պէտքը:

Բարձրագոյն դասարաններու մէջ գործածուած է «Գանձարան»:

ԲԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ իրրև կանոններու չոր նիւթ

առհասարակ անմատչելի եղած է տղոց, ուստի ջանք թափուած է որ ընթերցանութեան դասին հետ քալէ այս գործը:

ԳՐԱԽՈՐ ՊԱՐՏԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ.— Գիրը և մանաւանդ մաքուր գիրը կարեւոր պարագայ մ'ըլլալով, Տարր. Ա.էն մինչև Բարձր. Բ. գրաւոր պարտականութիւններ արտագրած են, գեղագրութեան և կէտադըրութեան կանոնները յարգելով:

ՇԱՐՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Տարրական դասարանները բերանացի կատարած են այս պարտականութիւնը, իսկ միջին և բարձր դասարանները իրենց զարգացման աստիճանին համաձայն կատարած են գեղեցիկ և հետաքրքրական նիւթերու շուրջ պատմուածքներ, զանազան նիւթեր գիւրիւնէն դէպի բարդը: Ջանք թափուած է որ նիւթերը գրուին պարզ, հասկնալի ոճով, կարճ ու ամփոփ, առանց կրկնութեան:

ԱԶԳ. ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ.— Ազգ. պատմութեան դասաւանդութիւնը առողջ և յայնախոհ տո՛ւմային դաստիարակութեան մը ամենամեծ ազդակն է: Այս իսկ պատճառաւ Տարր. դասարաններու մէջ անանդական և այլ նիւթեր ու մանկական դիւցազնական նիւթեր արուած են, իսկ Միջին և Բարձր. դասարանները չորս հարստութիւնները, մեր վերածնունդի պատմութիւնը մինչև մեր օրերը եւ քննական պատմութիւն:

Իւրաքանչիւր դասէ տղան կը հանէ մեր ցեղային տկար կողմերը, ձաղ ուելիք պարագաները և օրինակելի հոյակապ դրուագները:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ.— Այս առարկային ընդհանուր նպատակը եղած է ընդհ. ծանօթութիւններ և զարգացում տալ աշակերտներուն, ուրկէ կարողանան քաղել գործնական օգուտներ, հայրենի և կիլիկիոյ աշխարհագրութիւնը մանրամասնուած: Հինգ աշխարհները բնական մասերով ինչպէս նաև առևտրական լայն ծանօթութիւններով: Երկիրներու ուսումնասիրութեան մէջ լայն ծանօթութիւններ տրուած են այլ երկիրնե-

Առաջին շահաճառսնեւր
(մէջեզր վարժարանի երկնագիւ 2. կրօնի Զօհրապետ)

բու բնակչութեան, քաղաքակրթական աստիճանին, պետական ձևին, համաշխարհային կեանքին մէջ անոր կատարած դերին ու դիրքին:

Աշխարհագրութիւն ու պատմութիւնը քոյր գիտութիւններ նկատուելով երկուքն ալ յանձնուած են նոյն ուսուցչին:

Վարժարանը օժտուած է աշխարհագրական ընտիր քարտէսներով և երկրագունտերով:

ԹՈՒԱՐԱՆՈՒԹԻՒՆ. — Թուարանութիւնը որպէս դորձնական ուսում, բայց միանգամայն չոր ու զամաք թիւերէ բաղկացած վերացական նիւթ մ'ըլլալով, անոր ուսուցման արդիւնաւորման համար հիմնական սիւրճերը նկատի առնուած են նիւթը մատչելի դարձնելու աշակերտին:

Դիւրինէն բարդ ինքիքներ եւ վարժութիւններ, ուղիղ դատել, կարճ ու սարդ արտայայտել, արամաբանական կապերով հաննիլ նպատակին:

ԿՐԹՆ. — Նոր և հին ուխտի ընդհ. կերպով, եկեղեցիի խորհուրդները, էութիւնն ու արժէքը, դէպքերը հիմ ունենալով, աշակերտը դէպքին բարոյական կողմը և արժանիքը հանէ. այս է եղած կրօնի դասին նպատակը: Վարժարանին մէջ կը տիրէ կրօնական եւ դաւանական ազատութիւն:

ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ. — Վարժարանը տուած է մարդակալմութեան, բուսաբանութեան և կենդանաբանութեան մասին ծանօթութիւններ: Զայնք թափուած է որ տղան իր անմիջական շրջանակէն անցնի հեռաւոր և բարդ նիւթերու:

Գիտական լապօրաթուառի մը պէտքը անհրաժեշտ է վարժարանին համար:

ԳԾԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, ԵՐԳ ՈՒ ՄԱՐԶԱՆՔ. — Այս երեք առարկաներն ալ կ'աւանդուին նպատակ ունենալով տղոց մէջ զարգացնել ճաշակը, նկարագիրը, միտքըն ու հոգեկան կարողութիւնները:

ՕՏԱՐ ԼԵԶՈՒՆԵՐ. — Այս բաժնին մէջ տիրող լե.

դուն ֆրանսերէնն է իբր միջազգային լեզու, իսկ յունարէնը իբր տեղւոյս պետական լեզուն նոյնքան և աւելի հրամայական պահանջ մըն է վարժարանին համար: Բ. կարգին վրայ կուգայ անգլերէնը, որուն դասաւանդութիւնն ալ անհրաժեշտութիւն մը եղած է, նկատի ունենալով մեր ժողովուրդին ապրած կեանքը:

Բոլոր օտար լեզուներու համար ուսուցումը կ'ըլլայ «մեթօտ տիրէքթ»ով, խօսակցութիւնով և խօսակցութեան թապօներով. որով աշակերտը առաջին իսկ օրէն առարկային եւ շարժման հետ կը կապէ բառերու նշանակութիւնը:

Այս գործին յաջողութեան մեծապէս նպաստած են վարժարանին ապսպրած խօսակցութեան թապօները, դրաւիչ իրենց բովանդակութեամբ եւ տեսքով:

Ուսումնասիրական մասի այս հակիրճ տողերէն յետոյ կ'անցնինք այն աշխատանքներուն, զորս զպրօցը ունեցած է երկու տարուան մէջ:

ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՆՂԻՄՆԵՐ. — 1929ի Կաղանդին՝ առաջին տարին մանկապարտէզը եւ նախակրթարանը սարքեցին միացեալ հանդէս մը: 1929ի ամառը Վի հանդէսը անցաւ շատ փայլուն — մանկապարտէզը առանձին, նախակրթարանը առանձին — Ներկայացուեցաւ Հ. Ս. Երեմեանի «Դարձը» եւ Պարոնեանի «Ձոջեր»էն քրքշալիք կտոր մը:

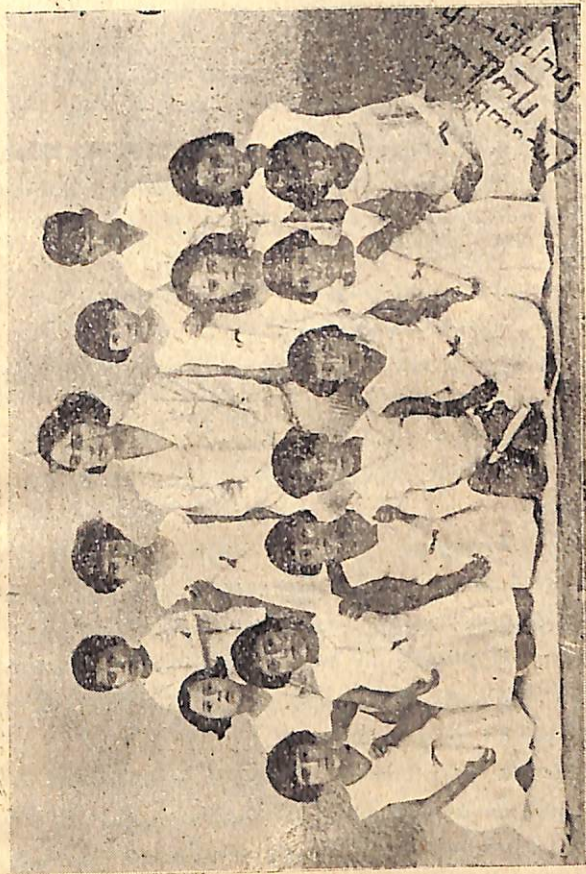
1930ին՝ Բ. տարին Կաղանդի հանդէս մանկապարտէզի եւ նախակրթարանի կողմէ «Անառակ որդին» միացեալ հանդէսներ:

Ամառը Վի հանդէսին դարձեալ Հայր Սիմոն Երեմեանի «Սաթենիկ» ողբերգութիւնը երգախառն:

Սոյն հանդէսներուն գլխաւոր նպատակը եղած է սղոց մէջ դեղարուեստի հաշակը զարգացնել:

Ոտանաւորներ արտասանելու պայմանադրական հանդէսներէ դուրս հանդէսներ են եղած սոյն հանդիսութիւնները:

ՇՆՈՂԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՆԵՐ. — Մանկավարժական ըս-

Մանկավարժի քննադատներ

կըզրուենքներու համաձայն՝ ծնողներու եւ կրթական պաշտօնականներու յարաբերութեան տալիք բարերար արդիւնքին վրայ: յենչով դու մարուած են երեք ծնողական ժողովներ, ուր խոսուած է աշակերտներու բրած յատաճղիմութեան, դուրսի կեանքին, պատիմներու եւ այլնի մասին: Զեռք ձգած արդիւնքը դոհացուցիչ նկատուած է վարժարանը:

Ներքին, ՀԱԻԱՅՔԱՅԻՆՆԵՐ.— Տղոց մէջ համարձա կութիւնը զարգացնելու եւ ատոգանութեան վարժեցնելու համար սարքուած են յաճախակի, իւրաքանչիւր ամսոյ վերջ, երբեմն 15 օրը անդամ մը, ներքին հասարակներ, ուր աշակերտները իրենց դասագիրքերէն եւ դասերէն արտասանութիւններ ըրած են:

Իւրաքանչիւր հաւաքոյթի ուսուցիչներէն մէկը խօսած է բարսլական հիւթի մը շուրջ:

Ներքին հանդէսներուն մասնալատուկ տեղ տըրած է վարդանանցի, Ապրիլ 24ի սգատօնին եւ Մայիս 28ին:

1930ին՝ վերջացող շրջանին, մայիս 28ը կազմակերպուած է հրապարակային բնոյթ արուելով, որուն հրաւէրով ներկայ եղած են թաղիս Յոյն, Աղզ. եւ Բողոքական վարժարաններու ուսուցչական կազմերը աշակերտական խումբերու, յոյն թաղ, խորհուրդը եւ ուրիշ ականաւոր ազգայիններ:

Ի յարգանս հելլէն հարիւրամեակի հանդիսութեանց Միսօլոնկիի անկախութեան կռիւներէն կտոր մը ներկայացուեցաւ յունարէն լեզուով: Յունարէն բանախօսեց վարժարանի յունարէնի ուսուցիչ Գոնիտորիս, որ հելլէն հոյակապ կռիւներու մասին խօսելով մաղթեց որ հայերն ալ շուտով տէր դառնան իրենց կորսնցուցած վերջնական ազատութեան: Բանախօսեց նաև Պ. Զաքար Զաքարեան, որ խանդավառեց ժողովուրդը Մայիս 28ի հրաշալի աքտի մասին, եւ փառաբանեց այդ մեծ յաղթանակը:

ՊՏՈՅՏՆԵՐ.— Վարժարանական ընդհանուր պըտոյաներու օգտակարութիւնը նկատի ունենալով կազմակերպուած են հետեւեալ պտոյաները ամբողջ վարժարանով. 3 անգամ Դլիֆատա, 4 անգամ Վրախամիա, մէկ անգամ Կեօարեանի եւ մէկ անգամ Բերամա (ծովային պտոյտ) ծնողներն ալ միասին:

ՀՆՍԳԻՏԱԿԱՆ ԴԱՍՍԽՈՍՈՒԹԻՒՆ.— Միջին եւ բարձր դասարաններու աշակերտները առաջնորդուած են հնութիւնները ուր զանազան հնագիտական առարկաներու եւ հնութեան հետ կապ ունեցող զէմքերու եւ զէպքերու մասին խօսուած է: Սգտակար դասախօսութիւն մը իրապէս:

Գործարանային կեանքը ուսումնասիրելու նըպատակով Ֆիքսի դարեջրատան անօրէնին բարհաճ արտօնութեամբ նոյն աշակերտները տարուած են Ֆիքսի դարեջուրի գործատուներ՝ ուր տղաք բաւականաչափ ծանօթութիւններ ունեցան մեքենական աշխարհէն:

ՎԱՐՎԱՐՍՆԻՆ ՀԻՒՐԵՐԸ.— Վեր. Կ. Սթամպուլեան, Ֆէրահեան վրդ. Մաղլըմեան Ս. արքեպ. կառավարութեան ներկայացուցիչներ (կրթական նախարարութիւնէն) Համաստեղ, Օր. Պօտուրեան, յոյն եւ հայ մամուլի ներկայացուցիչներ, որոնց կարգին նաև շատ մը օտար հիւրեր:

ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ.— Վարժարանի երկսեռ աշակերտութիւնը կազմած է «Մանուց Միութիւն» մը որուն նպատակն է «կրթել կրթուիլ». կազմակերպել իրենց զարգացման սատարող դասախօսական ժողովներ, օգնել ազգատիկ աշակերտներու հայթայթելով անոնց դպրոցական պիտոյքները: Միութեան հեռաւոր բայց սրտին մօտիկ բաղձանքներէն մին է նաև ընդարձակել իրենց գործունէութեան մարզը եւ զգեստ ու կէսօրուան ճաշ հայթայթել կարօտ աշակերտներու: Գպրոցական գրասեղաններէն իսկ բարերարելու

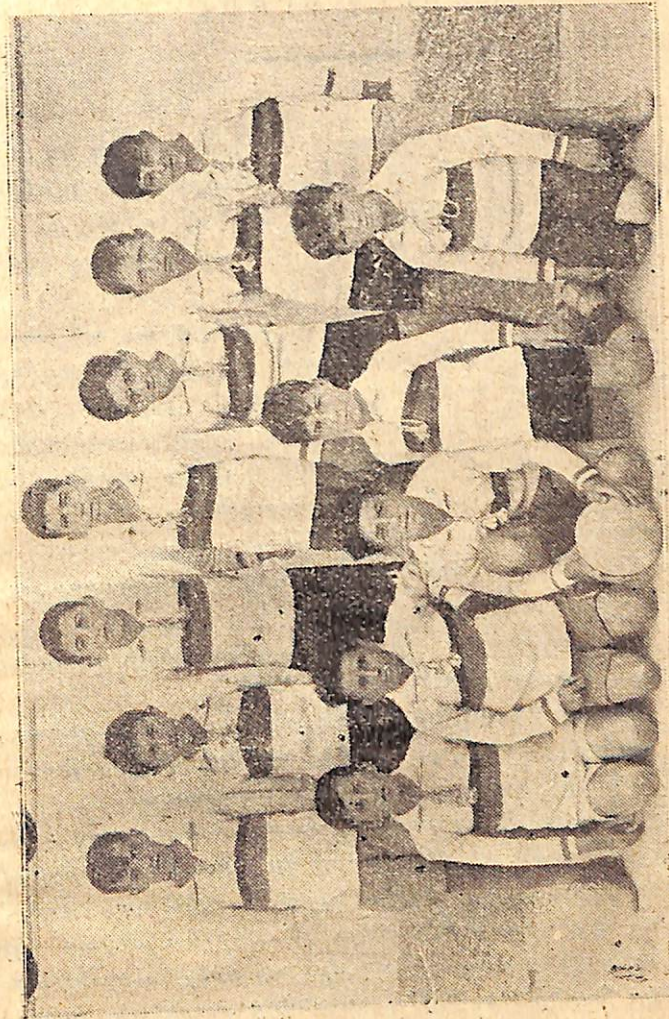
այս զեղեցիկ տրամադրութիւնները մեր աշակերտութեան մէջ խկապէս որ առանց իրենց ինքնասիրութիւնը վիրաւորելու՝ կ'ուռնեցնէ մեր սրտերը: Այս զեղեցիկ գործին զլուխը կանգնած է ուսուցչուհի Օր. Ա. Վարդանեան:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ ԽՈՒՄԲ. — Վարժարանը կազմած է նաև ֆութպոլի խումբ մը որոնց համար հայթայթուած է հայկական եռադոյնով հիւսուած ֆլանէլներ, զընդակ և յարակից իրեղէններ:

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՆԱՄԲ. — Աշակերտութեան մտաւոր զարգացման հետ զուգընթաց՝ նկատի առնուած է նաև անոնց ֆիզիքական ու առողջական վիճակը՝ ուստի ամբողջ աշակերտութիւնը առանց բացառութեան բժշկական քննութեան ենթարկած ենք: Այս ընդհանուր քննութենէն անկախաբար առողջական վիճակով կասկածելիները կը դրկուին վարժարանիս բարեկամ բժշկի Տօքթ. Գ. Օ. Գալուստեանին որ սիրալոյսով կը քննէ հիւանդները և համապատասխան զեղազիրներ կը գրէ որոնց փոխարժէքը կը վճարէ վարժարանը:

Ան ընդհանուր գծերու մէջ այն աշխատանքը զոր կը տանի Ֆիզսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Ազգ. երկսեռ նախակրթարանը, որուն վրայ դրուած յոյսերը անյայտագ պէտք է արդարանան նկատի ունենալով իր բացառիկ զիրքը:

Ու նկատի ունենալով վարիչներուն սղգասիրական եւ հայրենասիրական զոհաբերող ոգին, կը բաղձանք որ կը խորհին օր մը դպրոցը վերածել երկբորդական վարժարանի, աչքի առջև ունենալով մեր փողովներդին համար ստիպողական նման հաստատութեան մը անհրաժեշտութիւնը:

Ֆուտպոլի Խումբը
Ֆ.Օ. Գալուստեանի

ՄԻՆՉԵԻ ՈՐ ՏԱՐԻՔԸ ՏՂԱՆ ՊԷՏՔ Է ԴՊՐՈՑ ԵՐԹԱԼ

Արհեստ սորվող տղաքը նախակրթարանէն կը մեկնին յաճախ շատ փոքր: Իրենց աշխերտութեան սկիզբը ոչ պէտք եղած ֆիզիքական աճումը ունին եւ ոչ ալ անհրաժեշտ կրթութիւնը լաւ պայմաններով սկսելու համար փափաքուած արհեստը:

Կրնանք հաստատել որ լաւ պատրաստուած տղայ մը սկսելով արհեստի տասնըչորս տարեկանէն տասներեօթը տարեկան հասակին, լաւագոյն ըլլալու ամէն հաւանականութիւն ունի ուրիշէ մը որ տասներկու տարեկանին սկսած պիտի ըլլար նոյն արհեստին, առանց բաւականաչափ պատրաստութեան: Ասկէ զատ, երկարատեւ փորձառութիւն մը մեղ ցոյց տուաւ որ երբ տղայ մը տասնըհինգ տարեկան ըլլայ չուզեր այլեւս արհեստ սորվիլ:

Այս պատճառաւ արհեստի սկսելու ամենայարմար տարիքը տասներեքէն տասնըհինգն է:

Տղան եւ ծնողքը կը ջանան երկարել ուսման ընթացքը Յաճախ ընտանիքը կը ջանայ երկարել դպրոցական շրջանը, ժամանակ շահելու նպատակաւ:

Կը փափաքին տղուն արհեստ սորվիլը, բայց գըժուար է, մայրն ու մեծ մայրը կը տրամին, կ'որոշուի կրթութիւնը բարձրացնելու պատրուակին տակ, տարի մըն ալ դպրոց երթալ, տարւոյն վերջն անգամ կը վարանին, նոր տարեշրջան մըն ալ ընել կուտան, տըղան կը հաճնի տասնհինգ տասնվեց տարեկան հասակին եւ արհեստներու համար բոլորովին անյարմար կը դառնայ:

Ինչ դժբաղդութիւն հարուստ չըլլալ

Որքան պախարակելի է բազմաթիւ ընտանիքի

հայրերու մտայնութիւնը, որոնք տղոց ներկայութեան կը գանգատին. «Պիտի փափաքէի մէկ երկու տարի եւս դպրոց դրկել, բայց ստիպուած եմ աշխատցնել, ի՛նչ դժբաղդութիւն հարուստ չըլլալ»:

Ահաւասիկ տղայ մը որ աշխատիլ պիտի սկսի, փոխանակ, իր սկսելիք արհեստին վրայ խանդավառութիւնը աւելցնելու, կը մտցնենք զայն կեանքի սեմէն ակամայ, պարտուածի պէս, արհեստի մտները իրը դժբաղդութիւն ներկայացնելով իրեն:

Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ յաջողի:

Տղան բան չի սորվիր դպրոցը. արհեստի պիտի դնել Ուրիշ ծնողներ կ'ըսեն, «Տղան բան չի սորվիր դպրոցը, արհեստ պիտի սորվեցնեմ»: Վտանգաւոր ըսկըզբունք, ժողովրդական կարծիքին համաձայն կը կարծուի թէ տղայ մը եթէ խելացի է պէտք չէ անոր արհեստ սորվեցնել. ասիկա աններելի սխալ մըն է:

Կ'ուզե ելեքսագետս թլլալ, չեմ ուզեր հակառակիլ եթէ ձեր տասներեք տարեկան տղան ձեզ վաղը ըսէր որ պիտի ուզէր ճամբորդել անձանօթ երկիր մը, թող պիտի տայի՞ք մեկնիլ առանց խրատի: Ո՛չ, այնպէս չէ՞:

Մինչ երբ տղան քմահաճոյքէ շարժուած կ'որոշէ օրինակի համար ելեքտրագետ ըլլալ, փափաքը պատրուակելով տեղի կուտաք իր քմահաճոյքին: Այսպէս շարժելով կը թերանաք ձեր բոլոր պարտականութիւններուն մէջ:

Ձեր տղուն հետ համակարծիք գտնուելէ առաջ պէտք է որ դուք կարծիք կազմէք, պէտք է գիտնաք թէ որքան յաջողելու հաւանականութիւն ունի իր փափաքած արհեստին մէջ:

Մի խորհիք որ ընտրութեան մէջ ազատ ձգելով ձեր զաւակը, պատասխանատուութիւնէ զերծ կը մընաք:

ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

Նկերային կեանքի մէջ ի-րաքանչիւր անհատի համար անհրաժեշտ է ունենալ որոշ նկարագիր, ան- նըկարագիր մը չունենար որոշ ուղի, ուղիղ ընթացք, ինքնայատուկ դաւանանք: Աննկարագիր մարդը ոչ գործնական կեանքին մէջ կ'ունենայ որոշ յաջողու- թիւն եւ ոչ ալ ընտանեկան կեանքին մէջ անդորր կեանք եւ ոչ ընկերական շրջանակ: Աննկարագիր կի- նը չի կրնար ստեղծել ընտանեկան տաքուկ մթնոլորտ ու շատ բնականաբար զինքը շրջապատողներուն քով չունենար ունէ յարգ ու պատիւ: Իւր աքանչիւր էակ ունի նկարագրի մը բնատուր խմորը, որ հետզհետէ կը թրծուի մասամբ իր ընտանեկան յարկին տակ եւ առաւելագէս վարժարանի նուիրական սեմէն ներս: Սակայն, մեր դժբախտ ազգին բախտէն, հալածանքը, տարագրութիւնը, հուրը, սուրը եւ սովը, թափառա- կան կեանքը, պատմական դարձած մեր տոհմային շատ մը առաքինութիւններուն հետ աւրած է նաև մեր ազ- գային դարէ դար հոչակուած պարկեշտութեան ու հե- ղութեան նկարագիրը, ու այսօր ամէնէն աւելի կըր- թական յարկերուն մնացած է ուժեղացնել զեռ այդ աւանդական տոհմային նկարագրին տկար մնացած կողմերը, զարկ տալ մեր, հայ զուակներու բարոյա- կան մակարդակին բարձրացման, վառ պահել հայ մանկտոյն սրտին մէջ անկեղծ սէր զէպի իր Ս. ե- կեղեցին, զէպի իր թշուառ ազգը, զէպի իր տարա-

(*) Այս բաժնին մէջ կուսանք Ս. Գրիգոր վարժարա- նի աւակերս-աւակերսունիներու շարադրութիւններէն յա- ջողուած մասեր(առ ի քաջալերութիւն:

բաղդ հայրենիքը, արժարժելով մեր մատաղ սրտերուն ու հողին մէջ Եաքէներու սուրբ սէրն իրենց ազգին հայրենիքին ու ընտանեկան պատիւին:

Այս օրը, այս պահը մանաւանդ, շատ սրտառու է եւ յուզիչ ինձի եւ ընկերներու համար ալ, երբ ե- կած է ժամը մեր տխուր հրաժեշտը տալու այս նուի- րական յարկին, ու ամբողջ երեւակայութեանս առջև կը պատկերանան այն զուարթ օրերն ու ժամերը զորս անցուցինք մեր Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վար- ժարանի սեմէն ներս, ուր մեր ուսման եւ գիտութեան

ՄԱՐԲՈՒՆԻ ՃԼԿՈՒՆԻ

հետ ջամբուեցան նաև դասեր, խրատներ ու յորդորներ մեր նկա- րագրի զօրեղացման եւ բարձրացման համար, ու այս նուիրական պահուն իմ եւ սիրելի ընկերներու կողմէ կուգամ վստահեցնել վարժարանի Պատ. տնօրէնութիւնը ու յարգելի ուսուցչական կազմը թէ իրենց ցա- նած սերմերը չեն ին- կած ապառաժներու

վրայ, ինչ որ պիտի ապացուցուի մեր այս նուիրա- կան յարկէն դուրս ունեցած կեանքի ընթացքով:

Մնա՛ս բարեաւ ուրեմն, ո՛վ յարկ նուիրական, որ մեզ պահեցիր քու գրկիդ մէջ ջամբելով մեզի կեանքի անհրաժեշտ պայքարին գիմադրաւելու սը- նունդը, մնա՛ք բարեաւ, ո՛վ սիրելի ու պատուական հայրեր, որ ներդրամտարար վարուելով մեր լե- րութիւններուն հայրական գուրգուրանքներ շոյալե- ցիք մեզ, մնա՛ք բարեաւ, սիրելի ուսուցիչ եւ ու-

առցյուճիներ, որ ձեր քրտնաթոր աշխատանքով ու անկեղծ նուիրումով մեզ պատրաստեցիք կեանքի ապարէզին, որուն մէջ պիտի ջանանք ցոյց տալ ձեր աշխատանքին պտուղը մեր քաջ ու բարի, խորխոտ քայց համեստ կեանքով:

Կը հեռանանք ձեզմէ, բայց ձեզ ունինք մեր սրտին է՛ն տաքուկ խորերուն մէջ՝ անմոռանալի:

ՄԱՔՐՈՒՀԻ ՃԼԿՈՒՆԻ

ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ԳԱՂԱՓԱՐԱԿԱՆԸ

«Հայրենիքի գաղափարը վեր ամէն բանէ» ահա մեր նշանաբանը:

Հայրենիքը անուն մըն է, որուն առարկան է երկիր մը ուր ծնան եւ ապրեցան, ապրեցան մեր պապերն ու նախնայրերը, եւ անոր հետ այնքան սերտիւ զուգորդուած են մեր, տրամադրութիւններն ու զգացումները:

Ամէն հայ իբր ընկերական անհատ, ապրելու պարտք եւ իրաւունք ունի նիւթապէս եւ բարոյապէս:

Մեր ֆիզիքական գոյութիւնը ապահովելու համար կը պարապինք արհեստով մը, գործով մը, ուրիշներուն ծանրութիւն չտալու եւ բեռ չըլլալու համար:

Ասով չի վերջանար սակայն, ընկերական ուրիշ պարտքեր եւս կան ազգային ու կրօնական մարզին մէջ:

Անհատն ու հանրութիւնը զիրար կ'ամբողջացնեն: Մեր ցեղային նկարագրին թթխմորը պէտք է ըլլայ մեր անհատական եւ ազգային անկախութեան

նուիրական գաղափարը: Մեծ ու ներդաշնակ ամբողջի մը պէտք է ձգտինք: Ազատ մտալու համար, ազատ ապրելու համար, ազատանքի նկարագրիներ պէտք ենք ունենալ:

Դարերու հոլովոյթ մը արձանագրած ենք մեր ետին, ցեղային հարստութեան դրուագներ ունինք մեր պատմութեան ծայ կրուն տակ, թարմացնելու ենք գանոնք, կեանքի կոչելու ենք կրկին եւ զուրգուրալու ենք կզածին վրայ, որ անօրինակ ճիգերու եւ խոյանքներու արդիւնքն է: Վա՛յ այն հայուն, որ կ'ուրանայ անկախութեան մեր մեծ երազը:

ՌՈՒԲԷՆ ԹԷՐԶԵԱՆ

Մեր գոյութիւնը պէտք է մնանք մեր ազգային անկախութեան նուիրական անկախութեան վրայ ու աշխատինք որ ամէն գնով անձեռնմխելի մնայ եւ ոչ մէկ ուժ կարողանայ բռնաբարել զայն ու անջատել մեզ մեր հոյակապ այս գաղափարէն:

Յարգելի, հայրենակարօտ հանդիսականներ, զըպրօցական գրասեղաններէն մեր մեկնումին առթիւ մեր նշանաբանը այս է. «Հայրենիքի գաղափարը վեր ամէն բանէ»: Միւրեք ջերմապէս մեր ազգը, սիրենք մեր հայրենիքը, օրինակուինք մեր նահատակներէն, չմոռնանք անոնց զոհողութիւնները ու մեծ կրակին փաթթուած յարգի՛նք ազգային տօներն ու օրերը եւ վառ ու անչէջ պահենք մեր սրտերուն խորը հայրենիքի սրբազան սէրը:

Ռ. ԹԷՐԶԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏԸ ԵՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Դարերու հոլովոյթին մէջ ապրած ազգ մըն ենք եւ ազգերու պատմութեան մէջ ունինք մեր մասնայատուկ տեղը:

Ազգ մը ապրելու համար քաղաքական անկախութիւն պէտք է վայելէ անյատկապէս: Այդ անհրաժեշտ պայմանը լրանալէ յետոյ ուրիշ ազգակիներ եւս հարկ անհրաժեշտ են նոյն ազգին բարոյական բարձրութեան հիմնաքարը աւելի հաստատուն դարձնելու համար:

Մեր ֆիզիքական ու քաղաքական պայմանները լրանալէ յետոյ հարկ է որ մեր հայեացքը դարձնենք ուրիշ կողմ:

Մեր առօրեայ հարկերուն վազքը որքան անհրաժեշտ է, նոյնքան անհրաժեշտ է նաեւ արուեստը:

Առանց արուեստի կեանքը չափազանց տափակ եւ անհամ բան մը պիտի դառնար: Արուեստի երկրպագուն, արուեստագէտը ստրի եւ հոգիի սնունդ կը ջամբէ իր զանազան միջոցներով, իբրև գրագէտ, իմաստասէր, բանաստեղծ, զատիարակ, դերասան, նկարիչ: Անոնք բոլորը ազգի մը բարոյական բարձրացման հսկողներն են, հասարակաց մշակիներ, որոնց գործն ու պատիւը կը պատկանի իր ծոցէն տաղանդները դուրս բերած ժողովուրդին:

Անոնց ձայները մեր կեանքին օրօրներն են, ինչպէս մայրական օրօրները իրենց սրտի հատորիկներուն օրրանին առջև, ինչպէս հեղատան առուակին գրգռչիւնը քրտնաթոր մշակին ծարաւահիւծ ախորժակին համար:

Առևտրական ձեռնարկները, արհեստագիտական գործերը ճիշդ է որ մեր կաշիին հետ կապ ունին եւ անոնցմով կը զբաղինք, անոնց համար կ'սպառենք մեր ուժը, բայց կեանքին այդ հետասպառ խոյանքին

նպատակը ինչ պիտի շլլար եթէ երբեմն չգաղղէինք շունչ մը առնելու, նայուածքնիս ուրիշ կողմ դարձնելու համար:

Չարհամարհենք եւ չայպանենք գրչի, մտքի, արուեստի մարդիկը, անոնք մեր կեանքին նաւահանգիստներն են, ուր շունչ կ'առնենք, անոնք մեր կեանքին դառնացած ժամերը քաղցրացնող եւ մեր վայրկեանները խորհարդի եւ զգացումի թելով բարոյական բարձրութեան հասցնող ազգակիներն են:

Եթէ կը սիրենք կեանքը, պիտի սիրենք գրագէտըն ալ, բանաստեղծըն ալ, դերասանն ալ, դաստիարակն ալ: Կեանքի մթութիւնները լուսաւորողները անոնք են, Արուեստը եւ Արուեստի մարդը գոյութիւն ունէին քաղաքակը բթութեան ներկայ յառաջիմութենէն շատ իսկ առաջ: Ու անոնց ձայնը եղաւ ոահվիրայ մեզի տալու կեանքին նորութիւնը:

ԳՐԻԳՈՐ ՉԱՒՄԱՅԸ՝ ԱՆ

լորտներուն մէջ ապրողներ են, անոնք ըստ երևոյթին մեզի կարօտ են, բայց թուած պատճառներովս մենք ալ մեր կարգին միթէ պարտական չենք անոնց, քաջարկելու, խրախուսելու որ արուեստի տաճարին երկրպագուները կանգնին իրենց մեհեանին մէջ փառքի եւ հպարտութեան պատուանդանին վրայ:

Օձենք մեր արամադրութիւնները այդ գեղեցիկ սկզբունքով որ քաղաքակիրթ ազգերու շարքին մէջ մեր տեղը յաւերժանայ:

ԻՆՉ Է ՅԵՂԱՓՈՒՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅ ՅԵՂԱՓՈՒՈՒԹԻՒՆԸ Կ'ԱՐԴԱՐԱՆԱՅ

Յեղափոխութիւնը ընկերական կարգ ու սարքին բռնի ուժով եւ արագ փոփոխութիւնն է: Ասոր հակառակ յեղաշրջումը համր եւ դանդաղ փոփոխութիւն մ'է դարերու ընթացքին կատարուած:

Արդիւնքի տեսակէտով յեղաշրջումը անսխալ իր նպատակին կը հասնի, սակայն յեղափոխութիւնը կը բնայ չյաջողիլ, քանի որ բնութիւնը չէ որ կը գործէ, այլ մարդիկ: Առաջինը ազահող եւ դանդաղ է, երկրորդը արագ է բայց անստոյգ:

Բարոյականութեան դալով, յեղափոխութիւնը օրէնքի դէմ ապստամբութիւն մ'է, հեղինակութեան դէմ պոռթկում. ուստի առանձինն առնելով չ'արդարանար: Յեղաշրջումը իրերու եւ ժամանակի պահանջն է, ուստի չի կրնար ապօրինի ըլլալ:

Հայ իրականութեան մէջ հայ յեղափոխութիւնը ոչ միայն կ'արդարանայ, երբ նկատի առնենք տիրող թրքական բռնակալ իշխանութեան անսանելի լուծը, այլ անհրաժեշտութիւն մ'է, կը դադրի այլևս յեղափոխութիւն ըլլալէ եւ ինքնապաշտպանութիւն է: Պայքարին անհամեմատութեան համար չի յաջողեցանք, բայց արդար էր, որովհետեւ միայն այս միջոցը կը մնայ իրերու ընթացքը փոխելու համար:

ԵՐԱՆՈՒՀԻ ԲԱՄՊԱԿԵԱՆ
(Ն. դասարան)

ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐՍ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՍ Հ Ա Ն Դ Է Պ

Հոն ուր ազգ մը ապրած է ու կ'ապրի, եւ ունի յիշատակներ, կը կոչուի հայրենիք եւ հայոց հայրենիքն ալ Հայաստանն է: Բայց հիմակ մենք չենք գտնուիր մեր հայրենիքին մէջ, հետու ենք անկէ, եւ թափառականներու պէս կը պտտինք հոս ու հոն:

Ու երբ կը տեսնեմ որ այնքան ճնշին ազգեր որոնց ճագունն իսկ յայտնի չէ, բայց կը բնակին իրենց հայրենիքին մէջ, կ'ըսեմ ինքնիրենս. «Ինչո՞ւ համար յայնր ունենայ Յունաստան մը, հոլանտացին՝ Հոլանտա մը, գերմանացին՝ Գերմանիա մը, զուիցերիացին՝ Զուիցերիա մը իսկ հայը չունենայ Հայաստան մը»: Եւ ասոնք պարծանքով խօսին իրենց հայրենիքին վրայ, իսկ մենք կարօտով միայն. բայց անշուշտ օր մը, ոչ կամ կանուխ, հայն ալ պիտի ունենայ իր հայրենիքը ազատ եւ անկախ:

Առ այժմ պէտք է մեր մէջ ունենանք համերոութիւն եւ սէր հայրենիքի հանդէպ, քանի որ հիմա այլևս մենք չունինք Հայաստան մը ձեռքերնիս, պէտք է որ ունենանք սրտերնուս մէջ եւ պէտք է ըլլանք ազգասէր եւ հայրենասէր սրպէսզի մեր փափաքները կատարուին:

Ուրեմն պէտք է ամենքս միացած սրտով եւ ուժով կուրինք մեր հայրենիքին ազատութեան սիրոյն համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԵՇ
ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՄԵՇ
Տր. Օրդալ
ՍԱԼԻԱ ՕՏԳԱՇԵԱՆ
(Ն. դասարան)

ՀԱՐՑ-ՊԱՏԱՍԽԱՆ(*)

Ազգային Պատմութեան մէջ որո՞նք են ձեր
նախընտրած դեմքերը, վերլուծեցիք
և ձեր նախասիրութեան
պատճառները տուէք

Ազգային պատմութեան մէջ նախասիրած դեմքը
է Վարդան Մամիկոնեանը: Տակաւին շատ փոքր,
սիրած եմ այդ դիւցազնը, այդ քաջը, այնօր դետա-
կից զգացումներուս, կը սիրեմ Վարդանի մէջ Հա-
յաստանի ամենախաւար օրերուն հայրենիքի այդ ա-
րիասիրտ ազատարարը:

Վարդանի մէջ խոացած են այն ամէն բարեմաս-
նութիւնները որ հայ ցեղին տոնմային առաքինու-
թիւններու ժառանգութիւնը կը կազմեն. Վարդան ի-
տեալ մը ունի, պատենապաշտ չէ, ինչպէս հրեան կամ
ուրիշ աննկարագիր ազգեր, ազատութեան, կրօնքի և
ազգին ազատութեան զգացումը, կը լեցնէ իր հոգին
եւ իր ամէն գործերուն մղիչը եւ շարժող ուժը կ'ըլ-
լայ: Գաղափարայինի դրօշը ձեռքին պատնէչին վրայ
զոնուողներէն է Վարդան:

Բաց աստի, Վարդան Մամիկոնեան արի է եւ
քաջ, իր նիւթական ուժի տկարութիւնը, եւ թըշ-
նամիին անհամեմատ զօրութիւնը զինքը չի յուսա-
հատեցնէր, վտանգէն չի վախնար, խոնամութեամբ
կը պատրաստուի, արիութեամբ կը գիտադրէ, գիւ-
ցազնօրէն կը մեռնի:

(*) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանի սցորեմու-
քիւնը հարց-պատասխանի փորձեր քրած է, մարգելու
համար աշակերտութեան մտերը: Ստրեւ Բանի մը նը-
մուցներ:

Կը նախընտրեմ նաև Վարդանի դէմքը, որով-
հետև նա իր մէջ կը պատկերացնէ այն ամէն պայ-
քարները, որ տարիներու ընթացքին հայ ցեղը կը-
քրած է ու կը կրէ իր կեանքը, հողւոյ մտքի եւ քա-
ղաքական ազատութիւնը պահելու համար:

Վարդան՝ հայոց ապրելու յամառութեան եւ
հայրենիքի վրայ ապրելու կամքին, ու այդ նպատա-
կաւ մզուած կռիւներուն բիւրեղացումն է: Ահա թէ
ինչո՞ւ կը նախընտրեմ:

ԱՆԱՀԻՏ ԳԸՅԸՃԵԱՆ
(Ն. դասարան)

Ծնողքներ, ձեր զաւակներուն սնունդէն եւ զգես-
տէն աւելի անհրաժեշտ է անոնց առողջ դաստիարա-
կութիւնը եւ զարգացումը: Այցելեցէք Ֆիքսի Ս. Գը-
քիգոր Լուսաւորիչ վարժարանը եւ անձամբ պիտի
համոզուիք թէ նման դաստիարակութիւն մը միայն
հոն ապահովուած է:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱԻՈՐԻՉ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆ
Տ Ո Ւ Ր Ղ Ո Ւ Թ Ի

Ֆիքսեցի ծնողքներ, ձեր զաւակներուն զաստիա-
րակութեան համար երբեք մի մտահոգուիք, զրկեցէք
զանոնք Ֆիքսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ վարժարանը,
ուր պիտի ստանան տոնմային առողջ ու կատարեալ
զաստիարակութիւն:

Շէնքի առողջապահիկ պայմանները ձեր ուշադ-
րութեան կը յանձնենք:

Վարժարանիս երկու տարուան փայլուն շրջանը
ապացոյց մըն է այս հաստատութեան առողջ եւ կեան-
քոտ մթնոլորտին:

Յունարէնի, ֆրանսերէնի եւ անգլերէնի կողքին
մասնաւոր ուժ մը տրուի հայ լեզուի եւ սլաւոմու-
թեան ուսուցման:

2007

0022512

2 013

5365

NL0022512

